

Libru xinañu'u tnu'u Su'si ma

Sa'a ni sa'a Su'si ma ndaka ja iyo ñuu ñayivi a

- 1** Onde xinañu'u ma ni sa'a Su'si ma ñu'ú ya ji'in ndaka andivi ma,
- ² te nuu ñu'ú ya chi sákanuu sákani'ni-ni iyo i te ni masu nawa iyo kuiti nkuu, te ûni ni-ka'nu ni-tu'u iyo nee maa i-ni. Te Xtumani Ndios ma, kua'an vee-ni ya kúu ya nuu ndute ma.
- ³ Te ni ka'an Su'si ma:
—¡Kótnuu ni'ni ñuu ñayivi a! —kúu ya ká'an ya.
Te ni tnuu ni'ni ñuu ñayivi a.
- ⁴ Te ni jini Su'si ma ja ja va'a kúu ja ni tnuu ni'ni ñuu ñayivi ya. Te ni ndasasiin ya nuu ni tnuu ni'ni ma ji'in nuu nee ma.
- ⁵ Te ni xnani ya nuu ni tnuu ni'ni ma Nduu, te nuu nee ma ni xnani ya Jakuaa. Te ni yo kuu in kivi xinañu'u ma.
- ⁶ Sani te ni ka'an tuku Su'si ma:
—¡Kóo in ja ndasasiin ndute ma me'ñu de ma! —kúu ya ká'an ya.
- ⁷ Sani te sukan ni kuu, te ni ndasasiin Su'si ma ndute ma. Te chukan kúu ja iyo ndute onde kunu a, te iyo ndute onde sukun ma.
- ⁸ Te tna'a ja ni ndasasiin ndute ma ni xnani Su'si ma Andivi. Te cha'a kúu ja ni sa'a ya kivi ku-uu ma.
- ⁹ Sani te ni ka'an tuku Su'si ma:
—¡Ndute iyo ichi chii andivi a, ndútutu de in-ni nuu ku'un de, te ndátuu ja yichi a! —kúu ya ká'an ya.
Te sukan ni kuu.
- ¹⁰ Ja yichi ma ni xnani Su'si ma Ñu'ú. Te ndute ni ndututu ma ni xnani ya Mar. Te ni jini Su'si ma ja ja va'a kúu.
- ¹¹ Te ni ka'an tuku ya:
—¡Na kana ndaka ja kuii nuu ñu'ú ya, te ñu'ú ya, kuá'a i yi'i koo ndikin ji'in yutnu kui'i jin kuun nde'ya ka yi'i ndikin i ma,

te sukan mamaa nuu nde'ya ma, jín koo ndikin i! —kúu ya ká'an ya.

Te sukan ni kuu.

¹² Ni keja'a ka kana koo ndaka ja kuii nuu ñu'ú ya, na ko ka'an o ja yi'i ka wa'a ndikin i ma ji'in yutnu kui'i ka kuun nde'ya ka yi'i ndikin i ma, te mamaa i ka wa'a ndikin mamaa i ma. Te ni jini Su'si ma ja ja va'a kúu.

¹³ Ndaka cha'a ni sa'a Su'si ma kivi ku-uni ma.

¹⁴ Sani te ni ka'an tuku Su'si ma:

—;Jín koo ja jin kotnuu ichi sukun ma, sukan-va'a ndásasiin i nduu ma ji'in jakuaa ma, sukan-va'a jín kaxtnu'u i naxe ndásama tiempu ma, na kivi kúu na kuiya kúu;

¹⁵ te jín kotnuu i onde sukun ma, sukan-va'a kúndijin nuu ñu'ú ya! —kúu ya ká'an ya.

Te sukan ni kuu.

¹⁶ Maa Su'si ma ni sa'a nduu ja na'nu ja ka tnuu ma, in ja ka'nu-ka ma ko kuu ja xtnuu ichi nduu ma, te in ja lule-ka ma ko kuu ja xtnuu ichi jakuaa ma. Suni maa ya ni sa'a tna tiuxini ma.

¹⁷ Ni tatnuni Su'si ma nuu jin koo ndaka ja ka tnuu ma, sukan-va'a jin xtnuu i nuu ñu'ú ya.

¹⁸ Ni sa'a ya sukan-va'a koo ja ko tnuu nduu ma te koo ja ko tnuu jakuaa ma, te sukan, te ni ndusiin nduu ma ji'in jakuaa ma. Te ni jini Su'si ma ja ja va'a kúu.

¹⁹ Ndaka cha'a ni sa'a Su'si ma kivi ku-kuun ma.

²⁰ Sani te ni ka'an tuku Su'si ma:

—;Jín ta'vi kiti jin ku'un nuu ndute ma ji'in lasaa jin ndava ni-ka'nu ñuu ñayivi a —kúu ya ká'an ya.

²¹ Te ni sa'a Su'si ma ndi-tuku yu'u ndi-tuku nuu kiti na'nu ka ñu'u ka'a ndute mar ma ji'in kiti kuechi ka ñu'u nuu ndute ma, sukan-va'a mamaa ti jin ndakaya, te suni ni sa'a tna ya ndi-tuku yu'u ndi-tuku nuu lasaa ma, sukan-va'a jin ndava ti te mamaa ti jin ndakaya tna. Te ni jini Su'si ma ja ja va'a kúu.

²² Te ni ka'an ya ja va'a ja jin kuu ti, te jiña'a ya:

—;Jin ndata'vi, te jin xchitu ro ni-ka'nu nuu ndute mar ma ja jin ku'un ro, te ndaka lasaa ma jín ndata'vi ti nuu ñu'ú ya!

—kúu ya ká'an ya.

²³ Ndaka cha'a ni sa'a ya kivi ku-u'un ma.

²⁴ Sani te ni ka'an tuku Su'si ma:

—Jín koo kiti ka tekú nuu ñu'ú ya, te jín koo kiti kuu jin koo ve'e ma, te jín koo kiti yuku ji'in ndaka kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú a, sukan-va'a jín ndakaya maa ti —kúu ya ká'an ya.

Te sukan ni kuu.

²⁵ Te maa Su'si ma ni sa'a ndaka kiti kuu jin koo ve'e ma ji'in ndaka kiti xeen ka iyo yuku ma ji'in ndaka kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú a, sukan-va'a maa ti jin ndakaya. Te ni jini Su'si ma ja va'a kúu.

²⁶ Te ni ka'an ya:

—Jín sa'a o ñayii ma sukan ka ndaa maa o a, te jín kava i sukan ka ndaa maa o a. Te kúu jin tatnuni i nuu ndaka kiti ka ñu'u ka'a ndute mar ma ji'in nuu ndaka lasaa ka ndava ñuu ñayivi a, te suni jín tatnuni i nuu kiti kúu jin koo ve'e ma ji'in nuu kiti ka iyo yuku ma ji'in nuu ndaka kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú a —kúu ya ká'an ya.

²⁷ Te maa Su'si ma ni sa'a ñayii ma sukan kaa maa ya ma, te ni sa'a ya i sukan iyo maa ya ma. Te in tee in ña'a ni sa'a ya.

²⁸ Te ni ka'an ya ja va'a ja jin kuu i, te jiña'a ya:

—Jin koo sa'ya ro, te jin ndukua'a ro, te jin xchitu ro nuu ñu'ú ya, te jin tatnuni ro nuu ndaka kiti ka ñu'u nuu ndute mar ma ji'in nuu lasaa ka ndava ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Suni jin tatnuni ro nuu ndaka kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú a —kúu ya jiña'a ya.

²⁹ Suni ni jiña'a ya:

—Maa ri sa'a ja kana nuu ñu'ú ya ndaka yi'i koo ndikin ji'in ndaka yutnu kuun nde'ya ka yi'i ndikin i. Ndaka cha'a kuu jin ke'en ro ja jin kaa ro.

³⁰ Te maa ri taa yi'i kuii ma ja ko kuu i ja jin kaa ndaka kiti ka iyo nuu ñu'ú ya ji'in lasaa ma ji'in kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú ya —kúu ya jiña'a ya.

Te sukan ni kuu.

³¹ Te ni nukonde'ya Su'si ma ndaka ja ni sa'a ya ma, te ni jini

ya ja ja va'a xeen kúu. Ndaka cha'a ni sa'a ni sa'a ya kivi ku-
iñu ma.

2 Sukan ni kuu ja ni jinu ni sa'a Su'si ma andivi ma ji'in nuu
ñu'ú ya ji'in ndaka ja iyo a.

² Nuu ni kenda kivi ku-ujá ma, ni ndatatu Su'si ma, vaa já ni
jinu ni sa'a ya ndaka sukan ni jani ini ya ma.

³ Ni ka'an Su'si ma ja va'a ja kuu kivi ku-ujá ma, te ni sa'a siin
ya i, te ko kuu i in kivi ii, vaa kivi yukan ni ndatatu ya ja ni
jinu ni sa'a ya ndaka ma.

⁴ Sa'a ni kuu ja ni ka kuva'a andivi ma ji'in nuu ñu'ú ya ja ni
sa'a Su'si ma.

Nuu ni sa'a Su'si ma tee ma ji'in ña'a ma

Kivi nuu ni sa'a Su'si Iya Tátununi ma ñu'ú ya ji'in andivi ma
⁵ chi ñatuu kuiti nawa iyo nuu ñu'ú ya nkuu, va ni a in yutnu
kui'i masu nde ka iyo tnu ni-ka'nu nuu ñu'ú ya, va ni a in yi'i
kuii masu nde iyo, vaa kivi yukan chi ñatuu skuun-ka Iya
Tátununi ma savi ma nuu ñu'ú ya; ni a ñayii ma, masu nde iyo i
ja satniñu i ñu'ú a,

⁶ su'va ni-ka'nu maa nuu ñu'ú ya ni yo nana ko'yo.

⁷ Sani te ni ke'en Iya Tátununi ma ñu'ú ma, te ni sa'a ya tee
ma. Te ni tutachi ya xitni de ma, te ni kanda de, te ni kuu de in
ñayivi teku.

⁸ Te ni sa'a Iya Tátununi ma in huerta ichi nuu kána kandii ma,
nuu iyo Edén ma, te yukan ni wa'a ya ja koo tee ni sa'a ya ma.

⁹ Te ni sa'a Su'si ma ja ni ka ja'nu ndaka nuu yutnu vivii ka
ndaa, te ni ka kuun nde'ya va'a ja kuu kaa ñayii ma. Te me'ñu
huerta ma ni sunkoo ya in yutnu kúun nde'ya sa'a ja koteku
ñayii ma ji'in in yutnu kúun nde'ya sa'a ja kuni o nawa kúu ja
va'a ma ji'in ja u'vi ma.

¹⁰ Te Edén ma ni kee in yute ni yo yoso huerta nuu ka iyo
yutnu kui'i ma, te yukan ni yo kee kuun (4) yute lilikin.

¹¹ Yute xinañu'u ma, ni yo nani i Pisón, te ni yo ya'a i ni-ka'nu
ñuu Havila ma, te yukan chi iyo oro.

¹² Te oro iyo yukan chi ja va'a xeen kúu, te suni ni iyo tna yukan suja va'a xeen ji'in yuu nani ónice.

¹³ Te yute ku-uu ma nani Gihón, te ya'a i ni-ka'nu ñuu Cus ma.

¹⁴ Te yute ku-uni ma nani Hidekel, te ya'a i ichi nuu kána kandii ñuu Asiria ma. Te yute ku-kuun ma nani Éufrates.

¹⁵ Te ni wa'a Iya Tátununi ma huerta Edén ma nuu tee ni sa'a ya ma, sukan-va'a satniñu de te ko koto de,

¹⁶ te sa'a ni tatnuni ya:

—Kuu kaa ro ndaka nde'ya ka kuun yutnu ka iyo huerta a.

¹⁷ Kovaa yutnu sa'a ja kuni o nawa kúu ja va'a ma ji'in ja u'vi ma, masu kuu kaa ro nde'ya tnu ma. Vaa kivi na kaa ro nde'ya yukan chi ja ndaa ndija kúu ja kúu ro —kúu ya jiña'a ya.

¹⁸ Sani te ni ka'an Iya Tátununi ma:

—Masu va'a-ni kúu ja koo maa in-ni tee a. Sa'a o na in kuu chindee tna'a ji'in de —kúu ya ká'an ya.

¹⁹ Te maa Iya Tátununi ma ni sa'a ndaka lasaa ka ndava andivi ma ji'in ndaka kiti ka iyo yuku ma, te ni jan xsia'a ya ti nuu iyo Adán ma, sukan-va'a kani ini de naxe xnani de ti. Te Adán ma ni xnani de ndaka ti sukan jin konani mamaa ti ma. Te sukan ni xnani de ti kivi yukan, te sukan ka nani ti onde vitna.

²⁰ Te sukan ni sa'a Adán ma ja ni xnani de ndaka kiti kúu jin koo ve'e ma sukan jin konani ti ma ji'in ndaka lasaa ma ji'in ndaka kiti ka iyo yuku ma. Kovaa masu nde ni ni'i Adán ma na in chindee tna'a ji'in de.

²¹ Sani te Iya Tátununi ma, ni sa'a ya ja ni kixi xeen Adán ma, te nani kixi maa de ma, ni kene'e ya in yiki yika de ma. Sani te ni ndakasi ya nuu ni kene'e ya ma.

²² Te ji'in yiki yika de ni kene'e ya ma, ni sa'a ya in ña'a, te ni wa'a ya ña nuu de ja ko kuu nduu ko kuu ji'in de ji'in ña.

²³ Te ni ka'an Adán ma:

—Cha'a ndija chi yiki maa o ji'in kuñu maa o kúu ña, te konani ña Ña'a, vaa yiki yika tee a ni kee ña —kúu de ká'an de.

²⁴ Chukan kúu ja tee ma chi xndoo de yuva de ma ji'in si'i de ma, te koo de ji'in ñasi'i de ma, te in-nka-ni ñayii jin ko kuu nduu de.

²⁵ Te ni ka iyo vichi tee ma ji'in ña'a ma, kovaa ni-in de masu ni ka yo kukan-nuu nkuu.

Nuu ñatuu ni ka kandija tee ma ji'in ña'a ma ja ni ka'an Su'si ma

3 Kovaa koo ma ni yo kuu kiti yachi-ka ni'i ini ja sa'a ti sana ndaka-ka kiti ni sa'a Su'si ma ja ka iyo ti yuku ma, te ni jikan-tnu'u ti ña'a ma:

—¿Ndija ja ni ka'an Su'si ma ja ma kuu jin kaa ro ni-in nde'ya yutnu ka nukoo huerta Edén a? —kúu ti jiña'a ti.

² Te ña'a ma, ni ndakone'e ña:

—Kuu jin kaa ri nde'ya ndaka yutnu a.

³ Kovaa nde'ya yutnu núkoo sava sava ini huerta a chi sa'a ni ka'an Su'si ma: “Máko jin kaa ro nde'ya yutnu yukan, ni a jin kaki'i nda'a ro tnu. Nú ña'a, te jin kûu ro”, kúu ya ká'an ya —kúu ña jiña'a ña.

⁴ Kovaa jiña'a koo ma nuu ña'a ma:

—¡Masu ndija! ¡Masu jin kûu ro!

⁵ Su'si ma, jini va'a ya ja nuna jin kaa ro nde'ya yutnu yukan chi jin ndanune nuu ro a, te jin ko kuu ro sukan kúu maa ya ma, vaa jin kuni ro nawa kúu ja va'a ma ji'in ja u'vi ma —kúu ti jiña'a ti.

⁶ Ni jini ña'a ma ja nde'ya yutnu yukan chi kuu kaa o, te jito asi i, te sa'a i ja ni'i ña tnu'u ndichi. Chukan kúu ja ni ke'en ña nde'ya ma, te ni jaa ña. Sani te ni wa'a tna ña ni jaa yii ña ma, te suni ni jaa de.

⁷ Te maa ora yukan-ni, te ni ka ndanune nuu de ma, te ni ka jini de ja ka iyo vichi de ma. Sani te ni ka kiku de nda'a tnu higo ma, te ni ka sa'a de sukan jin kasi de maa de.

⁸ Nuú ve ñini kivi yukan, ni ka jiniso'o tee ma ji'in ña'a ma ja kua'an vee-ni Su'si ma huerta ma kúu ya. Sani te ka jinu de ji'in ña ne'un yutnu ma ja ni ka chu'u de, sukan-va'a ma kuni ña'a Su'si ma, ni ka jani ini de.

⁹ Kovaa Iya Tátunni ma, ni kana ya tee ma, te jiña'a ya:

—¿Ndenu iyo ro? —kúu ya jiña'a ya.

¹⁰ Te tee ma ni ndakone'e de:

—Ni jiniso'o sa ja kuá'an vee ni huerta a kúu ni, te ni yu'u sa, vaa iyo vichi sa, te ni chu'u sa —kúu de jiña'a de.

¹¹ Sani te ni jikan-tnu'u Su'si ma:

—¿Nde in ká'an ja iyo vichi ro? ¿Naku xi ni jaa ro nde'ya ni tatnuni ri ja masu kuu kaa ro ma? —kúu ya jiña'a ya.

¹² Ni ndakone'e tee ma:

—Ña'a ni taa ni ja chindee tna'a ji'in sa a ni taa nde'ya ma, te ni jaa sa —kúu de jiña'a de.

¹³ Sani te Iya Tátununi ma, ni jikan-tnu'u ya ña'a ma:

—¿Nawa kúu ja ni sa'a ro a? —kúu ya jiña'a ya.

Ni ndakone'e ña'a ma:

—Koo ma ni xnda'vi ña'a, te ni jaa sa —kúu ña jiña'a ña.

¹⁴ Te Iya Tátununi ma jiña'a ya koo ma:

—Ja kuechi ja ni sa'a ro a, ;te in ja u'vi ko kuu ro ne'un ndaka kiti ve'e ma ji'in kiti yuku ma! Ko ñu'u ro chii ro a nuu ñu'ú a sana kuu ki'in kii ro ko kuu ro, te ñuyaka ñu'ú a ko kaa ro ndaka kivi koteku ro ma.

¹⁵ Sa'a ri ja masu jin ketna'a ini ro ji'in ña'a ma, ni a sa'ya tata ro ma masu ketna'a ini i ji'in sa'ya tata ña ma. Sa'ya tata ña'a ma, kaxi i xini ro a, te ro'o chi kayi'i ro xuu ja'a i ma —kúu ya jiña'a ya.

¹⁶ Te nuu ña'a ma sa'a ni jiña'a ya:

—Sa'a ri ja tna-u'vi xeen ro te ndo'o neni ro ora jin kâku sa'ya ro ma. Te kuu ini ro nuu yii ro ma, te ko tatnuni de nuu ro —kúu ya jiña'a ya.

¹⁷ Te nuu tee ma ni jiña'a ya:

—Kuechi ja ni kandija ro ja ni ka'an ñasi'i ro a te ni jaa ro nde'ya ja ni tatnuni ri ja masu kuu kaa ro ma, te ka'an ri in ja u'vi ja kuu ñu'ú a ja kuechi maa ro, te maa ro chi ndo'o neni ro satniñu ro nuu ñu'ú a sana ni'i ro ja kaa ro ndaka kivi koteku ro ma.

¹⁸ Te jin kana koo tnu iñu itu ro ma, te yuku kuii nana ma ko kaa ro,

¹⁹ te nde ndute nde tnaa ro satniñu ro sana ni'i ro ja kaa ro onde

kivi ndakokuiñi ro maa nuu ñu'ú a, vaa ji'in ñu'ú a ni sa'a ña'a ri, te ñu'ú a-ni kúu ro, te ñu'ú-ni nduu ro —kúu ya jiña'a ya.

²⁰ Te tee ma, ni xnani de ñasi'i de ma Eva, vaa suu ña ko kuu si'i ndaka ñayii ma.

²¹ Te Iya Tátununi ma ni sa'a ya in sa'ma ñií ni skone'nu ya tee ma ji'in ña'a ma.

²² Sani te ni ka'an Iya Tátununi ma:

—Vitna chi tee ni ka sa'a o ma, ni kenda de kúu de sukan ka kuu maa o a, vaa jini de nde a kúu ja va'a ma te nde a kúu ja u'vi ma. Nasa yukan, te skuili de nda'a de a, te kune'e de nde'ya yutnu sa'a ja kuu koteku de ma, te kaa de, te koteku de ni-kani ni-jika —kúu ya ká'an ya.

²³ Chukan kúu ja Iya Tátununi ma, ni kene'e ya tee ma ji'in ña'a ma huerta Edén ma, sukan-va'a jin satniñu de nuu ñu'ú nuu ni sa'a ya de ma.

²⁴ Sani te ni kene'e ya de, te ni jani ya ángel ka nani querubín yu'u huerta ma ichi nuu kána kandii ma. Te ni jani ya in yuchi kúu espada ndu'va ñu'u ja jiko jiko ni-ka'nu yu'u huerta ma, ja jito i, sukan-va'a ñatuu na in ki'in nuu iyo tnu nde'ya sa'a ja kuu koteku ñayii ma ni-kani ni-jika ma.

Sukan ni kuu Caín ma nuu ni ja'ni i ñani i ma

4 Te ni ka kixi ka'nu Adán ma ji'in ñasi'i de Eva ma, te ni ni'i sa'ya ña, te ni kâku suchi ni ka xnani ña Caín ma. Te ni ka'an ña:

—Ja maa Su'si ma ni chindee ña'a, te ni ni'i o in suchi yii —kúu ña ká'an ña.

² Sani te ni kuu kivi-ka ma, te ni kâku suchi nani Abel ma, ñani Caín ma. Te Abel ma chi kiti ni yo jito i. Te Caín ma, ni yo jitu i ñu'ú ma.

³ Te in kivi te ni ndakua'a Caín ma ja ni kee itu i ma nuu Su'si ma.

⁴ Suni ni ndakua'a tna Abel ma nuu Su'si ma in kiti xinañu'u ni kâku ma, kiti jaa kiti va'a-ka ma. Te ni jatna ini Su'si ma sukan ni sa'a Abel ma ji'in ja ni ndakua'a i ma,

⁵ kovaa masu ni jatna ini ya sukan ni sa'a Caín ma ji'in ja ni ndakua'a i nuu ya ma. Chukan kúu ja ni ndakiti xeen ini Caín ma, te ni ndakoto xeen i, te ni chindeyi i nuu i.

⁶ Sani te jiña'a Iya Táttnuni ma:

—¿Nava'a ndákiti xeen ini ro? ¿Nava'a chindeyi ro nuu ro a?

⁷ Nute kachi ro ja sa'a ro ja va'a ma chi kuu ndonenuu ro, kovaa masu nde kachi ro ja sa'a ro sukan, te chukan kúu ja ja u'vi ma chi ndetu ña'a i na ora kuu tatnuni i nuu ro ja kuiso kuechi ro a. Kovaa nú kuni ro chi ma kundee i tatnuni i nuu ro —kúu ya jiña'a ya.

⁸ Kovaa in kii, te ni jiña'a Caín ma nuu ñani i Abel ma ja jin koo i yuku ma, te nuu jâ ka iyo i yuku ma, te ni tni Caín ma ñani i Abel ma, te ni ja'ni i suchi ma.

⁹ Sani te Iya Táttnuni ma, ni jikan-tnu'u ya nuu Caín ma:

—¿Ndeni iyo ñani ro Abel ma? —kúu ya jiña'a ya.

Te ni ndakone'e i:

—Masu jini sa. ¿Xi saña iyo ja ko koto ñani sa ma? —kúu i jiña'a i.

¹⁰ Te jiña'a Iya Táttnuni ma:

—¿Nawa kúu ja ni sa'a ro a? Niñi ñani ro ma ja ni jati ro nuu ñu'ú a, káyu'u i jikan i nuu ri ja sa'a ndaa ri kuechi ro a.

¹¹ Chukan kúu ja ja u'vi ni kuu ro nuu ñu'ú ni ji'i niñi ñani ro ma ja ni ja'ni ro i te ni jati niñi i ma.

¹² Visi na satniñu ro ñu'ú ro ma, kovaa masu jin kuu itu ro ma, te kua'an vee ro ko kuu ro ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te masu ndatatu ro —kúu ya jiña'a ya.

¹³ Te jiña'a Caín ma nuu Iya Táttnuni ma:

—Saña, masu kanda sa ja ndo'o neni sa sukan ká'an ni a.

¹⁴ Vitna jâ ni kene'e ña'a ni nuu ñu'ú ya'a, te ni masu kuu-ka koo sa nuu maa ni a. Te kua'an vee sa ko kuu sa ñuu ñayivi a kuenda tnu'u ja in ja ñatuu na jito'o, te masu kuu ndatatu sa, te ndeva'a-ni na in ndani'i ña'a chi ka'ni ña'a i —kúu i jiña'a i.

¹⁵ Te jiña'a Iya Táttnuni ma:

—Masu sukan ko kuu. Ñayii ka'ni Caín a chi ndo'o neni i uja (7) jichi-ka sukan —kúu ya jiña'a ya.

Sani te Iya Tátununi ma, ni tenee ya in seña Caín ma, sukan-va'a nú na in na ndani'i ña'a ma, masu kuu ka'ni ña'a i.

¹⁶ Te sukan ni kuu ja Caín ma, ni kee maa i te kua'an i, te ni kendoo i ñuu nani Nod ma tna'a ja iyo ichi nuu kana kandii ma huerta Edén ma, te ñatuu ni iyo-ka i nuu Iya Tátununi ma.

Sa'ya tata Caín ma

¹⁷ Caín ma ni kixi ka'nu de ji'in ñasi'i de ma, te ni ni'i sa'ya ñasi'i de ma, te ni kâku sa'ya ña, te ni ka xnani de suchi ma Enoc. Te Caín ma, ni sa'a de in ñuu, te ni xnani de ñuu ma Enoc, sukan nani sa'ya de ma.

¹⁸ Enoc ma ni yo kuu yuva Irad ma. Te Irad ma ni yo kuu yuva Mehujael ma. Te Mehujael ma ni yo kuu yuva Metusael ma. Te Metusael ma ni yo kuu yuva Lamec ma.

¹⁹ Te Lamec ma, ni iyo uu (2) ñasi'i de. In ña ma ni yo nani Ada, te in-ka ña ma ni yo nani Zila.

²⁰ Te sa'ya Ada ma kúu Jabal ma, te suu i kúu tna'a ñayii ka iyo ve'e sa'ma ma, te ka jito i kiti i ma.

²¹ Jabal ma, ni iyo in ñani de nani Jubal, te suu de kúu tna'a ñayii ka tee yaa ji'in yutnu nani arpa ma ji'in yutnu nani flauta ma.

²² Te suni sa'ya Zila ma ni yo kuu Tubal-Caín ma, te ni yo satniñu de ji'in kaa nani bronce ma ji'in kaa nani hierro ma. Te ni iyo in ku'va Tubal-Caín ma ja ni yo nani ña Naama.

²³ Lamec ma, jiña'a de nuu nduu ñasi'i de ma:

—iRo'o, jin koniniso'o va'a ja ká'an ri a! Ni ja'ni ri in tee kuechi ja ni xtnakue'e ña'a de, te suni ni ja'ni ri in suchi jaa kuechi ja ni wa'a ña'a i.

²⁴ Te nú jin ka'ni i Caín ma, jin ndachunaa i uja (7) jichi. Te nú jin ka'ni ña'a i maa ri, jin ndachunaa i uni xiko ja'un uu (77) jichi —kúu de jiña'a de.

Suchi ya'a kúu sa'ya ku-uni Adán ma

²⁵ Te Adán ma, ni kixi ka'nu tuku de ji'in ñasi'i de ma, te ni iyo in-ka sa'ya ña ji'in de, te ni ka xnani ña i Set, vaa ni ka'an ña:

—Maa Su'si ma ni ndataa in-ka sa'ya o ja nukuiñi i nuu tniñu Abel ma, suchi ni ja'ni ña'a Caín ma —kúu ña ká'an ña.

²⁶ Suni ni iyo in sa'ya Set ma, te ni xnani de suchi ma Enós. Te onde kivi yukan, te ni ka keja'a ñayii ma ka ndakune'e i Iya Tátununi ma ja na chindee ña'a ya.

Sa'ya tata Adán ma

5 Cha'a kúu libru ká'an na in ka kuu sa'ya tata Adán ma. Te kivi nuu ni sa'a Su'si ma ñayii ma, ni sa'a ya i sukan kaa maa ya ma.

² Kivi nuu ni sa'a Su'si ma ñayii ma chi ni sa'a ya tee ma ji'in ña'a ma, te ni ka'an ya ja va'a ja jin kuu i, te ni xnani ya tee ma Adán.

³ Te já yi'i Adán ma ciento oko uxi (130) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Set, te ni ndaku kuiti i maa de.

⁴ Te ni yo teku-ka Adán ma una-ka ciento (800) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

⁵ Te ndaka kuiya ni yo teku Adán ma ni yo kuu iin ciento oko uxi (930) kuiya sana ni ji'i de.

⁶ Te já yi'i Set ma ciento u'un (105) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Enós.

⁷ Te ni yo teku-ka Set ma una ciento uja-ka (807) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

⁸ Te ndaka kuiya ni yo teku Set ma ni yo kuu iin ciento uxi uu (912) kuiya, te sana ni ji'i de.

⁹ Te já yi'i Enós ma kuun xiko uxi (90) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Cainán.

¹⁰ Te ni yo teku-ka Enós ma una ciento ja'un-ka (815) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

¹¹ Te ndaka kuiya ni yo teku Enós ma ni yo kuu iin ciento u'un (905) kuiya, te sana ni ji'i de.

¹² Te já yi'i Cainán ma uni xiko uxi (70) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Mahalaleel.

¹³ Te ni yo teku-ka Cainán ma una ciento uu xiko-ka (840) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

¹⁴ Te ndaka kuiya ni yo teku Cainán ma ni yo kuu iin ciento uxi (910) kuiya, te sana ni ji'i de.

¹⁵ Te já yi'i Mahalaleel ma uni xiko u'un (65) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Jared.

¹⁶ Te ni yo teku-ka Mahalaleel ma una ciento oko uxi-ka (830) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

¹⁷ Te ndaka kuiya ni yo teku Mahalaleel ma ni yo kuu una ciento kuun xiko ja'un (895) kuiya, te sana ni ji'i de.

¹⁸ Te já yi'i Jared ma ciento uni xiko uu (162) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Enoc.

¹⁹ Te ni yo teku-ka Jared ma una-ka ciento (800) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

²⁰ Te ndaka kuiya ni yo teku Jared ma ni yo kuu iin ciento uni xiko uu (962) kuiya, te sana ni ji'i de.

²¹ Te já yi'i Enoc ma uni xiko u'un (65) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Matusalén.

²² Te ni yo sa'a Enoc ma sukan játna ini Su'si ma, te ni yo teku-ka de uni-ka ciento (300) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

²³ Te ndaka kuiya ni yo teku Enoc ma ni yo kuu uni ciento uni xiko u'un (365) kuiya.

²⁴ Ja sukan ni yo kuu Enoc ma ja ni yo sa'a de sukan játna ini Su'si ma, te in kivi, te ni ndakueka ña'a ya te kuan no'o teku de.

²⁵ Te já yi'i Matusalén ma ciento kuun xiko uja (187) kuiya nuu ni kâku in sayii de, te ni xnani de i Lamec.

²⁶ Te ni yo teku-ka Matusalén ma uja ciento kuun xiko uu-ka (782) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

²⁷ Te ndaka kuiya ni yo teku Matusalén ma ni yo kuu iin ciento uni xiko iin (969) kuiya, te sana ni ji'i de.

²⁸ Te jâ yi'i Lamec ma ciento kuun xiko uu (182) kuiya nuu ni kâku in sayii de,

²⁹ te ni xnani de i Noé, vaa ka'án de: “Suchi ya'a sa'a ja jin kaku o nuu tnundo'o tnuneni ka ndo'o o a kuechi ja ni ka'an u'vi Su'si ma ja kuu ñu'ú ya”, ka'án de.

³⁰ Te ni yo teku-ka Lamec ma u'un ciento kuun xiko ja'un-ka (595) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

³¹ Te ndaka kuiya ni yo teku Lamec ma ni yo kuu uja ciento uni xiko ja'un uu (777) kuiya, te sana ni ji'i de.

³² Nuu yi'i Noé ma u'un ciento (500) kuiya ma, te ni ka iyo sayii de ma, te in i ma ni xnani de Sem, te in-ka i ma ni xnani de Cam, te in-ka i ma ni xnani de Jafet.

Sukan ni ndakani ini Su'si ma ja ni sa'a ya ñayii ma

6 Nuu ni keja'a ve kukua'a ñayii ma nuu ñu'ú a te ni ka iyo sasi'i i ma,

² te suchi ni ka yo jinukuechi nuu Su'si ma, ni ka jini i sasi'i ñayii ma ja vivii ka ndaa i ma. Sani te ni ka jeka i suchi si'i ni ka kuu ini maa i ma.

³ Kovaa ni jani ini Iya Tátununi ma:

—Masu kua'a o tnu'u ja koteku ñayii ma ni-kani ni-jika, vaa masu nawa kúu i, nú masu ja yikikuñu-ni kúu i. Chukan kúu ja yika-ni a ciento oko-ni (120) kuiya koteku i —kúu ya ká'an ya.

⁴ Te kivi yukan chi ni ka iyo ñayii na'nu xen-xeen, te inusukun xen-xeen i. Ni ka kâku i nuu ni ka jeka tna'a suchi ni ka yo jinukuechi nuu Su'si ma ji'in sasi'i ñayii ma te ni ka iyo sa'ya i ma, te suchi ya'a, ni ka yo kunuu maa i nuu ñayii ma ja inundatnu-ka i ma.

⁵ Ni jini Iya Tátununi ma ja ni kukua'a xeen ja u'vi ja ka sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te ndimaa ni ka yo jani ini i ja jin sa'a i ja u'vi ma.

⁶ Te ni ndakani xeen ini ya ja ni sa'a ya ñayii ma nuu ñu'ú ya, te ni tna-u'vi xeen ini anua ya ma.

⁷ Sani te ni ka'an ya:

—Xnaa o ñayii ni sa'a o ma ja ka iyo i nuu ñu'ú ma. Te suni maa i sa'a o ji'in kiti ma ji'in ndaka nuu kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú ma ji'in lasaa ma. ;Ndákani xeen ini o ja ni sa'a o ndaka ma! —kúu ya ká'an ya.

⁸ Kovaa tee nani Noé ma chi ni yo jatna ini Su'si ma sukan ni yo sa'a de ma.

Sa'a ni yo kuu Noé ma nuu ni sa'a de arca ma

⁹ Sa'a ni yo kuu tee nani Noé ma. Noé ma ni yo kuu in tee va'a ini, te ndimaa ni yo kandija de ja ká'an Iya Tátununi ma ne'un ndaka tee ni ka ja'nu ji'in de ma, te maa in-ni de ni yo sa'a ja va'a sukan jatna ini Su'si ma.

¹⁰ Te uni (3) sa'ya de ni iyo. In i ni yo nani Sem, te in-ka i ma ni yo nani Cam, te in-ka i ma ni yo nani Jafet.

¹¹ Kovaa ni jini Su'si ma ja nuu ñu'ú ya chi iyo xeen ja u'vi ji'in ja ka sa'a ndeva'a tna'a xeen ñayii ma.

¹² Te ni jini Iya Tátununi ma ja iyo xeen ja u'vi nuu ñu'ú a, vaa ndaka ñayii ma, ñatuu ka sa'a i sukan jatna ini ya ma.

¹³ Kovaa sa'a ni jiña'a ya nuu Noé ma:

—Jâ ni jani ini sa ja xnaa sa ndaka ñayii a. Vaa kuechi ja ka sa'a ndeva'a tna'a xeen maa i ma, chukan kúu ja xnaa sa ñayii a ji'in ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.

¹⁴ Te ndijin, sa'a ni in arca ji'in tnu gofer ma, sukan-va'a kanda tnu ja ma kivi ndute ma, te sa'a ni ve'e ini tnu ma, te kasi ni ji'in brea tna'a ja tni tna'a ma ichi ini tnu ma ji'in yika tnu ichi ke'e ma.

¹⁵ Medida ya'a sa'a ni arca ma: ciento uu xiko (140) metro kani sa'a ni tnu. Oko uni (23) metro anchu sa'a ni tnu. Te uxi kuun (14) metro sukun sa'a ni tnu.

¹⁶ Sotna'a ni uni (3) ve'e ja sa'a ni tnu ma, te sa'a ni in nuu konune yika tnu ma nuu vala-nka sani te jinu onde sukun ma, ji'in in ye'e ichi xiñi tnu ma,

¹⁷ vaa tetniñu sa in savi xen-xeen ni-ka'nu nuu ñu'ú a ja xnaa sa ndaka ja teku iyo ichi chii andivi a, te ndaka ja iyo nuu ñu'ú a ndi'i kúu.

¹⁸ Kovaa skuiso sa nuu ni ja maa ni ji'in ñasi'i ni a ji'in janu ni a ji'in sayii ni a chi jin kivi koo ni nuu arca ma.

¹⁹ Te chinee ni nuu arca ma ndi-uu ndi-uu nuu ndaka kiti ka tekú ka iyo a, na ko ka'an o a in kiti yii ji'in in kiti si'i, sukan-va'a jin koteku ti ji'in ni.

²⁰ Suni kivi koo tna ndi-uu ndi-uu nuu ndaka lasaa ma ji'in ndaka nuu kiti ma, sukan-va'a kuu jin koteku ti.

²¹ Te xtutu ni ndaka nuu ja kuu jin kaa ni ma, te tava'a ni, sukan-va'a koo ja jin kaa ni ji'in ndaka kiti ma —kúu ya jiña'a ya.

²² Te ni sa'a Noé ma ndaka sukan ni tatnuni Su'si ma.

Sukan ni xnaa Su'si ma ja iyo ñuu ñayivi a

7 Sani te Iya Tátnuni ma, jiña'a ya nuu Noé ma:

—Maa in-ni ni ni ndani'i sa ne'un ndaka ñayii a ja sa'a ni sukan játna ini maa sa. Chukan kúu ja kivi koo ni ji'in ndaka ñayii ve'e ni a nuu arca ma.

² Ja ndaka kiti kuu kaa ni ma chinee ni uja (7) kiti yii ji'in uja (7) kiti si'i, kovaa kiti masu kuu kaa ni ma chinee ni in-ni kiti yii ji'in in-ni kiti si'i.

³ Suni chinee ni uja (7) kiti yii ji'in uja (7) kiti si'i ja ndaka lasaa ka ndava andivi ma, sukan-va'a ma naa ti nuu ñu'ú a.

⁴ Vaa nuu uja (7) kii te sa'a sa ja kuun savi uu xiko (40) kivi nduu ñuu ni-ka'nu nuu ñu'ú a, te xnaa sa ndaka ja ka tekú ni sa'a sa ka iyo ni-ka'nu nuu ñu'ú a —kúu ya jiña'a ya.

⁵ Te ni sa'a Noé ma ndaka sukan ni tatnuni Iya Tátnuni ma.

⁶ Iñu ciento (600) kuiya yi'i Noé ma nuu ni chitu ndute ma nuu ñu'ú ya.

⁷ Sani te ni ka kivi koo de nuu arca ma ji'in sa'ya de ma ji'in ñasi'i de ma ji'in janu de ma, sukan-va'a jin kaku de nuu ndute ma.

⁸ Te kiti kuu kaa ñayii ma ji'in kiti masu kuu kaa i ma ji'in ndaka lasaa ma ji'in ndaka kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú ya,

⁹ ni ka kivi koo ndi-uu ndi-uu tna'a ti ji'in Noé ma, in kiti si'i te in kiti yii, sukan ni tatnuni maa Su'si ma.

¹⁰ Nuu ni ndi'i uja (7) kii ma, te ni keja'a ni kuun ndute kua'a ma nuu ñu'ú ya.

¹¹ Nuu yi'i Noé ma iñu ciento (600) kuiya ma, maa ja'un uu (17) kii yoo ku-uu ma, ni ka ndatnana ñu'ú ma, te ni nana ndute yi'i chii ñu'ú ma, te ni ka ndanune andivi ma, te ni keja'a ni kuun xen-xeen savi ma.

¹² Uu xiko (40) kivi ja nduu ñuu ni kuun savi ma nuu ñu'ú ya.

¹³ Te maa kivi ni tatnuni ya ma, ni ka kivi koo Noé ma nuu arca ma ji'in sayii de Sem ma ji'in Cam ma ji'in Jafet ma ji'in ñasi'i de ma ji'in ndi-nuni janu de ma.

¹⁴ Te ni ka kivi koo de ji'in ndaka nuu kiti ma, kiti ka iyo yuku ma ji'in kiti ka iyo ve'e ma, suni kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú ya ji'in ndaka lasaa ma.

¹⁵ Sukan ni kivi Noé ma nuu arca ma ji'in ndi-uu ndi-uu kiti ka tekú ma.

¹⁶ Ni ka kivi koo in kiti yii ji'in in kiti si'i ndi-tna'a nuu maaaa ti ma sukan ni tatnuni Su'si ma nuu Noé ma. Sani te Iya Tátnuni ma, ni jasi ya ye'e arca ma.

¹⁷ Te uu xiko (40) kivi ja nduu ñuu ni kuun savi xen-xeen ma nuu ñu'ú ya, te nuu ve kaa ndute ma nuu ñu'ú ya, ni ndone'e ndute ma arca ma, te ni nukoxtnee tnu nuu ndute ma.

¹⁸ Te ndi-vala ndi-vala ve kaa-ka ndute ma, kovaa arca ma chi nuu ndute ma-ni yoxtnee tnu.

¹⁹ Ũni ni kaa xeen ndute ma, te ni ka sa'vi ndi'i nuu yuku sukun-ka ka iyo nuu ñu'ú ya.

²⁰ Te ni kaa ndute ma vi'i-ka uja (7) metro xini yuku sukun-ka ma.

²¹ Te sukan ni ka ji'i ndaka ñayii ma ji'in ndaka kiti ni ka yo tekú te ni ka yo kanda ti nuu ñu'ú ya: lasaa ma ji'in kiti xeen ma ji'in kiti ka iyo ve'e ma ji'in ndaka nuu kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú ya.

²² Te ni ka ji'i ndaka ñayii ma ji'in ndaka kiti kúu ka xtatachi ni ka iyo nuu ñu'ú ya.

²³ Te sukan ni xnaa Su'si ma nuu ñu'ú ya ndaka ja ni ka yo tekú ma: onde ñayii ma ji'in kiti ka iyo ve'e ma ji'in kiti ka ñu'u maa

ti nuu ñu'ú ya ji'in ndaka lasaa ka ndava ichi chii andivi a. Ndaka ti ni ka naa nuu ñu'ú ya. Maa in-nka-ni Noé ma ni ka kendoo ji'in tna'a de ma ji'in ndaka kiti ni ka yinee ji'in de nuu arca ma.

²⁴ Te ni ñu'u ndute ma nuu ñu'ú ya ciento uu xiko uxi (150) kivi.

8 Sani te ni ndaka'án Su'si ma Noé ma ji'in ndaka kiti ka yinee ji'in de nuu arca ma, kiti ka iyo yuku ma ji'in kiti ka iyo ve'e ma. Te ni sa'a Su'si ma ja ni keja'a yi'i xeen tachi nuu ñu'ú ya, te ni keja'a ni yichi ndute ma.

² Te ni ka ndandesi nuu kána ndute ma ji'in ndute ni kuun andivi ma, te ni numa savi ma.

³ Jaku jaku, sani te ni keja'a ve yichi ndute ma nuu ñu'ú ya.

⁴ Nuú ja'un uu (17) kii yoo ku-uja ma ni nukuiñi arca ma nuu yuku Ararat ma.

⁵ Te ndute ma, jaku jaku ve nuu-ka de, onde kivi xinañu'u yoo ku-uxi ma, saa ni ka ndatuu xini yuku ma.

⁶ Sani te nuu ni ya'a uu xiko (40) kivi ma, ni ndakune Noé ma ye'e luluu ni sa'a de yika arca ma.

⁷ Te ni xsiaa de in lakaka kua'an ti, te ndáva kua'an ndáva vee-ni ti ni yo kuu ti, ndetu ti na ora ndayichi nuu ñu'ú ma.

⁸ Sani te ni xsiaa tuku de in sata kua'an ti, sukan-va'a kuni de nú jâ ve yichi ndute ñu'u nuu ñu'ú ya.

⁹ Kovaa masu nde ni ni'i sata ma nuu jinkoo ti, te ni ndakokuiñi ti nuu arca ma, vaa ñu'u-ka ndute ma nuu ñu'ú ya. Te ni skuili Noé ma nda'a de ma ja ni ndatnii de sata ma, te ni ndachi'i de ti nuu arca ma.

¹⁰ Ni yo ndetu de uja-ka kii, te ni ndaxsiaa de sata ma kua'an tuku ti.

¹¹ Jâ ve kunee nuu ni ndenda sata ma. Yiyu'u ti in nda'a tnu olivo ja na'a ja yika ni tna'nu. Sukan, te ni jinitnuni Noé ma ja jâ ni ndayichi ndute ma nuu ñu'ú ma.

¹² Ni yo ndetu-ka de uja-ka tuku kii sana ni ndaxsiaa de sata ma kua'an ti, kovaa chukan, sani te masu ni ndakokuiñi-ka ti.

¹³ Nuú yi'i Noé ma iñu ciento in (601) kuiya ma kúu nuu ni

ndi'i ndute ma ni yichi. Kivi xinañu'u yoo xinañu'u kuiya yukan, ni ndakune Noé ma arca ma, te ni jini de ja ni ndayichi nuu ñu'ú ma.

¹⁴ Nuu oko uja (27) kivi yoo ku-uu ma, ni ndi'i kuiti nuu ñu'ú ya ni ndayichi.

¹⁵ Sani te jiña'a Su'si ma Noé ma:

¹⁶ —Kí ndee ni kii ni ji'in sa'ya ni a ji'in ñasi'i ni a ji'in janu ni a.

¹⁷ Suni ndene'e tna ni ndaka kiti ka tekú ka yinee ji'in ni a: lasaa a ji'in kiti ka iyo ve'e ma ji'in ndaka kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú a, sukan-va'a jín ndata'vi ti, te jín xchitu ti nuu ñu'ú a —kúu ya jiña'a ya.

¹⁸ Te sukan ni ka nde koo Noé ma ji'in sa'ya de ma ji'in ñasi'i de ma ji'in janu de ma nuu arca ma.

¹⁹ Suni ni ka nde koo ndaka kiti ka iyo ve'e ma ji'in lasaa ma ji'in ndaka kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú a, sukan ka iyo nuu mamaa ti ma.

²⁰ Sani te ni sa'a Noé ma in altar nuu ka'mi de ja ndakua'a de nuu Iya Tátununi ma ja ndákuanta'vi de nuu ya ma, te maa siki altar ma ni ja'mi de kiti kúu kaa o ma ji'in lasaa kuu kaa o ma ja ni ndakua'a de nuu ya ma.

²¹ Nuu ni ni'i Iya Tátununi ma xiko asi ma, ni jani ini ya: “Visi ja jani ini ñayii ma masu ja va'a kúu onde nuu jaa i ma, kovaa masu nama uun-ka ko ka'an o in ja u'vi ja kuu ñu'ú ya ja kuechi ñayii ma. Ni a masu xnaa o ñayii a in-ka tuku jichi sukan ni sa'a o vitna a.

²² Nani koo ñu'ú ya chi koo ja jin saka ñayii ma te koo ja jin ndaxtutu i, koo tiempu vijin te koo tiempu i'ni, te koo nduu te koo jakuaa”, ka'án ya.

Sukan ni tatnuni Su'si ma naxe jin koo va'a o nuu ya ma

9 Ni ka'an Su'si ma in ja va'a ja kuu Noé ma ji'in sa'ya de ma, te jiña'a ya de:

—Jin ko kuu ni ñayii jin ndata'vi jin ndakaya. Jin koo sa'ya tata ni, te jin xchitu ni nuu ñu'ú ya.

² Ndaka kiti ka iyo nuu ñu'ú ya, maa ni jin tatnuni nuu ti te jin koyu'u ña'a ti: lasaa ma ji'in kiti xeen ka iyo yuku ma ji'in kiti ka ñu'u maa ti nuu ñu'ú ya ji'in tiaka ka ñu'u nuu ndute mar ma. Nuu ndaka ti jin ko tatnuni ni.

³ Te kuñu ndaka kiti ka tekku ka kanda ka iyo ma ji'in ndaka nuu yuku kuii ma ko kuu ja jin kaa ni, sukan-va'a jin koteku ni. Vaa maa sa táa ndaka ja kuu jin kaa ni.

⁴ Kovaa masu ko jin kaa ni kuñu kiti ni ji'i-ni maa ti ma te ñatuu ni kee niñi ti ma, vaa niñi ma sa'a ja kúu ka tekku ndaka ti ma.

⁵ Nú in ñayii ma, te ka'ni i in-ka ñayii ma, ja ndaa ja ndakan sa kuenda nuu i kuechi ni sa'a i ma, te suni sukan ndakan sa kuenda nuu kiti ma nuna ka'ni ti in ñayii ma.

⁶ Nú na in na ka'ni in ñayii ma, in-ka ñayii ndaka'ni ña'a, vaa ñayii ma chi maa sa ni sa'a i, te ni sa'a sa i sukan kaa maa sa ya ji'in sukan kúu maa sa ya.

⁷ Te ndijin, jin ko kuu ni ñayii jin ndata'vi jin ndakaya, te jin koo sa'ya tata ni, sukan-va'a jin ndakaya ni, te jin xchitu ni nuu ñu'ú ya —kúu ya jiña'a ya.

⁸ Ni ka'an tuku Su'si ma nuu Noé ma ji'in nuu sa'ya de ma, te jiña'a ya:

⁹ —Iyo in ja skuiso sa nuu maa ni ji'in nuu sa'ya tata ni ki koo kuee-ka ma,

¹⁰ ji'in ja jin kuu ndaka kiti ka tekku ka iyo ji'in ni a, na ko ka'an o ja ndaka kiti ka tekku ka iyo nuu ñu'ú a ja ni ka nde koo ni ji'in ti nuu arca ma: lasaa ma ji'in kiti kúu jin koo ve'e ma ji'in kiti ka iyo yuku ma.

¹¹ Tna'a cha'a kúu ja skuiso sa nuu ni: Ja ma tetniñu-ka sa savi xeen ja xnaa sa ñayii ma ji'in kiti ma, ni a masu kii-ka ndute ma ja xnaa de nuu ñu'ú ya —kúu ya jiña'a ya.

¹² Te ni jiña'a tuku ya:

—Cha'a ko kuu in seña ja sa'a sa ja ni skuiso sa nuu ni a ji'in ja jin kuu ndaka kiti ka tekku ka iyo ji'in ni a. Te sukan ko kuu ni-kani ni-jika:

¹³ Chundijin sa tikoya'nde ma nuu viko ma, te suu i ko kuu in seña ja ni skuiso sa ja kuu ñuu ñayivi a.

¹⁴ Ora ndaxchitu sa viko andivi ma ja kuun savi ma nuu ñu'ú a te nuu viko ma kenda tikoya'nde ma,

¹⁵ te ndaka'án sa sukan ni skuiso sa nuu ni ma, ji'in ja jin kuu ndaka kiti ka teku ka iyo nuu ñu'ú a. Te ûni ni masu nama uun-ka sa'a sa ja kuun xen-xeen savi ma ja xnaa ndute ma nuu ñu'ú a.

¹⁶ Ndaka ora kenda tikoya'nde ma nuu viko ma te konde'ya sa, te ndaka'án sa ja ni skuiso sa ja sa'a sa nuu ni ji'in ja jin kuu ndaka ja ka teku ka iyo nuu ñu'ú a ni-kani ni-jika ma —kúu ya jiña'a ya.

¹⁷ Sa'a ni xsinu Su'si ma ja ni jiña'a ya nuu Noé ma:

—Cha'a kúu ja skuiso sa nuu ni ji'in ja jin kuu ndaka ja ka teku ka iyo nuu ñu'ú ya —kúu ya jiña'a ya.

Sa'a ni ndo'o Noé ma ji'in sa'ya de ma

¹⁸ Sa'ya Noé ma suchi ni ka nde koo nuu arca ma ka kuu Sem ma, Cam ma ji'in Jafet ma. Te Cam ma kúu yuva Canaán ma.

¹⁹ Suchi ya'a ni ka yo kuu ndinuni sayii Noé ma, te ja sa'ya tata i ma, te ni ka ndaxchitu i ni-ka'nu nuu ñu'ú ya.

²⁰ Te Noé ma, ni keja'a de jitu de ñu'ú ma. Te ni sunkoo de in tnu uva.

²¹ Te in kivi, te ni ji'i xeen de ndute nde'ya nani uva ma, te ni ndajini de, te kátuu vichi de ini ve'e sa'ma nuu iyo de ma.

²² Te Cam ma, suchi kúu yuva Canaán ma, ni jini i ja iyo vichi yuva i ma kátuu de, te ni ja'an i ni jan nukani i nuu ñani i ma ja ka iyo suchi ma ke'e ma.

²³ Sani te Sem ma ji'in Jafet ma, ni ka ke'en i in sa'ma, te ni ka sonee i siki chiyo i ma, te ka jika yata ka jika yata i ni jan koo i ni ka jan kasi i yuva i ma, sukan-va'a ma jin kuni i de ja iyo vichi de kátuu de ma.

²⁴ Nuu ni ndiku'un ini Noé ma ja ni ndajini de ma, te ni ni'i tnu'u de ja sukan ni sa'a sa'ya de suchi lule-ka ma,

²⁵ te ni ka'an de:

—¡Ja u'vi kó kuu Canaán ya! Te kó kuu i in suchi kunukuechi nuu nduu ñani i a —kúu de ká'an de.

²⁶ Te suni ni ka'an de:

—¡Ja va'a kúu Iya Tátunni ma, Su'si Sem ma! ¡Te Canaán ma kó kuu suchi kunukuechi nuu i!

²⁷ ¡Ndásaka'nu-ka Su'si ma ñu'ú Jafet ma! ¡Te kóo Jafet ma ve'e sa'ma nuu iyo Sem ma, te Canaán ma kó kuu suchi kunukuechi nuu i! —kúu de ká'an de.

²⁸ Ni ya'a ja ni ñu'u ndute kua'a xeen ma nuu ñu'ú ya, te Noé ma ni yo tekú-ka de uni ciento uu xiko uxi-ka (350) kuiya.

²⁹ Sani te ni ji'i de nuu yi'i de iin ciento uu xiko uxi (950) kuiya ma.

Ñayii ya'a ka kuu sa'ya tata Noé ma

10 Ñayii ya'a ka kuu sa'ya tata Noé ma: Sem ma, Cam ma ji'in Jafet ma ka kuu sa'ya Noé ma.

² Te sa'ya Jafet ma ka kuu Gomer ma, Magog ma, Madai ma, Javán ma, Tubal ma, Mesec ma ji'in Tiras ma.

³ Te sa'ya Gomer ma ka kuu Askenaz ma, Rifat ma ji'in Togarma ma.

⁴ Te sa'ya Javán ma ka kuu Elisa ma, Tarsis ma, Quitim ma ji'in Dodanim ma.

⁵ Te ndaka ñayii ya'a ni ka jinkoo i ichi yu'u ndute mar ma ja jin ko kuu ñuu i ma, te maaaa jichi ñayii ma, maaaa i ñuu i, te maaaa i sa'an i.

⁶ Te sa'ya Cam ma ka kuu Cus ma, Mizraim ma, Fut ma ji'in Canaán ma.

⁷ Te sa'ya Cus ma ka kuu Seba ma, Havila ma, Sabta ma, Raama ma ji'in Sabteca ma. Te sa'ya Raama ma ni ka yo kuu Seba ma ji'in Dedán ma.

⁸ Te sa'ya Cus ma ni yo kuu Nimrod ma. Tee ya'a ni yo kuu xinañu'u tee ni iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ñuu ñayivi a ja ni yo tatnuni de.

⁹ Te tee ya'a ni wa'a Su'si ma tnu'u ndee tnu'u ndatnu, te ni yo kunuu maa de ni yo nduku de kiti yuku ma. Te yukan ni kee tnu'u ndichi ja ka ka'an ñayii ma sa'a ma: “Sukan ni yo kuu Nimrod ma ja maa Iya Tátunni ma ni wa'a tnu'u ndee tnu'u

ndatnu ja ni yo kunuu maa de ni yo ja'ni de kiti yuku ma.” Sa'a ka ka'an i ma.

¹⁰ Te sa'a ni keja'a de ni tatnuni de nuu ñuu Babel ma, nuu ñuu Erec ma, nuu ñuu Acad ma, nuu ñuu Calne ma ja ka iyo i ichi Sinar ma.

¹¹ Te yukan ni kee de te kua'an de ichi ñuu Asiria ma, te ni sa'a de ñuu nani Nínive ma, ñuu Rehobot ma, ñuu Cala ma

¹² ji'in ñuu Resén ma ja iyo i me'ñu ñuu Nínive ma ji'in ñuu Cala ma.

¹³ Te sa'ya Mizrain ma ka kuu Ludin ma, Anamim ma, Lehabim ma, Naftuhim ma,

¹⁴ Patrusim ma, Casluhim ma ji'in Caftorim ma, te ne'un ñayii ya'a ni ka ke koo ñayii ka kuu filisteo ma.

¹⁵ Te sa'ya xinañu'u Canaán ma kuu Sidón ma, te saa ni kenda Het ma,

¹⁶ te suni sa'ya de ka kuu ñayii jebuseo ma, ñayii amorreo ma, ñayii gergefseo ma,

¹⁷ ñayii heveo ma, ñayii araceo ma, ñayii sineo ma,

¹⁸ ñayii arvadeo ma, ñayii zemareo ma ji'in ñayii hamateo ma. Sani te ni ka jitenuu sa'ya tata Canaán ma.

¹⁹ Te sa'ya tata Canaán ma, ni ka jitenuu i ichi kua'an ichi ñuu Gerar ma, ni keja'a onde ñuu Sidón ma te ni kenda koo i onde ñuu Gaza ma, te ichi kua'an ñuu Sodoma ma ji'in ñuu Gomorra ma, ji'in ñuu Adma ma ji'in ñuu Zeboim ma chi ni kenda koo i onde ñuu Lasa ma.

²⁰ Te ñayii ya'a ni ka yo kuu sa'ya tata Cam ma, maaaa de ñuu de te maaaa de sa'an de.

²¹ Te Sem ma ja kúu de ñani java'a-ka Jafet ma, suni ni ka iyo tna sa'ya de,

²² te tee ya'a ka kuu de: Elam ma, Asur ma, Arfaxad ma, Lud ma ji'in Aram ma.

²³ Te sa'ya Aram ma ni ka yo kuu Uz ma, Hul ma, Geter ma ji'in Mas ma.

²⁴ Te sa'ya Arfaxad ma ni yo kuu Sala ma, te sa'ya Sala ma ni yo kuu Heber ma.

²⁵ Te Heber ma, suni ni ka iyo tna sa'ya de, te in de ma ni yo nani Peleg, vaa ne'un kivi yukan ni ka jitenuu ñayii ma te in in jichi i ni ka sa'a in in ñuu, te in-ka sa'ya Heber ma ni yo nani de Joctán.

²⁶ Te Joctán ma ni ka iyo tna sa'ya tata de, te suu de ka kuu Almodad ma, Selef ma, Hazar-mavet ma, Jera ma,

²⁷ Adoram ma, Uzal ma, Dicla ma,

²⁸ Obal ma, Abimael ma, Seba ma,

²⁹ Ofir ma, Havila ma ji'in Jobab ma. Ndaka tee ya'a ni ka yo kuu sa'ya tata Joctán ma.

³⁰ Te ñu'ú nuu ni ka yo iyo de ma ni keja'a onde nuu nani Mesa ma te kua'an ichi ki'in o ñuu Sefar ma, ichi nuu ka iyo yuku ichi nuu kána kandii ma.

³¹ Ndaka ñayii ya'a ni ka yo kuu sa'ya tata Sem ma, maaa de ñuu de, maaa de sa'an de.

³² Ndaka ñayii ya'a ni ka yo kuu sa'ya tata sa'ya Noé ma, maaa jichi i ma, maaa i ñuu i. Ndaka ñayii ya'a ni ka ndata'vi, ni ka ndakaya nuu ni ya'a ja ni kuun savi xen-xeen ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te maa i ni ka jitenuu ni-ka'nu ñuu ñayivi a.

Sukan ni sakanuu ni saka ni'ni Su'si ma sa'an ka ka'an ñayii ma

11 Te ndaka ñayii ma, in-ni sa'an ni ka yo ka'an i, te ni ka yo jaku'ni ini nuu tna'a ndaka i.

² Te ni ka ke koo i te kuan koo i ichi nuu kána kandii ma, te ni ka kenda koo i in yoso ka'nu iyo ichi Sinar ma, te ni ka kendoo i yukan.

³ Sani te ka ndatnu'u tna'a ndi-in ndi-in i:

—Jín sa'a o ndo'o, te jín tavi o i nuu ñu'u ma —ka kuu i ka ka'an i.

Te ndo'o ma ni ka jatniñu i kuenda tnu'u ja yuu, te asfalto ma ni ka jatniñu i ja ni ka sotna'a i ndo'o ni ka tavi i ma.

⁴ Sani te ka ka'an i:

—Jín sa'a o in ñuu ji'in in ve'e sukun sukun ja kenda onde andivi ma, sukan-va'a ko jin ndakune'e ña'a ñayii ma ja ni ka kundee o ni ka sa'a o ma, te má jin kua'a o tnu'u ja jin kuitenuu o ni-ka'nu ñuu ñayivi ya —ka kuu i ka ka'an i.

⁵ Kovaa Iya Tátununi ma, ni nuu ya, sukan-va'a konde'ya ya ñuu yukan ji'in ve'e sukun sukun ka yikuu ñayii ma ka sa'a i ma.

⁶ Te ni ka'an ya:

—Ndaka ñayii a chi in-ni ñuu ka kuu i, te in-ni sa'an ka ka'an i. Te ja ni ka jakondee i ka sa'a i a chi masu na in sunkani ña'a ka jani ini i.

⁷ Va'a-ka jín nu koo o, te jín sakanuu o sa'an ka ka'an i ma, sukan-va'a má jin jaku'ni ini nuu tna'a ni-in-ka i sa'an ka ka'an ndi-in ndi-in i ma —kúu ya ká'an ya.

⁸ Te sukan ni jate nuu Iya Tátununi ma ndaka i ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te sukan, te ni ka sunkani i ñuu ka sa'a i nkuu ma.

⁹ Chukan kúu ja ni jakonani ñuu yukan Babel, vaa yukan kúu nuu ni sakanuu ni saka ni'ni Iya Tátununi ma sa'an ka ka'an ndaka ñayii ñuu ñayivi a. Vaa yukan ni jate nuu ya ñayii ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a.

Sa'ya tata Sem ma

¹⁰ Ndaka ñayii ya'a ka kuu sa'ya tata Sem ma: ni ya'a uu (2) kuiya ja ni kuun savi xen-xeen ma ja ni xnaa Su'si ma ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, te Sem ma, ciento (100) kuiya iyo de, te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Arfaxad.

¹¹ Te ni yo teku-ka Sem ma u'un-ka ciento (500) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

¹² Te Arfaxad ma, iyo de oko ja'un (35) kuiya te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Sala.

¹³ Te ni yo teku-ka Arfaxad ma kuun ciento uni-ka (403) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

¹⁴ Te Sala ma, iyo de oko uxi (30) kuiya, te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Heber.

¹⁵ Te ni yo teku-ka Sala ma kuun ciento uni-ka (403) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

¹⁶ Te Heber ma, iyo de oko uxi kuun (34) kuiya, te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Peleg.

¹⁷ Te ni yo tekuka Heber ma kuun ciento oko uxi-ka (430) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

¹⁸ Te Peleg ma, iyo de oko uxi (30) kuiya, te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Reu.

¹⁹ Te ni yo tekuka Peleg ma uu ciento iin-ka (209) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

²⁰ Te Reu ma, iyo de oko uxi uu (32) kuiya, te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Serug.

²¹ Te ni yo tekuka Reu ma uu ciento uja-ka (207) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

²² Te Serug ma, iyo de oko uxi (30) kuiya, te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Nacor.

²³ Te ni yo tekuka Serug ma uu ciento-ka (200) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

²⁴ Te Nacor ma, iyo de oko iin (29) kuiya, te ni iyo in sa'ya de ni yo nani Taré.

²⁵ Te ni yo tekuka Nacor ma ciento ja'un kuun-ka (119) kuiya, te ni ka iyo sayii de sasi'i de.

²⁶ Te Taré ma, iyo de uni xiko uxi (70) kuiya, te ni ka iyo sa'ya de Abram ma, Nacor ma ji'in Harán ma.

Sa'ya tata Taré ma

²⁷ Ñayii ya'a ka kuu sa'ya tata Taré ma tee ni yo kuu yuva Abram ma ji'in Nacor ma ji'in Harán ma. Harán ma ni yo kuu yuva Lot ma,

²⁸ te ni ji'i Harán ma xinañu'u-ka sana yuva de Taré ma. Maa ñuu nuu ni káku de ma, ñuu nani Ur ma ja iyo i Caldea ma, yukan ni ji'i de.

²⁹ Abram ma, ni tnanda'a de ji'in Sarai ma, te Nacor ma, ni tnanda'a de ji'in Milca ma ña'a kúu sasi'i tee ni yo kuu Harán ma, ku'u ña'a kúu Isca ma.

³⁰ Sarai ma, ña'a ñatuu kúu koo sa'ya kúu ña.

³¹ Taré ma, ni kee de ñuu Ur ma ja iyo i Caldea ma, te kua'an de Canaán ma, te ni jeka de sa'ya de Abram ma ji'in sañani de Lot ma ji'in janu de Sarai ma, te kuan koo de. Kovaa nuu ni kenda koo de ñuu nani Harán ma, te ni ka kendoo de ni ka iyo de yukan.

³² Te Taré ma, ni ji'i de ñuu Harán ma nuu yi'i de uu ciento u'un (205) kuiya.

Su'si Iya Tátununi ma, ni kana ya Abram ma

12 Te Su'si Iya Tátununi ma, ni jiña'a ya Abram ma:
—Xndoo ni ñuu ni a ji'in tna'a ni ma ji'in tna'a yuva ni ma, te kua'an ni ñuu kaxtnu'u sa ma.

² Te sa'ya tata ni ja taa maa sa ma jin ko kuu in ñuu ka'nu, te sa'a sa ja vii ja va'a ja kuu ni, te ko kuu ni in ñayii kanuu, te ja va'a ko kuu ni nuu ndaka ñayii ma.

³ Te sa'a sa ja va'a nuu ñayii jin sa'a ña'a ja va'a ma, te ñayii jin sa'a ña'a ja u'vi ma, te sa'a sa i ja u'vi. Ja maa ni, te ndaka ñayii ñuu ñayivi a jin kuta'vi ja vii ja va'a —kúu ya jiña'a ya.

⁴ Te ni kee Abram ma, te kua'an de sukan ni jiña'a Iya Tátununi ma. Te ni jeka de sajin de Lot ma. Te iyo de uni xiko ja'un (75) kuiya nuu ni kee de ñuu Harán ma.

⁵ Kua'an de ji'in ñasi'i de Sarai ma ji'in sajin de Lot ma ji'in ndaka ja ni ni'i de ma ji'in ñayii ni ni'i de ñuu Harán ma ja jin kunukuechi i nuu de ma, te ni ka ke koo de ja kuan koo de Canaán ma, te ni ka kenda koo de.

⁶ Te kua'an Abram ma ichi Canaán ma onde ni kenda de ñuu nani Siquem ma, onde nuu iyo tnu yaa nuu nani More ma. Te ñayii cananeo ma ka iyo ñuu yukan.

⁷ Te yukan ni kenda Iya Tátununi ma nuu Abram ma, te jiña'a ya:
—Sa'ya tata ni ma kua'a sa ni-ka'nu ñu'ú ya'a —kúu ya jiña'a ya.

Te ni sa'a de in altar nuu Iya Tátununi ma iya ni kenda nuu de ma.

⁸ Sani te kua'an de in yuku kátuu ichi Bet-el ma, te ni ndokani de in ve'e sa'ma nuu koo de. Te ichi nuu kuan kêe kandii ma

iyó Bet-el ma, te ichi nuu kána kandii ma iyó ñuu Hai ma. Te yukan ni sa'a de in-ka altar ja chiñu'u de Iya Tátununi ma.

⁹ Sani te ndi-vala ndi-vala kua'an de ichi Neguev ma.

Sa'a ni ndo'o Abram ma Egipto ma

¹⁰ Te ni iyó soko ni iyó tnama xeen, te ni ka jeka tna'a Abram ma, te kuan koo de ichi Egipto ma ja jin koo de yukan, vaa iyó soko iyó tnama xeen nuu ka iyó de ma.

¹¹ Te nuu sani te jin kivi koo de Egipto ma, te jiña'a de nuu ñasi'i de Sarai ma:

—Jini ri ja vivii kaa ro,

¹² te nuna jin kuni ña'a tee Egipto ma, te jin ka'an de: “Ñasi'i de kúu ña”, te jin ka'ni ña'a de ru'u ya, te jin xndoo tekú ña'a de ro'o.

¹³ Chukan kúu ja kuña'a ro ja ku'va ri kúu ro, sukan-va'a sa'a ro ja koo va'a ri te koteku ri —kúu de jiña'a de.

¹⁴ Te nuu ni ka kenda koo de Egipto ma, te tee Egipto ma, ni ka jini de ña'a nani Sarai ma ja vivii kaa ña ma.

¹⁵ Suni ni ka jini tna ña'a tee ka jinukuechi nuu rey Faraón ma, te ka jiña'a de nuu Faraón ma ja vivii kaa ña'a yukan, te ni jan koo de ji'in ña ve'e Faraón ma.

¹⁶ Te kuechi ja Sarai ma, te Faraón ma ni yo ka'an va'a de nuu Abram ma, te ni skuta'vi de tee ma ndikachi ji'in xndiki ji'in burru ji'in ñayii jin kunukuechi nuu de ji'in camellu.

¹⁷ Kovaa ja kuechi Sarai ma, te Iya Tátununi ma, ni sa'a ya ja ni kii ja u'vi xeen siki Faraón ma ji'in tna'a de ma.

¹⁸ Chukan kúu ja Faraón ma, ni tetniñu de ñayii ni jan kueka Abram ma. Te jiña'a de:

—¿Nava'a ni sa'a ña'a ni sa'a? ¿Nava'a ñatuu ni ka'an ni ja ñasi'i ni kúu ña'a ya'a?

¹⁹ ¿Nava'a ni ka'an ni ja ku'va ni kúu ña? Ni sa'a ni ja vala-nka te ndakueka sa ña te ko kuu ña ñasi'i sa. Vitna, te ya'a ni ña, te kua'an ni ji'in ña —kúu de jiña'a de.

²⁰ Sani te jiña'a Faraón ma nuu tee ka jinukuechi nuu de ma ja na jin ndene'e de Abram ma Egipto ma ji'in ñasi'i de ma ji'in ndaka ja neva'a de ma.

Abram ma ji'in Lot ma, ni ka nduu siin de

13 Nuu ni nde koo Abram ma Egipto ma, te kuan koo de ichi Neguev ma ji'in ñasi'i de ma ji'in ndaka ja neva'a de ma ji'in sajin de Lot ma.

² Abram ma, ni kuxiku xeen de. Neva'a de oro ji'in plata ji'in kua'a kiti.

³ Te kuan nu koo de ndi-vala ndi-vala onde ni ka ndenda koo de Bet-el ma, onde nuu ni ka iyo de xinañu'u ma yatni Bet-el ma ji'in ñuu Hai ma.

⁴ Yukan kúu nuu ni sa'a de in altar ma. Te yukan ni chiñu'u de Su'si Iya Tátununi ma.

⁵ Suni Lot ma, xiku xeen kúu de. Inuu ka kuu de ji'in xito de ma, vaa neva'a tna de ndikachi ji'in xndiki ji'in ve'e sa'ma nuu ka iyo de ma.

⁶ Te nuu ka iyo de ma, ñatuu kánda jin koo ndaka de, kuechi ja ka neva'a kua'a xeen de kiti ma. Te ñatuu kánda ja jin koo tutu de, vaa kua'a xeen ja ka neva'a nduu de ma.

⁷ Chukan kúu ja tee ka jito kiti Abram ma, ni ka kanaa de ji'in tee ka jito kiti Lot ma. Te yukan ka iyo tna ñayii cananeo ma ji'in ñayii ferezeo ma.

⁸ Chukan kúu ja in kivi, te ni jiña'a Abram ma nuu Lot ma:

—Ndijin chi tna'a sa kúu ni. Chukan kúu ja masu va'a-ni ja jin ko kanaa o te jin ko kanaa tee ka jito kiti o a.

⁹ Te jikan-ta'vi sa nuu ni ja jin kuu siin o, te jiña iyo ñu'ú a, te kaji ni. Nú ki'in ni ichi kua'a ma, te ki'in sa ichi satni ma, te nú ki'in ni ichi satni ma, te ki'in sa ichi kua'a ma —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Te Lot ma, ni ndonenuu de, te ni jini de ni-ka'nu ndu'va iyo yuyute Jordán ma, te ni jini de ja iyo kua'a ndute ja koso de itu de ma. Vaa ni-ka'nu ndu'va ma onde nuu iyo ñuu Zoar ma chi va'a xeen ni iyo, sukan iyo huerta maa Iya Tátununi ma ji'in sukan iyo Egipto ma. Sukan ni iyo nuu ñatuu xnaa-ka ya ñuu Sodomá ma ji'in Gomorra ma.

¹¹ Sani te Lot ma, ni kaji de ndu'va ichi nuu iyo yuyute Jordán

ma, te kua'an de ichi yukan. Te sukan ni ka kuu siin tna'a de ji'in xito de ma.

¹² Abram ma, ni iyo de Canaán ma, nani Lot ma, iyo de ndu'va ñu'ú va'a ma, te ni ndokani de ve'e sa'ma nuu koo de ma yatni onde ñuu Sodoma ma,

¹³ ñuu nuu ka iyo ndimaa ñayii masu va'a ini ma te ka sa'a i ja masu játna ini Iya Tátnuni ma te ka jiso kuechi xeen i ma.

¹⁴ Ja ni ya'a Lot ma kua'an de ja ni ka kuu siin de ji'in Abram ma, te maa Iya Tátnuni ma, sa'a ni jiña'a ya nuu Abram ma:

—Onde nuu iyo ni a te konde'ya va'a ni ichi ninu ma, ichi nuu vee ma, ichi kua'a ma ji'in ichi satni ma.

¹⁵ Te taa sa ndaka ñu'ú nde'ya ni a, te kuenda maa ni ko kuu ji'in sa'ya tata ni ma ni-kani ni-jika.

¹⁶ Te sa'a sa ja kua'a xeen sa'ya tata ni ma jin ko kuu, sukan iyo ñuyaka ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Sukan masu kuu ka'vi o ñuyaka ma, sukan kua'a xeen sa'ya tata ni ma jin ko kuu.

¹⁷ Ndokuiñi ni, te kua'an ni ni-ka'nu ni-tu'u ñu'ú ya, vaa ndijin taa sa —kúu ya jiña'a ya.

¹⁸ Abram ma, ni ndakana de ndaka ve'e sa'ma nuu iyo de ma, te kua'an de, te ni iyo de ñu'ú tee nani Mamre ma, nuu ka iyo tnu yaa ma, ja iyo yatni ñuu Hebrón ma. Te ni sa'a de yukan in altar nuu ndachiñu'u de Iya Tátnuni ma.

Abram ma, ni sa'a de ja ni kaku Lot ma

14 Kivi ni yo kuu Amrafel ma rey ñuu Sinar ma, te Arioc ma ni yo kuu rey ñuu Elasar ma, te Quedorlaomer ma ni yo kuu rey ñuu Elam ma, te Tidal ma ni yo kuu rey ñuu Goim ma,

² ndaka rey ya'a ni ka kanaa ji'in Bera tee kúu rey ñuu Sodoma ma ji'in Birsá tee kúu rey ñuu Gomorra ma ji'in Sinab tee kúu rey ñuu Adma ma ji'in Semeber tee kúu rey ñuu Zeboim ma ji'in tee kúu rey ñuu Bela ma ja suni nani tna i ñuu Zoar ma.

³ Ndi-u'un rey ya'a ni ka ndaxtutu soldado de ma nuu ndaa Sidim ma, nuu iyo Ndute U'wa Xeen ma.

⁴ Uxi uu (12) kuiya ni ka yo ndikin de rey nani Quedorlaomer

ma, te kuiya ku-uxi uni ma, ndi-u'un rey ma, ni ka jani ini de ja ma jin ketna'a-ka ini de ji'in rey Quedorlaomer ma.

⁵ Te kuiya ku-uxi kuun ma, rey Quedorlaomer ma ji'in rey ka ketna'a ini ji'in de ma, ni jan koo de ñuu Astarot Karnaim ma, te ni ka kanaa de te ni ka kundee de nuu ñayii refaíta ma. Sani te ni ka kundee de nuu ñayii zuzita ma ñuu Ham ma, te suni ni ka kundee de nuu ñayii emita ma ñuu Save-quiriataim ma,

⁶ te ñayii horeo ma, ni ka kundee de nuu i yuku Seir ma, te ni ka sondikin de ñayii yukan onde ndu'va Parán ma ja iyo i yatni nuu ñatuu kuiti nawa iyo ma.

⁷ Ja ni ka ndakokuiñi Quedorlaomer ma ji'in rey ka ketna'a ini ji'in de ma, ni ka ndenda koo de ñuu En-mispat ma, ja suni nani i Cades ma, te ni ka xnaa de ndaka ja iyo ichi ve koo de ñuu ñayii amalecita ma, te suni sukan ni ka sa'a de ji'in ñayii amorreo ma ja ka iyo i ñuu Hazezontamar ma.

⁸ Sani te rey ka tatnuni ñuu Sodoma ma ji'in ñuu Gomorra ma ji'in ñuu Adma ma ji'in ñuu Zeboim ma ji'in ñuu Bela ma, kuan koo de nuu ndaa Sidim ma,

⁹ te yukan ni ka kanaa de ji'in tee kúu Quedorlaomer rey ñuu Elam ma ji'in tee kúu Tidal rey ñuu Goim ma ji'in tee kúu Amrafel rey ñuu Sinar ma ji'in tee kúu Arioc rey ñuu Elasar ma. Sukan ni ka kanaa kuun (4) rey ma ji'in u'un-ka (5) rey ma.

¹⁰ Te nuu ndaa Sidim ma ka iyo kua'a soko nuu ka ñu'u asfalto. Te nuu ni ka ndakunu rey ñuu Sodoma ma ji'in rey ñuu Gomorra ma vaa ni ka jini de ja ma jin kundee-ka de ma, te ni ka kê koo de soko ma, kovaa jaku-ka rey ma, ni ka jinu de ichi yuku ma ja jin kaku de.

¹¹ Te rey ni ka kundee ma, ni ka ndake'en de ndaka ja ka ndeya'vi ka iyo ñuu Sodoma ma ji'in ñuu Gomorra ma ji'in ndaka ja jin kaa ñayii ñuu yukan ma, te kuan koo ji'in de.

¹² Te suni ni ka jeka de Lot sajin Abram ma, vaa iyo tna de ñuu Sodoma ma, te kuan koo de ji'in tee ma ji'in ndaka ja neva'a de ma.

¹³ Kovaa in tee ni kaku ja ñatuu ni ka ni'i de tee ma. Ni kii de

ni ki ndikani de nuu Abram tee kúu hebreo ma, ja iyo de yuku tnu yaa kuenda tee nani Mamre tee kúu amorreo ma. Ñani tee kúu Escol ma ji'in Aner ma kúu Mamre ma, te tee ya'a chi ni ka yo ketna'a ini de ji'in Abram ma.

¹⁴ Nuú ni jini Abram ma ja kuan koo de ji'in sajin de ma, ni xtutu de ñayii ka jinukuechi nuu de ma, ñayii ni ka ja'nu ve'e de ma, te uni ciento ja'un uni (318) de kúu, te ni ka ke koo de ni ka sondikin de rey ma onde ñuu Dan ma.

¹⁵ Abram ma ji'in ñayii kuan koo ji'in de ma, in jakuaa, te ni ka kanaa de ji'in ndi-kuun rey ma, te ni ka kundee de, te ni ka sondikin de tee ma onde ñuu Hoba ma ja iyo i ichi ninu ñuu Damasco ma.

¹⁶ Te ni ka ndaxtandee de ndaka ja ni ka ke'en tee ma. Sukan ni sa'a Abram ma ja ni kaku sajin de Lot ma, te ni ndani'i ndaka ja kúu kuenda sajin de ma. Suni ni ka kaku kua'a ña'a ji'in kua'a-ka ñayii.

Melquisedec ma, ni ka'an de ja va'a ja kuu Abram ma

¹⁷ Nuú ni ndakokuiñi Abram ma nuu ni jinu ni kundee de nuu rey Quedorlaomer ma ji'in rey ni ka yo ketna'a ini ji'in de ma, ni kii rey ñuu Sodoma ma ndu'va nuu nani Save ma ni ki nditna'a de Abram ma. Ndu'va nani Save ma suni nani tna i Ndu'va Rey.

¹⁸ Melquisedec ma kúu tee kúu rey ñuu Salem ma, te sutu Su'si iya iyo onde sukun ma kúu de, te ni kene'e de xatila ji'in ndute nde'ya nani uva ma,

¹⁹ te sa'a ni ka'an de ja vii ja va'a ja kuu Abram ma:

—Su'si iya iyo onde sukun ma, iya ni sa'a andivi ma ji'in ñuu ñayivi a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a.

²⁰ Jayiñu'u kúu Su'si iya iyo onde sukun ma ja ni sa'a ya ja ni kundee ni nuu ñayii ñatuu ka kuni va'a nuu ni ma —kúu de jiña'a de.

Sani te Abram ma ni ndakua'a de Melquisedec ma diezmo ndaka ja ni ndani'i de ma.

²¹ Sani te rey ñuu Sodoma ma, jiña'a de nuu Abram ma:

—Ndataa ni ñayii ma, te ndake'en maa ni ndaka ja ni ndani'i ni a —kúu de jiña'a de.

²² Kovaa Abram ma, ni ndakone'e de:

—Jâ ni skuiso sa nuu Iya Tátnuni iya iyo onde sukun ma, iya ni sa'a andivi ma ji'in ñuu ñayivi a

²³ ja masu ndake'en sa ni a vala ja kúu kuenda ni a, ni a in yu'va, ni a in ñíí ndijan, sukan-va'a ma ko ka'an ni ja ndijin ni sa'a ja ni kuxiku sa.

²⁴ Ñatuu nawa kuni sa, yika-ni ja ni ka jaa ñayii ka jinukuechi nuu sa a. Kovaa tee ni ka yo ndikin ña'a a, tee ka kuu Aner ma ji'in Escol ma ji'in Mamre ma, na jin ndake'en maa de ja jin ko kuu kuenda de —kúu de jiña'a de.

Su'si Iya Tátnuni ma, ni skuiso ya nuu Abram ma sukan sa'a ya ja kuu de

15 Ja ni jinu sukan ma, te Abram ma, ni jininuu de ja ni ka'an Iya Tátnuni ma, te jiña'a ya:

—Má koyu'u ni, Abram chi maa sa kúu iya jito ña'a, te ka'nu xeen ja ndani'i ni ja taa sa —kúu ya jiña'a ya.

² Kovaa Abram ma, ni ndakone'e de:

—Iya Tátnuni, ¿na nde jiniñu'u ja taa ni? Vaa jini maa ni ja ñatuu na sa'ya sa, te tee kúu Eliezer tee ñuu Damasco ma tee jinukuechi nuu sa a kúu tee nduta'vi ndaka ja neva'a sa a,

³ vaa ñatuu nde taa ni in sa'ya sa, te tee jinukuechi nuu sa a nduta'vi ndaka ja neva'a sa a —kúu de jiña'a de.

⁴ Te Su'si Iya Tátnuni ma, ni ndakone'e ya:

—Tee nduta'vi ndaka ja taa sa ma kúu sa'ya maa ni ma, te masu in ñayii ndeva'a-ni —kúu ya jiña'a ya.

⁵ Sani te Iya Tátnuni ma, ni kene'e ya Abram ma ke'e ma, te jiña'a ya:

—Konde'ya ni andivi a, te ka'vi ni tiuxini ma, nú kundee ni ka'vi ni. Sukan kua'a sa'ya tata ni ma ko kuu —kúu ya jiña'a ya.

⁶ Abram ma, ni kandija de ja ká'an Iya Tátnuni ma, te chukan kúu ja ni ka'an ya ja in ñayii sa'a ja va'a kúu de,

⁷ te jiña'a ya:

—Saña kúu Su'si Iya Tátñuni, te saña kúu iya ni ndene'e ña'a ñuu Ur ñuu ñayii caldeo ma, sukan-va'a taa sa ñu'ú ya'a ja kuta'vi ni —kúu ya jiña'a ya.

⁸ Abram ma, ni ndakone'e de:

—Su'si Iya Tátñuni, ¿naxe kukanu ini sa ja kuta'vi sa ñu'ú ya'a? —kúu de jiña'a de.

⁹ Te Iya Tátñuni ma, jiña'a ya:

—Kuan ke'en ni in serra ji'in in ndixi'yu si'i ji'in in karneru kiti ka iyo uni (3) kuiya ji'in in ndivi ji'in in sata —kúu ya jiña'a ya.

¹⁰ Abram ma, ni jan xsia'a de ndaka kiti ya'a nuu Iya Tátñuni ma, te ni ta'vi sava de ti, te ni jakin-tuu de nduu pedasu ndi-in ndi-in ti ma. Kovaa ndivi ma ji'in sata ma chi ñatuu ni ta'vi de ti.

¹¹ Te loti ma, ka nu koo ti yatni siki kuñu kiti ni ka ji'i ma, kovaa Abram ma, ni taji de ti.

¹² Nu ve ñini ma, te Abram ma, ni jinu ñuma'na de, te ni kixi xeen de. Sani te ni kunee xeen, te ni yu'u xeen de.

¹³ Sani te Iya Tátñuni ma, jiña'a ya:

—Jiniñu'u ja kuni ni ja sa'ya tata ni ma, jin koo i in-ka ñuu, te yukan jin kunukuechi i, te jin ndo'o jin neni i, te jin sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma kuun ciento kuiya (400).

¹⁴ Kovaa suni xndo'o xneni tna sa ñuu yukan, sani te nde koo sa'ya tata ni ma ñuu yukan, te jin koneva'a i kua'a xeen ja ndeya'vi ja ni ka ni'i i yukan.

¹⁵ Te maa ni chi kuu nija'nu vii kuu nija'nu va'a ni sana kûu ni, te sukan ndatna'a ni ji'in tna'a ni ñayii jana'a ma.

¹⁶ Te nú ni ka kâku sa'ya sasukua ni ma, te jin ndakokuiñi i ñuu ya'a, vaa ñatuu chitu-ka ja u'vi ka sa'a ñayii amorreo ma —kúu ya jiña'a ya.

¹⁷ Nu ni kunee ma, ni jini de in jitnu kana ñu'ma ji'in in ñu'u ndu'va kua'an vee me'ñu pedasu kiti ni ta'vi de ma.

¹⁸ Te maa kivi yukan, iyo in ja ni skuiso Iya Tátñuni ma nuu Abram ma, te sa'a ni jiña'a ya:

—Ñu'ú ya'a kua'a sa sa'ya tata ni ma, onde yute Egipto ma te

onde yute ka'nu nani Éufrates ma,

¹⁹ ñu'ú nuu ka iyo ñayii ceneo ma ji'in ñayii cenezeo ma ji'in ñayii cadmoneo ma

²⁰ ji'in ñayii heteo ma ji'in ñayii ferezeo ma ji'in ñayii refaíta ma

²¹ ji'in ñayii amorreo ma ji'in ñayii cananeo ma ji'in ñayii gergeseo ma ji'in ñayii jebuseo ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kâku sa'ya Agar ma, te ni xnani ña i Ismael

16 Sarai ma, ñatuu kúu koo sa'ya ña nuu yii ña Abram ma, kovaa iyo in ña'a Egipto ma ja jinukuechi nuu ña ma, te nani ña Agar.

² Sani te Sarai ma, jiña'a ña nuu yii ña Abram ma:

—Jini maa ro ja Iya Tátununi ma, ñatuu na sa'ya ri taa ya, te jikan-ta'vi ri ja kusu ro ji'in Agar ña'a jinukuechi nuu ri a, xi saa ja maa ña te koo sa'ya ri —kúu ña jiña'a ña.

Te Abram ma, ni jan-ta'vi de ja jiña'a ñasi'i de Sarai ma.

³ Sani te ni jan xsia'a ña Agar ña'a Egipto ma, ja kusu de ji'in ña. Nuú jâ iyo uxi (10) kuiya ja ka iyo de Canaán ma ni kuu sa'a.

⁴ Te Abram ma, ni kixi de ji'in Agar ma, te ni ni'i sa'ya ña, kovaa nuu ni jini ña ja sukan iyo ña ma, te ni keja'a ña nde'ya kini ña ña'a xi-nuu jinukuechi ña ma.

⁵ Sani te Sarai ma, jiña'a ña nuu Abram ma:

—¡Kuechi ro kúu ja Agar a, saxiko ña'a ña! Maa ri ni taa ña ja kusu ro ji'in ña, te vitna ja koo in sa'ya ña a, jani ini ña ja kanuu-ka ña sana ru'u ya. Maa Iya Tátununi ma na ka'an na in xi-kuechi kúu, nú ru'u ya xi ro'o —kúu ña jiña'a ña.

⁶ Te Abram ma, jiña'a de:

—Jini ro ja ña'a jinukuechi nuu ro kúu ña, te nuu nda'a ro iyo ña. Sa'a ña naxe kúni maa ro —kúu de jiña'a de.

Sani te Sarai ma, ni keja'a ña sa'a ndeva'a ña ña'a ma. Chukan kúu ja ni jinu Agar ma.

⁷ Kovaa in ángel Iya Tátununi ma, ni ndani'i i ña onde nuu ñatuu na ve'e ñayii ka ndaa ma, yatni nuu too ndute ichi ki'in o Shur ma,

⁸ te ni jikan-tnu'u i:

—Agar ña'a jinukuechi nuu Sarai, ¿ndenu vee ni, te ndenu ki'in ni? —kúu i jiña'a i.

Te ni ndakone'e ña:

—Jinu nde sa nuu ña'a xi-nuu jinukuechi sa ma —kúu ña jiña'a ña.

⁹ Sani te ángel Iya Tátñuni ma, jiña'a i:

—Ndakokuiñi ni nuu ña'a xi-nuu jinukuechi ni ma, te kandija ni ndaka ja ka'an ña ma —kúu i jiña'a i.

¹⁰ Te suni jiña'a ángel Iya Tátñuni ma:

—Koo kua'a xeen sa'ya tata ni, te ñatuu na in kuu ka'vi i.

¹¹ Ja ndaa kúu ja ñu'u lulu ni, te kâku i, te xnani ni i Ismael, vaa Iya Tátñuni ma ni jiniso'o ja kúxii ini ni a.

¹² Te ko kuu i in tee xeen sukan kúu in kiti yuku ma, te kanaa i ji'in ndaka ñayii, kovaa maa i chi koo va'a i, visi na ko jin kanaa i ji'in ñani i ma —kúu i jina'a i.

¹³ Agar ma, ni ndatnu'u ña ji'in Iya Tátñuni ma, te ni xnani ña ya Su'si Iya Nde'ya Ña'a, vaa ka'an ña: “Su'si ma, ni jini ña'a ya, te tekú-ka o”, kúu ña ká'an ña.

¹⁴ Chukan kúu ja soko nuu too ndute ma, nani i Soko Iya Teku te Nde'ya Ña'a Ya. Te soko yukan, iyo i ne'un Cades ma ji'in Bered ma.

¹⁵ Te Agar ma, ni kâku sa'ya ña ji'in Abram ma, te ni xnani de i Ismael.

¹⁶ Abram ma, iyo de kuun xiko iñu (86) kuiya nuu ni kâku Ismael ma.

Ni ka jakitnuni tee ma sukan ni tatñuni Su'si ma naxe jin koo va'a de ji'in ya ma

17 Nuu iyo Abram ma kuun xiko ja'un kuun (99) kuiya ma, te ni kenda Iya Tátñuni ma, te jiña'a ya:

—Saña kúu Su'si Iya Kúu Sa'a Ndaka ma. Koo va'a ni nuu sa, te má sa'a ni ni-in ja u'vi,

² te maa sa skuiso nuu ni ja sa'a sa ja kua'a xeen sa'ya tata ni ko kuu —kúu ya jiña'a ya.

³ Sani te Abram ma ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma, nani

yikuu-ka Su'si ma ká'an ya:

⁴ —Sa'a skuiso sa nuu ni ja maa ni ko kuu yuva kua'a xeen ñayii ñuu ñayivi a,

⁵ te masu konani-ka ni Abram. Onde vitna, te nukonani ni Abraham, vaa sa'a sa ja ko kuu ni yuva kua'a xeen ñuu.

⁶ Sa'a sa ja kua'a xeen sa'ya tata ni ma jin ko kuu, te ne'un sa'ya tata ni ma ke koo rey ji'in kua'a ñuu.

⁷ Te cha'a kúu in ja skuiso sa nuu ni ji'in nuu sa'ya tata ni ma, te sukan ko kuu ni-kani ni-jika, ja maa sa kúu Su'si ni, te maa sa ko kuu Su'si ndaka sa'ya tata ni ma ni-kani ni-jika.

⁸ Nuu maa ni ji'in nuu ndaka sa'ya tata ni ma taa sa ni-ka'nu ñu'ú Canaán a, nuu iyo ni vitna a, ja jin kuta'vi ni ni-kani ni-jika, te maa sa ko kuu Su'si ni ji'in i —kúu ya jiña'a ya.

⁹ Suni ni jiña'a Su'si ma nuu Abraham ma:

—Kovaa ndijin ji'in sa'ya tata ni ma, jin kandija ni te jin sa'a ni ni-kani ni-jika ndaka ja tátnuni sa vitna a.

¹⁰ Cha'a kúu ja tátnuni sa ja jin sa'a maa ni ji'in ndaka sa'ya tata ni ma: Ndaka tee ma ji'in ndaka suchi yii ma jin chitnuni ni i.

¹¹ Jin chitnuni ni tee ma, te kó kuu in seña ja ka kandija ni ka sa'a ni ja tátnuni sa a.

¹² Onde vitna te kivi ki'in o ma ndaka suchi yii jin kâku ma, jin chitnuni ni i nuu una (8) kii ja ni ka kâku i ma. Te sukan jin sa'a ni sa'ya maa ni suchi yii ma, te suni sukan jin sa'a ni suchi yii sa'ya ñayii ka jinukuechi nuu ni ma ja ni ka jaan ni i nuu in-ka ñayii ma.

¹³ Jín jakitnuni sayii maa ni ma ji'in sayii ñayii ni ka jaan ni ma. Te sukan kendoo in seña nuu yikikuñu ni ma ja ni tatnuni sa ja jin sa'a ni ma, te jin kona'a ni ja sukan jin sa'a ni ni-kani ni-jika.

¹⁴ Kovaa nú in tee ma te ma jakitnuni de, jin kene'e ni de ne'un ndaka ni a, vaa ñatuu kándija de ja ni tatnuni sa a —kúu ya jiña'a ya.

¹⁵ Suni Su'si ma, ni jiña'a ya nuu Abraham ma:

—Ñasi'i ni Sarai ma, masu konani-ka ña sukan. Onde vitna te kivi ki'in o a, te Sara nukonani ña.

¹⁶ Te sa'a sa ja va'a ja kuu ña, te taa sa in sa'ya ni ji'in maa ña.

Ja ndaa ja sa'a sa ja va'a ja kuu ña, te ko kuu ña si'i kua'a ñuu ñuu ñayivi a, te sa'ya tata ña ma jin ko kuu rey ñuu ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.

¹⁷ Abraham ma, ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma, te ni kusii de, te ka'án de: “¿Xi in tee ciento (100) kuiya, te kuu koo-ka sa'ya de? ¿Te xi Sara ma ja jâ yi'i ña kuun xiko uxi (90) kuiya, te kuu koo in sa'ya ña?”, jani ini de.

¹⁸ Sani te jiña'a de nuu Su'si ma:

—¡Sa'a ni ja koteku Ismael ma, te kó sa'a i sukan játna ini ni ma! —kúu de jiña'a de.

¹⁹ Kovaa Su'si ma, ni ndakone'e ya:

—Ja ká'an sa nuu ni a kúu ja ñasi'i ni Sara ma, koo in sa'ya ña, te xnani ni i Isaac. Te sa'a sa ja ni skuiso sa ja sa'a sa ma nuu i ji'in nuu sa'ya tata i ma ni-kani ni-jika.

²⁰ Te Ismael ma, suni ni jiniso'o sa ja ká'an ni a, te sa'a sa ja va'a ja kuu i, te sa'a sa ja koo kua'a sa'ya tata i, sukan-va'a jin ndakaya i. Vaa Ismael ma ko kuu yuva uxi uu (12) tee ka ndanuu, te sa'a sa ja ko kuu i in ñuu ka'nu ñuu ñayivi a.

²¹ Kovaa tna'a ja ni skuiso sa nuu ni ma chi nuu sa'ya ni Isaac ma sa'a sa, sa'ya ni ji'in Sara ma, suchi kâku kuiya ki'in o ma —kúu ya jiña'a ya.

²² Nuu ni jinu ni ka'an Su'si ma ji'in Abraham ma, te ni ndaa ya kuan no'o ya.

²³ Maa kivi yukan Abraham ma, ni chitnuni de sa'ya de Ismael ma, ji'in ndaka tee ni ka kâku ve'e de ma, tee ka jinukuechi nuu de ma ji'in tee ni jaan de ji'in xu'un ma. Te ndaka tee ka iyo ve'e de ma, tee ka jinukuechi ma, ni ka jakitnuni de sukan ni tatnuni Su'si ma.

²⁴ Abraham ma, iyo de kuun xiko ja'un kuun (99) kuiya nuu ni jakitnuni de ma,

²⁵ te sa'ya de Ismael ma, iyo i uxi uni (13) kuiya nuu ni jakitnuni i ma.

²⁶ Abraham ma ji'in sa'ya de Ismael ma, in-ni kivi ni ka jakitnuni de

²⁷ ji'in ndaka tee ka iyo ve'e de ma, tee ka jinukuechi ni ka

kâku ve'e de ma ji'in tee ni jaan de nuu in-ka ñayii ma ji'in xu'un ma, in-ni kivi ni ka jakitnuni ndaka de.

**Iya Tátnuni ma, ni skuiso ya ja koo in sa'ya
Abraham ma ji'in Sara ma**

18 Iya Tátnuni ma, ni kenda ya nuu Abraham ma nani núkoo de ye'e ve'e sa'ma nuu iyo de ma, ja iyo i yuku tnu yaa tee kúu Mamre ma. Te visi sava nduu kúu.

² Abraham ma, ni ndonenuu de, te ni jini de kuenda tnu'u ja uni (3) tee ka nukuiñi nuu de ma. Ja ni jini de ma, te ni ndokuiñi kunu de, te kuan ka'an de tee ma, te ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma,

³ te jiña'a de:

—Ndijin, nú kúni mani ni nuu sa, jikan-ta'vi sa ja máko ya'a ndita ni ki'in ni, saña chi iyo sa ja kunukuechi sa nuu ni.

⁴ Nú ka jatna ini ni, te jín kakan sa vala ndute, sukan-va'a jin ndakate ni ja'a ni a, te jin ndatatu ni nunuu kati xuu yutnu ya'a.

⁵ Va'a-ni ja ni ka ya'a ni nuu iyo sa a. Saña, iyo sa ja kunukuechi sa nuu ni, te jín ke'en sa vala ja jin kaa ni, sukan-va'a jin nukundee ini ni, sana jin koo ni —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakone'e ya ji'in ángel ma:

—Va'a-ni, kuu tna —kúu ya jiña'a ya ji'in ángel ma.

⁶ Abraham ma, ni ndivi de ini ve'e sa'ma de ma, te jiña'a de nuu Sara ma:

—¡Ñama ro! Ke'en oko (20) kilo yuchi triu a, te sa'a jaku xtatila —kúu de jiña'a de.

⁷ Sani te Abraham ma, jinu de ni ja'an de nuu ka iyo kiti de ma, te ni kaji de in cerru kiti vava'a-ka ma, te ni wa'a de ti in tee jinukuechi nuu de ma ja na satu'va de ja ko kuu ndeyu ma.

⁸ Sani te ni ke'en de jaku quesu ji'in leche ji'in ndeyu kuñu cerru ma, te ni jani de nuu ya nani ni jaa ya ji'in ángel ma ndeyu ma xuu yutnu ma.

⁹ Nu ni jinu ni jaa ya ndeyu ma ji'in ángel ma, te ni ka jikan-tnu'u i ji'in ya nuu Abraham ma:

—¿Ndenu iyo ñasi'i ni Sara ma?

Te ni ndakone'e de:

—Ini ve'e sa'ma ya'a —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Sani te jiña'a Iya Tátunni ma:

—Kuiya ki'in o ma ki koto ña'a sa, te ñasi'i ni Sara ma, koo in sa'ya ña —kúu ya jiña'a ya.

Te núkuiñi Sara ma yatni ye'e ve'e sa'ma nuu ka iyo ña ma yata Abraham ma, niniso'o ña ja ka ndatnu'u de ma.

¹¹ Abraham ma ji'in Sara ma, ñayii nija'nu xeen ka kuu de ji'in ña, te Sara ma, jâ ni jinu ña, te masu kuu-ka koo sa'ya ña.

¹² Chukan kúu ja Sara ma, ñatuu ni kundee ini ña, te ni kusii ña, te jani ini ña: “¿Naxe ko sii ini-ka o ji'in yii o a vitna ja jâ ni ka kuu nija'nu o a?”, kúu ña ká'an ña.

¹³ Kovaa Iya Tátunni ma, jiña'a ya nuu Abraham ma:

—¿Nava'a ni kusii Sara ma? ¿Ñatuu kandija ña ja kuu koo sa'ya ña visi ña'a nija'nu kúu ña?

¹⁴ ¿Xi iyo ja yii xeen ja ma kuu sa'a Iya Tátunni a? Kuiya ki'in o ma ki koto ña'a sa, te koo in sa'ya Sara a —kúu ya jiña'a ya.

¹⁵ Ja ni jiniso'o ña sukan, Sara ma, ni yu'u ña, te jiña'a ña:

—Masu nde ni kusii sa —kúu ña jiña'a ña.

Kovaa Iya Tátunni ma, ni ndakone'e ya:

—Maa sa ni jini ja ni kusii ni —kúu ya jiña'a ya.

Abraham ma, ni jikan-ta'vi de ja kuu ñuu Sodoma ma

¹⁶ Sani te ni ndokuiñi ya ji'in ángel ma ja jin koo ya ji'in i ichi ñuu Sodoma ma. Te ni ndikin ña'a Abraham ma, sukan-va'a ndakuan-ta'vi de nuu ya.

¹⁷ Sani te jani ini Iya Tátunni ma: “Kúña'a o Abraham a sukan sa'a o a,

¹⁸ vaa maa de ko kuu yuva in ñuu ka'nu ñuu ñayivi a. Te ja maa de te sa'a o ja vii ja va'a ja jin kuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a.

¹⁹ Vaa maa o ni kaji de ja na tatnuni de nuu sa'ya tata de ma ja na jin kandija i ja tátunni o a te jín sa'a i ndaka ja va'a ma ji'in ja ndaa ma, sukan-va'a sa'a o ndaka ja ni skuiso o nuu de ma”, kúu ya ká'an ya.

²⁰ Chukan kúu ja Iya Tátunni ma, sa'a jiña'a ya:

—Ñayii ñuu Sodoma ma ji'in ñuu Gomorra ma chi nanimaa-nka ja u'vi ka sa'a i, te ka ka'an kuechi ñayii ma ja jin kuu i,
²¹ te vitna ki'in sa yukan, sukan-va'a kuni ndija sa nú ja u'vi ka sa'a i ma ja u'vi xeen kúu, sukan ka ka'an kuechi ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

²² Te uu (2) ángel ma, kuan koo i ñuu Sodoma ma, kovaa Abraham ma, ni kendoo de nuu Iya Tátununi ma.

²³ Te ni jan tu'va de nuu ya ma, te jikan-tnu'u de:

—¿Ja xnaa ni ñayii ka iyo kuechi ma, suni xnaa tna ni ñayii ñatuu na kuechi ma?

²⁴ Na kachi-ka ka iyo uu xiko uxi (50) ñayii ñatuu na kuechi i ñuu yukan. Te visi ka iyo ñayii yukan, ¿xnaa ni ñuu yukan, te ma sakanu ini ni ñuu yukan ja uu xiko uxi (50) ñayii ka sa'a ja va'a ma?

²⁵ ¡Masu va'a-ni kúu ja sa'a ni sukan, ja ka'ni kaa ni ñayii ñatuu na kuechi ma ji'in ñayii ka ndiso kuechi ma, kuenda tnu'u ja nduu jichi ñayii ma, ni ka sa'a i suni maa kuechi ma! ¡Má sa'a ni sukan! Ndi jin ja kúu ni iya ja'nde tniñu ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ¿ma sa'a ni ja va'a ma? —kúu de jiña'a de.

²⁶ Sani te ni ndakone'e Iya Tátununi ma:

—Nuna ndani'i sa uu xiko uxi (50) ñayii ñatuu na kuechi ka iyo ñuu Sodoma ma chi ja ñayii yukan, te sakanu ini sa ni-ka'nu ñuu yukan —kúu ya jiña'a ya.

²⁷ Kovaa Abraham ma, ni ndakuña'a tuku de:

—Sakanu ini ni ja ká'an sa nuu ni sukan, vaa ndijin chi Su'si kúu ni, te saña chi yika ja ñuyaka-ni ji'in yaa-ni kúu sa,

²⁸ kovaa na kachi-ka ka iyo uu xiko u'un (45) ñayii ñatuu ka ndiso kuechi i, ¿suni xnaa ni ñuu yukan? —kúu de jiña'a de.

Te Iya Tátununi ma, ni ndakone'e ya:

—Nuna ndani'i sa uu xiko u'un (45) ñayii ñatuu ka ndiso kuechi ma, ma xnaa sa ñuu yukan —kúu ya jiña'a ya.

²⁹ Te jiña'a tuku Abraham ma:

—¿Te nú ka iyo uu xiko-ni (40) ñayii ñatuu ka ndiso kuechi ma, suni xnaa ni ñuu yukan? —kúu de jiña'a de.

—Nuna ndani'i sa uu xiko-ni (40) ñayii ñatuu ka ndiso

kuechi ma, chi ja ñayii yukan ma xnaa sa ñuu yukan —kúu ya jiña'a ya.

³⁰ Kovaa Abraham ma, jiña'a tuku de:

—Jikan-ta'vi sa, máko ndakiti ini ni nuu sa ja ká'an ká'an sa suni maa i, kovaa na kachi-ka ndani'i ni oko uxi-ni (30) ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a ma —kúu de jiña'a de.

Te Iya Tátununi ma, ni ndakone'e tuku ya:

—Nuna ndani'i sa visi ja oko uxi-ni (30) ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a ma chi ja ñayii yukan, ma xnaa sa ñuu yukan —kúu ya jiña'a ya.

³¹ Abraham ma, ni jiña'a tuku de in-ka jichi:

—Iya Tátununi nuu maa sa, kúsaa xeen ini sa ja ka'an sa sa'a nuu ni, kovaa, ¿nawa ko kuu, nuna ndani'i ni oko-ni (20) ñayii ñatuu na kuechi i ma? —kúu de jiña'a de.

Te Iya Tátununi ma, ni ndakone'e ya:

—Nuna ndani'i sa visi ja oko-ni (20) ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a ma chi ja ñayii yukan, ma xnaa sa ñuu yukan —kúu ya jiña'a ya.

³² Abraham ma, jiña'a tuku de:

—Jikan-ta'vi sa nuu ni, Iya Tátununi, máko ndakiti ini ni nuu sa. Ka'an sa in jichi-nka-ni, te ma xtna'a-ka ña'a sa: ¿nawa sa'a ni nuna ndani'i ni yika ja uxi-nka-ni (10) i? —kúu de jiña'a de.

Te Iya Tátununi ma, jiña'a ya:

—Nuna ndani'i sa visi ja uxi-nka-ni (10) ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a ma chi ja ñayii yukan, ma xnaa sa ñuu yukan —kúu ya jiña'a ya.

³³ Nuu ni jinu ni ka ndatnu'u Iya Tátununi ma ji'in Abraham ma, te kuan no'o ya, te Abraham ma, ni ndakokuiñi de ve'e sa'ma nuu iyo de ma.

Su'si Iya Tátununi ma, ni xnaa ya ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma

19 Nuu ve keja'a ve kunee ma, ni ka kenda koo ángel ma ñuu Sodoma ma. Lot ma, núkoo de nuu kivi o ñuu

Sodoma ma nuu ni ka yo ndatna'a ñayii ma. Te nuu ni jini de ángel ma, te ni ndokuiñi de ja kuan ka'an de i ja jin koo i ji'in de ve'e de ma, te ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma.

² Te jiña'a de:

—Ndijin, jikan-ta'vi sa ja na jin kuan-ta'vi ni ja jin ndoo ni ve'e sa ma. Ya'a iyo sa ja kunukuechi sa nuu ni. Yukan kuu jin ndakate ni ja'a ni, te xtnee ne'e ma, te jin koo ni —kúu de jiña'a de.

Kovaa ka jiña'a i:

—Ña'a. Jin kendoo sa ichi a-ni jakuaa vitna —ka kuu i ka jiña'a i.

³ Kovaa Lot ma, ni jikan-ta'vi xeen de nuu ángel ma, te ni ka kachi i ja jin koo i ji'in de ve'e de ma. Nuú ni kenda koo de ma, Lot ma, ni satu'va de ja jin kuxini de. Ni sa'a de xtatila nanimaa triu, te ni ka jaa ángel ni ka kenda koo ma.

⁴ Ñatuu jin kava tuu-ka de ja jin kusu de, nuu ni kenda koo ndaka tee ñuu Sodoma ma. Te ni ka konduu de ve'e ma, onde suchi jaa-ka ma te onde tee nija'nu-ka ma,

⁵ ni ka keja'a de ka kayu'u de ka jiña'a de nuu Lot ma:

—¿Ndenu ka iyo tee ni kija koo ve'e ro a jakuaa vitna? Kene'e de. ¡Ka kuni ri ja jin kusu ri ji'in de! —ka kuu de ka jiña'a de.

⁶ Sani te Lot ma, ni kee de, te ni jasi va'a de ye'e ma,

⁷ te jiña'a de:

—Jikan-ta'vi ri nuu ndaka ro, máko jin sa'a ro ja u'vi, ja kayu'u ja kan-nuu ka kuni ro a.

⁸ Ru'u ya chi iyo uu (2) sasi'i ri, te ñatuu jin kusu-ka i ji'in ni-in-ka tee. Kene'e ri i, sukan-va'a jin sa'a maa ro i naxe ka kuni ro, kovaa masu nawa jin sa'a ro tee ya'a, vaa maa ri ni kana de ve'e ri a —kúu de jiña'a de.

⁹ Kovaa ni ka ndakone'e de:

—¡Kuan ndiyo ki'in ro! ¡Vaa masu ñayii ñuu ya'a kúu ro ja ko tatnuni ro! Vitna chi jin sa'a ndeva'a-ka ña'a ri sana suchi jiña —ka kuu de ka jiña'a de.

Te ni ka keja'a de ka sa'a ndeva'a de Lot ma, te ni ka jan

tu'va de ye'e ma ja jin ndakana de.

¹⁰ Kovaa ángel ka iyo ve'e Lot ma, ni ka skuili i nda'a i ma, te ni ka ndachi'i i Lot ma ini ve'e ma. Sani te ni ka jasi i ye'e ma.

¹¹ Ni ka sa'a ángel ma ja ni ka ndukuaa tee ka iyo ke'e ma.

Onde suchi jaa ma te onde tee nija'nu ma ni ka ndukuaa. Te ni ka ku-u'vi de ja ka ndanduku ka ndanduku de ye'e ma.

¹² Sani te ángel ma, ka jiña'a i Lot ma:

—¿Ka iyo-ka tna'a ni ya'a? Kueka ni sayii ni a ji'in sasi'i ni a ji'in kasa ni ma ji'in ndaka ja neva'a ni ñuu ya'a. Te kuan koo jika ni ji'in i,

¹³ vaa jin xnaa sa ñuu ya'a, vaa ni kenda nuu Iya Tátununi ma ndaka ja ka ka'an kuechi ñayii ma ndaka ja u'vi ka sa'a ñayii ya'a, te chukan kúu ja ni tetniñu ña'a ya ja jin xnaa sa ñuu ya'a —ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁴ Sani te Lot ma, ni jan koto de suchi jin ko kuu kasa de ma, te jiña'a de:

—Jin ndakoo ro, te jín ke koo o ñuu ya'a, vaa Iya Tátununi ma, xnaa ya ñuu ya'a! —kúu de jiña'a de.

Kovaa suchi jin ko kuu kasa Lot ma, masu ni ka kandija i ja ni ka'an de ma.

¹⁵ Sani te ve ndii ma, te chukan kúu ja ángel ma, ka jiña'a i Lot ma:

—¡Ñama ni! Ndokuiñi ni, te kua'an ni ji'in ñasi'i ni a ji'in nduu sasi'i ni a, sukan-va'a ma jin kúu ni ora jin xndo'o jin xneni sa ñayii ñuu ya'a —ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁶ Kovaa Lot ma, kukuee de ja kee de, te ángel ma, ni ka tnii i nda'a de ma, vaa Iya Tátununi ma ni kunda'vi ini ya de. Suni ni ka tnii i nda'a ñasi'i de ma ji'in sasi'i de ma, te ni ka kene'e i de ñuu yukan, sukan-va'a jin kaku de.

¹⁷ Nuu jâ ni ka kujika de ñuu ma, te ka jiña'a ángel ma:

—Jin kunu ni kuan koo ni onde nuu jin kaku ni! Máko jin ndakonenuu ni. Máko jinkuiñi ni ichi yoso ma. Kuan koo ni ichi yuku ma, nú ka kuni ni ja jin kaku ni —ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁸ Kovaa Lot ma, jiña'a de:

—¡Ña'a chi jikan-ta'vi sa nuu ni!

¹⁹ Vaa ni ka kunda'vi ini xeen ña'a ni, te inuva'a xeen ini ni ja ni ka sa'a ni ja ni ka kaku sa a, te jin koteku sa. Kovaa masu kuu ki'in sa ichi yuku ma, vaa ja u'vi ma chi jan tna'a ña'a i ichi ma, te jin kúu sa.

²⁰ Yatni ya'a iyo in ñuu luluu nuu kuu jin kaku sa. ¡Jin taa ni tnu'u ja jin koo sa ñuu yukan, sukan-va'a jin kaku sa, te jin koteku sa, vaa ja ndaa kúu ja in ñuu luluu-ni kúu i! —kúu de jiña'a de.

²¹ Sani te jiña'a in ángel ma:

—Jâ ni jiniso'o sa ja ká'an ni a, te sa'a sa sukan ká'an ni a.

Ma xnaa sa ñuu ká'an ni a,

²² kovaa, ¡kuan koo ñama ni!, te jin kaku ni yukan, vaa masu nawa kuu sa'a sa, nú masu ja onde jin kenda koo ni ñuu yukan —kúu i jiña'a i.

Chukan kúu ja ñuu yukan ni jakonani i Zoar.

²³ Te nuu jâ ni ndii ma, Lot ma, ni kenda koo de ñuu yukan,

²⁴ sani te Iya Tátunni ma, ni skuun ya ñu'u ji'in azufre siki ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma,

²⁵ te ni xnaa ya ñuu ma ji'in ndaka ja iyo ma, te ni xnaa ya ndaka yutnu kúun javixi ñuu yukan.

²⁶ Te ñasi'i Lot ma ja ndikin ña kua'an ña ma, ni ndakonenuu ña ichi ñuu ma, te yukan-ni, te ni nduu ña in yuu ñii.

²⁷ Te kivi xtnee ne'e ma, Abraham ma, kua'an de ichi nuu ni ka iyo de ja ni ka ndatnu'u de ji'in Iya Tátunni ma.

²⁸ Te nde'ya de ichi ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma ji'in ni-ka'nu yoso ma, te ni jini de ni-ka'nu ñuu ma kána ñu'ma, kuenda tnu'u ja in jitnu kúu.

²⁹ Sa'a ni kuu ja ni xnaa Su'si ma ñuu ni iyo Lot ma, kovaa ni ndaka'án ya Abraham ma, te ni kene'e ya Lot ma ñuu nuu ni xnaa ya ma.

Sa'a ni ka jakona'a ñuu moabita ma ji'in ñuu amonita ma

³⁰ Sani te Lot ma, ni yu'u de ja kendoo de ñuu Zoar ma, te

kua'an de ji'in nduu sasi'i de ma ichi yuku ma, te ndinuni de ni ka iyo in yavi.

³¹ In kivi, te sasi'i de suchi java'a ma, jiña'a i suchi luluu-ka ma:

—Yuva o a chi jâ ni kuu nija'nu de, te ñatuu na tee nuu ka iyo o a ja tñanda'a de ji'in o sukan ka sa'a i ma.

³² Chukan kúu ja va'a-ka na jin xndajini o yuva o a, te jín kusu o ji'in de, sukan-va'a jin koo sa'ya o ji'in de —kúu i jiña'a i.

³³ Te jakuaa yukan ni ka wa'a i ndixi yuva i ma, te ni kixi suchi java'a-ka ma ji'in de, kovaa yuva i ma, ni masu ni jini de naxe ni jinkatuu i ni a ja ni ndakoo i ma.

³⁴ Te kivi xtnee ma, suchi java'a ma, jiña'a i suchi luluu-ka ma:

—Jini ro ja kuni ma, ni kixi ri ji'in yuva o a, te chukan kúu ja jakuaa vitna suni jín xndajini o de, sukan-va'a kusu ro ji'in de, te nduu o jin koo sa'ya ji'in de —kúu i jiña'a i.

³⁵ Te jakuaa yukan ni ka wa'a tuku i ndixi ni ji'i yuva i ma, te ni katu suchi lule-ka ma ji'in de, kovaa Lot ma, suni ñatuu ni jini de naxe ni jinkatuu i ni a ja ni ndakoo i ma.

³⁶ Te sukan ni ka ni'i sa'ya nduu sasi'i Lot ma.

³⁷ Suchi java'a ma, ni iyo sa'ya i ma, te ni xnani i suchi ma Moab. Suu i ni kuu yuva ñayii moabita ma onde vitna.

³⁸ Te suni suchi lule-ka ma, ni iyo in sa'ya i, te ni xnani i suchi ma Ben-ammi, te suu i ni kuu yuva ñayii amonita ma onde vitna.

Sukan ni ka ndo'o Abraham ma ji'in Abimelec ma

20 Abraham ma, ni kee de ñuu nuu ni iyo de ma, te kua'an de ichi Neguev ma, te ni kendoo de ja koo de ñuu Gerar ma yatni Cades ma ji'in Shur ma.

² Te nuu iyo de yukan, jiña'a de nuu ñayii ma ja Sara ma chi ku'va de kúu ña. Sani te Abimelec tee kúu rey ñuu Gerar ma, ni tetniñu de ni jan koo i ni jan kueba i Sara ma, sukan-va'a ko kuu ña ñasi'i de.

³ Kovaa jakuaa yukan, tee kúu Abimelec ma, ni jani de ja Su'si

ma, jiña'a ya:

—Kúu ni, vaa ña'a ni jeka ni a chi ña'a já ni tñanda'a kúu ña
—kúu ya jiña'a ya.

⁴ Kovaa maa de chi ñatuu kusu-ka de ji'in ña, te ni ndakone'e de:

—Iya Tátñuni, ¿xi jani ini ni ja ka'ni ni ñayii ñatuu na ja u'vi sa'a i ma?

⁵ Maa Abraham ma ni ka'an ja ña'a ya'a chi ku'va de kúu ña, te suni maa ña chi ni ka'an ña ja ku'va ña kúu de. Chukan kúu ja saña chi ni jani ini sa ja ndaka ja ni sa'a sa a chi ja va'a kúu te ñatuu na ja u'vi sa'a sa —kúu de jiña'a de.

⁶ Te Su'si ma, nuu yikuu de jani de ma ni ndakone'e ya:

—Jâ jini sa ja ni jani va'a ini ni te ja va'a kúu ja sa'a ni a.

Chukan kúu ja ni sa'a sa ja ñatuu ni kuu kusu ni ji'in ña, sukan-va'a ma kuiso kuechi ni nuu sa.

⁷ Te vitna ndakua'a ni ña nuu yii ña ma, vaa in tee ndákaxtnu'u tnu'u wa'a sa ma kúu de, te kakan-ta'vi de ja kuu ni, sukan-va'a koteku ni, kovaa nú ma ndakua'a ni ña chi maa ni ji'in ndaka ñayii ni a jin kúu —kúu ya jiña'a ya.

⁸ Kivi xtnee ne'e ma, Abimelec ma, ni ndakoo de, te ni kana de ñayii ka jinukuechi nuu de ma, te ni ndakani de ja ni jani de ma. Te ja ni ka jiniso'o i ma, ni ka yu'u xeen i.

⁹ Sani te ni kana Abimelec ma Abraham ma, te jiña'a de:

—¿Nawa kúu ja ni sa'a ña'a ni sa'a? ¿Na kuechi ni sa'a sa nuu ni, ja ni ki xsia'a ni in kuechi ka'nu siki sa ji'in siki ñayii sa a? Ja ni sa'a ni a, masu ja va'a kúu.

¹⁰ ¿Nawa jani ini ni ja ni sa'a ni ndaka cha'a? —Sukan ni jiña'a Abimelec ma nuu Abraham ma.

¹¹ Te Abraham ma, ni ndakone'e de:

—Ni jani ini sa ja ñuu ya'a ñatuu ka kandija i Su'si ma, te jin ka'ni ña'a i ja kuechi ñasi'i sa a.

¹² Kovaa ndija sa ja ku'va sa kúu ña, vaa sa'ya yuva sa ma kúu ña, visi masu in-ni si'i sa. Te vitna chi ñasi'i sa kúu ña.

¹³ Nuú ni tatñuni Su'si ma nuu sa ja kee sa ve'e sa ma, ni jikan-ta'vi sa nuu ña ja ndaka ñuu nuu kenda koo sa ji'in ña ma, te

ka'an ña ja ku'va ña kúu sa —kúu de jiña'a de.

¹⁴ Sani te Abimelec ma, ni ndakua'a de ñasi'i Abraham ma, te suni ni skuta'vi de tee ma ndikachi ji'in xndiki ji'in ña'a ji'in tee jin kunukuechi nuu de,

¹⁵ te jiña'a de:

—Jiña iyo ñuu sa a. Kaji maa ni ndenu játna ini ni ja koo ni —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Te nuu Sara ma jiña'a de:

—Ja ni wa'a sa ku'va ni a ndeya'vi mil xu'un plata, te cha'a, kasi i nuu ni, sukan-va'a ñatuu nawa jin ka'an ndaka ñayii ka iyo ji'in ni a. Te ni-in i masu kuu jin ka'an i ja ni sa'a ni ja u'vi —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Sani te Abraham ma, ni jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te Su'si ma, ni ndasava'a ya Abimelec ma ji'in ñasi'i de ma. Suni ni ndasava'a ya ña'a ka jinukuechi nuu de ma, sukan-va'a kuu jin koo sa'ya ña,

¹⁸ vaa kuechi ja ni chi'i Abimelec ma Sara ma ve'e de ma, te Iya Tátununi ma ni sa'a ya ja ñatuu na sa'ya ni-in-ka ña'a ka iyo ve'e Abimelec ma jin koo nkuu.

Sukan ni kâku Isaac ma

21 Ja sukan ni skuiso Iya Tátununi ma, te ni jatanuu ya Sara ma, te ni chitu kivi sukan jiña'a ya ma,

² te ni ni'i sa'ya ña, te ni iyo in sa'ya ña ji'in Abraham ma nuu jâ tee nija'nu kúu de ma. Te ni kâku i sukan kivi ni jiña'a Su'si ma.

³ Te Abraham ma, ni xnani de sa'ya de ji'in Sara ma Isaac,

⁴ te ni chitnuni de i nuu una (8) kivi ja ni kâku i ma, sukan ni tatnuni maa Su'si ma.

⁵ Abraham ma, yi'i de in ciento (100) kuiya nuu ni kâku Isaac ma.

⁶ Sani te Sara ma ni jani ini ña: “Su'si ma, ni sa'a ya ja ni kusii o, te ndaka ñayii jin kuni ja iyo sa'ya o ma chi jin kusii i ji'in o.

⁷ Te masu na in ni jani ini ja Abraham ma, te kenda in sa'ya o

ji'in de, kovaa vitna, te iyo in sa'ya o ji'in de, visi jâ tee nija'nu kúu de”, kúu ña ká'an ña.

Abraham ma, ni kene'e de Agar ma ji'in Ismael ma ve'e de ma

⁸ Ve kua'nu Isaac ma, te ñatuu ni ka wa'a-ka ña ja kaxi i, te kivi ni ka kendee ña i ma, Abraham ma, ni sa'a de in viko ka'nu,

⁹ kovaa Sara ma, ni jini ña ja sa'ya Agar ma ji'in Abraham ma, ni yo jakundee i Isaac, sa'ya maa ña ma. Te Agar ma, in ña'a Egipto ma kúu ña.

¹⁰ Sani te Sara ma, ni jan kuña'a ña nuu Abraham ma:

—¡Na jin ke koo ña'a jinukuechi nuu o a ji'in sa'ya ña ma ve'e ya'a! Vaa sa'ya o Isaac ya ji'in sa'ya ña'a jinukuechi nuu o a, masu kuu ja nduu i jin ni'i ta'vi —kúu ña jiña'a ña.

¹¹ Te ni tna-u'vi xeen ini Abraham ma, vaa suni sa'ya de kúu i ma.

¹² Kovaa Su'si ma, jiña'a ya:

—Má ko ndii ini ni ja kuu suchi ya'a, ni a ña'a jinukuechi nuu ni a. Sa'a ni ndaka nawa jikan Sara ma, vaa sa'ya tata ni ma chi ki koo i ja maa Isaac ma.

¹³ Te ja sa'ya ni ji'in ña'a jinukuechi nuu ni a, sa'a sa ja kee in ñuu ka'nu, vaa sa'ya maa ni kúu i —kúu ya jiña'a ya.

¹⁴ Ne'e xeen-ni kivi xtnee ma, te Abraham ma, ni wa'a de Agar ma xtatila jin kaa ña te suni ni wa'a tna de in ñií nuu ñu'u ndute jin ko'o ña, te ni ndunda'a ña Ismael ma, te ni ndakuan-ta'vi de nuu ña ji'in i, te kua'an ña ji'in i. Te kua'an neé kua'an uun-ni ña ji'in i ichi nuu ñatuu na ve'e ñayii ka ndaa ma, ichi nuu nani Beerseba ma.

¹⁵ Nuu ni ndi'i ndute ñu'u ñií yinda'a ña ma, ni jan sunkoo ña suchi luluu ma in xuu yutnu,

¹⁶ te kua'an jika-ka ña, te ni jinkoo ña, vaa ñatuu kúni ña ja kuni ña ja kúu i. Nuu ni jinkoo ña ma, sani te ni keja'a suchi luluu ma, nda'yu i.

¹⁷ Su'si ma, ni jiniso'o ya ja nda'yu i ma, te onde andivi ma, in ángel Su'si ma, ni kana i ña, te jiña'a i:

—¿Nawa ndo'o ni, Agar? Má koyu'u ni, vaa Su'si a, jâ ni jiniso'o ya ja nda'yu suchi luluu a onde nuu iyo i a.

¹⁸ Ndokuiñi ni, te kúan nukueka ni i, te ndatni ni nda'a i, vaa maa sa sa'a ja ja maa i, te kee in ñuu ka'nu —kúu ya jiña'a ya.

¹⁹ Sani te Su'si ma, ni sa'a ya ja Agar ma, ni jini ña in soko nuu ñu'u ndute. Sani te ni ja'an ña, te ni ndaxchitu ña ndute nuu ñíi yinda'a ña ma, te ni wa'a ña ni ji'i Ismael ma.

²⁰ Su'si ma ni chindee suchi luluu ma, te ni ja'nu i, te ni iyo i Parán ma nuu ñatuu na ve'e ñayii ka ndaa ma, te ni yo kundaa ni yo kani i flecha ji'in kuji ma,

²¹ te ni xtnanda'a ña'a si'i i ma ji'in in ña'a Egipto ma.

Abraham ma ji'in Abimelec ma, ni ka ndatnu'u tna'a de naxe jin koo mani de

²² Ne'un kivi yukan, Abimelec ma, ni ja'an de ni jan ka'an de ji'in Abraham ma, te ndikin ña'a Ficol tee tátnuni nuu soldado de ma. Te Abimelec ma, sa'a jiña'a de nuu Abraham ma:

—Ka jini sa ja ndijin chi maa Su'si ma chindee ña'a ndaka ja sa'a ni ma.

²³ Chukan kúu ja skuiso ni nuu Su'si ma, maa nuu ka iyo o ya, ja masu na ja u'vi sa'a ña'a ni, ni a sa'ya sa ma, ni a sa'ya tata sa ma. Skuiso ni ja sukan ka kuni mani sa nuu ni a, te sukan jin kuni mani ni nuu sa ji'in nuu ñayii ñuu ya'a nuu iyo ni vitna a —kúu de jiña'a de.

²⁴ Te ni ndakone'e Abraham ma:

—Skuiso sa ja sukan ko kuu —kúu de jiña'a de.

²⁵ Kovaa Abraham ma chi ni ndakuña'a de siki a soko ndute tna'a ja ni ka ndaxtandee tee ka jinukuechi nuu Abimelec ma.

²⁶ Te Abimelec ma, ni ndakone'e de:

—Ñatuu jini sa na in ni sa'a sukan. Vaa ñatuu ni kaxtnu'u ni nuu sa, te onde vitna, saa ni jini sa sukan ká'an ni a —kúu de jiña'a de.

²⁷ Sani te Abraham ma, ni ke'en de ndikachi ji'in xndiki, te ni wa'a de Abimelec ma, te maa kivi yukan nduu de ni ka ndatnu'u naxe jin koo mani de.

²⁸ Kovaa Abraham ma, ni sa'a siin de uja (7) ndikachi si'i kiti jaa ndeka de ma.

²⁹ Te chukan kúu ja ni jikan-tnu'u Abimelec ma:

—¿Nava'a ni sa'a siin ni uja (7) ndikachi ni a? —kúu de jiña'a de.

³⁰ Te Abraham ma, ni ndakone'e de:

—Sukan-va'a ndi-uja kiti taa sa a ko kuu seña ja maa sa ni jate soko a —kúu de jiña'a de.

³¹ Te chukan kúu ja yukan nani i Beerseba, vaa yukan ni ka skuiso nduu de nuu Su'si ma sukan jin koo mani de ma.

³² Nu ni jinu ni ka ndatnu'u tna'a de Beerseba ma sukan jin koo mani de ma, Abimelec ma ji'in Ficol ma, ni ka ndakokuiñi de ichi ñuu ñayii filisteo ma.

³³ Yukan, maa Beerseba ma ni sunkoo Abraham ma in tnu tamarisco, sani te ni ndakune'e de Su'si Iya Tátununi ni-kani ni-jika ma.

³⁴ Kua'a kivi ni iyo Abraham ma ñuu ñayii filisteo ma.

Su'si Iya Tátununi ma, ni jito tnuni ya Abraham ma nú kándija ndija de ya

22 Ni ya'a jaku kivi, te Su'si ma, ni jitotnuni ya Abraham ma, nú kándija ndija de ya, te ni kana ya de, te jiña'a ya: —¡Abraham! —kúu ya jiña'a ya.

Te ni ndakone'e de:

—Ya'a iyo sa —kúu de jiña'a de.

² Te Su'si ma, jiña'a ya:

—Tnii ni sa'ya ni a, sa'ya maa in maa tnu'u-ni ni a suchi kútoo xeen ni a, te kua'an ni ji'in i onde Moriah ma. Nú ni kenda ni yukan, te ka'mi ni i siki yuku kaxtnu'u sa ma. Sukan ndataa ni i —kúu ya jiña'a ya.

³ Kivi xtnee ma te ne'e-ni ni ndakoo Abraham ma, te ni ndasonee de justu siki burru ma, te ni ja'nde de tutnu kuatniñu

de ja ka'mi de ja ndakua'a de nuu Su'si Iya Tátunni ma. Te ni jeka de sa'ya de Isaac ma ji'in uu (2) tee ka jinukuechi nuu de ma, te kuan koo de nuu ni tatnuni Su'si ma.

⁴ Kii ku-uni ma, ni ndonenuu Abraham ma, te jika-ka ni jini de nuu ki'in de ma.

⁵ Sani te jiña'a de nuu tee ka jinukuechi nuu de ma:

—Jin kendoo ni ya'a ji'in burru a. Te suchi luluu ya ji'in maa sa, jín koo sa onde yukan-ka, te jin ndachiñu'u sa Su'si ma, sani te ndi koo sa —kúu de jiña'a de.

⁶ Abraham ma, ni ke'en de tutnu kuatniñu de ja ka'mi de ja ndakua'a de nuu Su'si Iya Tátunni ma, te ni sonee de siki chiyo Isaac ma. Sani te ni ke'en de yuchi ma ji'in ñu'u ma, te kuan koo nduu de.

⁷ Sani te jikan-tnu'u Isaac ma yuva i Abraham ma:

—Taa —kúu i jiña'a i.

Te ni ndakone'e Abraham ma:

—¿Nawa kuni ro, sa'ya? —kúu de jiña'a de.

Te jiña'a Isaac ma:

—Ka neva'a o tutnu a ji'in ñu'u a, ¿kovaa ndenu iyo ndikachi kiti jin ka'mi o ja jin ndakua'a o nuu Su'si ma? —kúu i jiña'a i.

⁸ Te ni ndakone'e Abraham ma:

—Maa Su'si ma taa kiti jin ka'mi o ma vi, sa'ya —kúu de jiña'a de.

Te ka jika-ka de kuan koo de.

⁹ Nuu ni ka kenda koo de nuu ni tatnuni Su'si ma, Abraham ma, ni sa'a de in altar, te ni satu'va de tutnu ma. Sani te ni ju'ni de sa'ya de Isaac ma, te ni sonee de i nuu altar ma siki tutnu ma.

¹⁰ Te ni tnii de yuchi ma ja ka'ni de sa'ya de ma,

¹¹ sani te ángel Iya Tátunni ma, káyu'u i onde andivi ma:

—¡Abraham! ¡Abraham! —kúu i jiña'a i.

Te ni ndakone'e de:

—Ya'a iyo sa —kúu de jiña'a de.

¹² Te ángel ma, jiña'a i:

—Má sa'a ni dañu sa'ya ni a, vaa jini sa ja kándija ni ja ká'an

Su'si ma, vaa ñatuu ni tna-u'vi ini ni ja ndataa ni sa'ya maa in maa tnu'u-ni ni a —kúu i jiña'a i.

¹³ Sani te Abraham ma, ni ndonenuu de, te ni jini de in karneru ja ñunenu ndiki ti ma ne'un nda'a yutnu ma. Sani te ni jan tni de karneru ma, te ni ja'mi de ti nuu tniñu sa'ya de ma. Te sukan ni ndakua'a de ti nuu Su'si ma.

¹⁴ Sani te Abraham ma, ni xnani de yukan “Maa Iya Tátñuni ma Taa ja Jiniñu'u o ma.” Chukan kúu ja suni sa'a ka ka'an i: “Nuu yuku ma, Iya Tátñuni ma taa ja jiniñu'u o ma.”

¹⁵ Te ángel Iya Tátñuni ma, ni kana i Abraham ma onde andivi ma ja ku-uu jichi,

¹⁶ te jiña'a i:

—Maa Iya Tátñuni ma ká'an sa'a: “Ñatuu ni tna u'vi ini ni sa'ya maa in maa tnu'u-ni ni a ja ndataa ni i nkuu, te chukan kúu ja skuiso sa

¹⁷ ja sa'a sa ja vii ja va'a ja kuu ni. Sa'a sa ja sa'ya tata ni ma, kukua'a xeen i sukan kua'a tiuxini ka iyo andivi ma ji'in sukan kua'a ñuti iyo yu'u ndute mar ma. Te ndimaa jin kundee i nuu ñayii ñatuu ka kuni mani nuu i ma.

¹⁸ Te ja maa sa'ya tata ni ma, te jin kuta'vi ndaka ñayii ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a ja vii ja va'a tna, vaa ni kandija ni ja ni ka'an sa ma.” Sa'a ká'an Iya Tátñuni ma —kúu i jiña'a i.

¹⁹ Sani te Abraham ma, kuan no'o de nuu ni ka kendoo tee ka jinukuechi nuu de ma. Sani te tutu kuan nu koo ndaka de Beerseba ma, te yukan ni iyo-ka Abraham ma.

Sa'ya tee kúu Nacor ma

²⁰ Ja ni ya'a kivi ma, te ni ka kaxtnu'u i nuu Abraham ma ja ña'a kúu Milca ma, suni ni iyo sa'ya ña ji'in ñani de Nacor ma.

²¹ Suchi xinañu'u ma nani i Uz. Sani te ni kâku ñani i Buz ma. Sani te ni kâku Kemuel ma. Te Kemuel ma ni yo kuu yuva Aram ma.

²² Sani te ni ka kâku-ka Quesed ma ji'in Hazo ma ji'in Pildas ma ji'in Jidlaf ma ji'in Betuel ma.

²³ Te Betuel ma ni yo kuu yuva Rebeca ma. Suchi ya'a ni ka yo kuu una (8) sa'ya Milca ma ji'in Nacor ñani Abraham ma.

²⁴ Suni Nacor ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a nani Reúma ma ña'a ku-uu ma. Suu i ni ka yo kuu Teba ma ji'in Gaham ma ji'in Tahas ma ji'in Maaca ma.

Sukan ni ji'i Sara ma te ni kuyu'u ña ma

23 Sara ma, ni yo tekú ña ciento oko uja (127) kuiya, ² te ni ji'i ña ñuu Quiriat-arba ma, na ko ka'an o ja ñuu Hebrón ma ja iyo i Canaán ma. Abraham ma, ni nda'yu de ja ni ji'i Sara ma, te ni kuxii ini de kua'a kivi.

³ Saa ni kee de nuu iyo ñunde'yu Sara ma, te ni ja'an de nuu tee ka kuu sa'ya tata Het ma, te ni jiña'a de:

⁴ —Visi in ñayii masu ñuu ya'a kúu saña ne'un ni a, kovaa jikan sa nuu ni ja jin xiko ni in nuu kinee ñasi'i sa a —kúu de jiña'a de.

⁵ Te ni ka ndakone'e sa'ya tata Het ma:

⁶ —;Su'va maa sa ka jikan-ta'vi nuu ni ja koniniso'o ni ja jin ka'an sa a! Vaa ndijin chi in tee ni kaji maa Su'si ma kúu ni, te iyo ni ne'un ndaka sa a. Te ni-in saña masu jin ka'nu ndee sa, su'va jin taa sa in yavi va'a-ka ja ka neva'a sa a, sukan-va'a chu'u ni ñasi'i ni a —ka kuu de ka jiña'a de.

⁷ Sani te Abraham ma, ni ndokuiñi de, te ni jakindeyi de nuu sa'ya tata Het ma,

⁸ te jiña'a de:

—Nú inundija ni ja na chu'u sa ñasi'i sa a ya'a, jikan-ta'vi sa nuu ni ja jin kakan ni nuu tee nani Efrón ma, sa'ya Zohar ma,

⁹ ja na xiko de yavi Macpela ma ja iyo yu'u itu de ma, te chuya'vi sa sukan ko ndeya'vi ma. Te ko kuu kuenda sa in yavi ñuu ya'a —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Kovaa Efrón tee kúu heteo ma, iyo de ne'un ndaka tee ma, te ni ndakone'e de nuu Abraham ma. Ûni káyu'u de, sukan-va'a jin kuni tna'a de ma ji'in ñayii ka ya'a nuu kivi o ini ñuu ma, te jiña'a de:

¹¹ —¡Ñá'a, su'va jikan-ta'vi sa nuu ni ja kuan-ta'vi ni, vaa skuta'vi ñá'a sa ñu'ú sa a ji'in yavi iyo ini ñu'ú sa a! Te tna'a sa a jín ko kuu testigu ja maa sa skuta'vi ñá'a. Te chu'u ni ñási'i ni a —kúu de jiña'a de.

¹² Kovaa Abraham ma, ni jakindeyi tuku de nuu ñayii ka iyo yukan,

¹³ te ni ndakone'e de nuu Efrón ma ji'in nuu ndaka ñayii ma:

—¡Jikan-ta'vi sa ja koniniso'o ni ja ka'an sa a! Te jikan-ta'vi sa ja kuan-ta'vi ni xu'un taa sa sukan ko ndeya'vi ñu'ú ni a, te sana chu'u sa ñási'i sa a —kúu de jiña'a de.

¹⁴ Sani te Efrón ma, ni ndakone'e de:

¹⁵ —Koniniso'o ni ja ka'an sa a, ja ñu'ú a chi ndee i kuun ciento (400) xu'un plata. Te chukan chi masu ja kua'a kúu, te chu'u ni ñási'i ni a —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Abraham ma, ni kendoo ini de ja chuya'vi de sukan ni ka'an Efrón ma nuu sa'ya tata Het ma, te ni chuya'vi de kuun ciento (400) xu'un plata sukan ka sa'a ñayii ka ndakuaan ma.

¹⁷ Te sukan ni kuu ja ni jaan de ñu'ú tee kúu Efrón ma ja iyo nuu kúu Macpela ma ichi nuu kána kandii nuu nani Mamre ma, te chukan kúu ja ñu'ú ma ji'in yavi ma ji'in ndaka yutnu ka nukoo ñu'ú ma

¹⁸ ni nduu kuenda Abraham ma. Te testigu ni ka yo kuu sa'ya tata Het ma ji'in ndaka ñayii ni ka ya'a ichi nuu kivi o ñuu ma ja sukan ni kendoo ma.

¹⁹ Nuu ni jinu sukan ma, Abraham ma, ni chu'u de Sara ma ini yavi iyo Macpela ma ichi nuu kána kandii nuu nani Mamre ma, te suni nani i Hebrón ja iyo i Canaán ma.

²⁰ Sukan ni kendoo ja ni nduu kuenda Abraham ma ñu'ú ma ji'in yavi ma ja ni ka xiko sa'ya tata Het ma nuu chu'u de tna'a de ma.

Abraham ma, ni nduku de ñasi'i Isaac ma

24 Abraham ma, jâ tee nija'nu xeen kúu de, te Iya Tátununi ma, ni skuta'vi ya de ja vii ja va'a nuu ndaka ja ni yo sa'a de ma.

² Te in kivi, te ni kana Abraham ma in tee nija'nu-ka saa ndaka tee ka jinukuechi nuu de ma, te tee ni yo kucargu ndaka ja neva'a Abraham ma kúu de, te jiña'a Abraham ma:

—Chinee ni nda'a ni chii ja'a sa a,

³ te skuiso ni nuu Iya Tátununi ma, Su'si iya tátununi andivi ma ji'in nuu ñu'ú a, ja masu kua'a ni tnu'u ja sa'ya sa Isaac ma, te tnanda'a i ji'in in suchi si'i Canaán ya, nuu iyo sa ya,

⁴ nú masu ja ki'in ni ñuu sa ma, te ne'un ñayii ka kuu tna'a sa ma kaji ni in suchi ko kuu ñasi'i i —kúu de jiña'a de.

⁵ Te tee jinukuechi ma, ni ndakone'e de:

—Kovaa nú ma kachi suchi si'i ma kii i ji'in sa, ¿naxe sa'a sa? ¿Ki'in sa ji'in sa'ya ni a ñuu nuu ka iyo tna'a ni ma? —kúu de jiña'a de.

⁶ Te Abraham ma, jiña'a de:

—¿Ña'a! Masu ki'in ni ji'in sa'ya sa a yukan.

⁷ Maa Iya Tátununi ma, Su'si iya tátununi andivi ma, ni kene'e ña'a ya ve'e yuva sa ma ji'in ñu'ú tna'a sa ma, te ni skuiso ya nuu sa ja kua'a ya ñu'ú ya'a nuu sa'ya tata sa ma. Kuá'an ni, vaa suni maa Su'si Iya Tátununi ma tetniñu ángel ya ma ja koxtnuu i nuu ni, sukan-va'a ki'in ni te kii ni ji'in suchi ko kuu ñasi'i sa'ya

sa a.

⁸ Nú tnu ka'an o ja ñatuu kuni suchi si'i ma ja kii i, te má ko ndi ini-ka ni tnu'u ni ka ndatnu'u o vitna a, kovaa, ;masu ko ki'in ni ji'in sayii sa a yukan! —kúu de jiña'a de.

⁹ Sani te tee jinukuechi ma, ni chinee de nda'a de chii ja'a Abraham ma, tee xi-nuu jinukuechi de ma, te ni skuiso de ja sa'a de sukan ni tatnuni tee ma.

¹⁰ Sani te tee jinukuechi nuu Abraham ma, ni kaji de ja va'a-ka neva'a tee xi-nuu jinukuechi de ma, sukan-va'a kua'a de tna'a suchi si'i ma. Te ni jeka de uxi (10) camellu, te kua'an de ñuu tee kúu Nacor ma ja iyo i Mesopotamia ma.

¹¹ Nu ni kenda tee jinukuechi nuu Abraham ma yu'u ñuu ma, jâ ve ñini kúu. Te ora yukan ka kenda koo suchi ka tava ndute soko ma. Te ni sunkani de camellu ma ja jin ndatatu ti yu'u soko ñu'u ndute ma.

¹² Te ni keja'a de jikan-ta'vi de sa'a nuu Iya Tátnuni ma:

—Su'si iya kúkanu ini Abraham tee xi-nuu jinukuechi sa a, sa'a ni ja na kee va'a tniñu vee sa a, te sa'a ni tnu'u vii tnu'u mani ji'in tee xi-nuu jinukuechi sa a.

¹³ Kondetu sa ya'a-ni yu'u soko a, nani ka kenda koo suchi jaa ka ke'en ndute a.

¹⁴ Te suchi kuña'a sa sa'a ma: “Jikan-ta'vi ri nuu ro ja nune'e ro kiyi ro a, sukan-va'a ko'o ri ndute”, te ndakone'e i: “Ko'o ni de, te suni kua'a sa ndute jin ko'o camellu vee ji'in ni a”, te suchi yukan ko kuu suchi ni kaji ni ja ko kuu i ñasi'i Isaac ma, sukan-va'a kona'a sa ja ni sa'a ni tnu'u vii tnu'u mani ji'in tee xi-nuu jinukuechi sa ma —kúu de jiña'a de.

¹⁵ Ñatuu jinu-ka kakan-ta'vi de nuu Su'si ma, nuu ni jini de ja vee in suchi ndiso kiyi i ma, te Rebeca sa'ya tee kúu Betuel ma kúu i, te tee kúu Betuel ma sa'ya Milca ma ji'in Nacor ñani Abraham ma kúu de.

¹⁶ Rebeca ma, vivii kaa i, te suchi jaa kúu i, te ñatuu koo-ka yii i. Te nuu ni kenda i soko ma, te ni xchitu i kiyi i ma, te nuu sani te ndakokuiñi i ma,

¹⁷ te jinu tee jinukuechi nuu Abraham ma, ni jan tna'a de i, te

jiña'a de:

—Jikan-ta'vi ri nuu ro, taa vala ndute ñu'u kiyi ro a ko'o ri
—kúu de jiña'a de.

¹⁸ Te ni ndakone'e i:

—Kuu, xito —kúu i jiña'a i.

Te sani te ni nune'e i kiyi i ma, te ni tñii i ji'in nduu nda'a i, te ni wa'a i ndute ni ji'i de.

¹⁹ Nuu ni jinu ni ji'i tee jinukuechi nuu Abraham ma ndute ma, te jiña'a Rebeca ma:

—Suni tava sa ndute jin ko'o camellu vee ji'in ni a, te jin ko'o ti de naxe ka kuni maa ti —kúu i jiña'a i.

²⁰ Sani te ni kochu'un i ndute ñu'u kiyi i ma nuu ka ji'i kiti ma ndute ma, sani te jinu i ni jan tava-ka i ndute soko ma ja na jin ko'o ndaka camellu ma.

²¹ Nani nde'ya tee jinukuechi nuu Abraham ma, kovaa ñatuu ni ka'an de, nú masu ja ndetu de ja kuni de nú Iya Tátñuni ma, jâ ni sa'a ya ja ni kee va'a tñiñu kua'an de ma.

²² Nuu ni jinu ni ka ji'i camellu ma ndute ma, te tee yukan, ni ke'en de in xe'e oro ja ndeya'vi xeen ja vee iñu (6) gramo, te ni chinee de xitni i ma. Te ni wa'a de uu (2) ja ku'un nda'a i, te oro ka kuu, te inuvee i ciento (100) gramo, te ka ndeya'vi xeen.

²³ Te jiña'a de:

—Jikan-ta'vi ri ja ka'an ro na in xi-sa'ya kúu ro te nú iyo in nuu kuu jin ndoo ri ji'in tee ve koo ji'in ri a jakuaa vitna ve'e yuva ro ma —kúu de jiña'a de.

²⁴ Te ni ndakone'e i:

—Sa'ya tee kúu Betuel ma kúu sa, tee kúu sayii Milca ma ji'in Nacor ma.

²⁵ Ve'e sa ma chi iyo nuu kuu jin ndoo ni jakuaa vitna, te suni iyo kua'a paja ji'in kua'a-ka ja kuu jin kaa camellu ni a —kúu i jiña'a i.

²⁶ Sani te tee jinukuechi nuu Abraham ma, ni jinkoo jiti de, te ni chiñu'u de Iya Tátñuni ma,

²⁷ te jiña'a de ya:

—¡Ja va'a xeen kúu ni, Iya Tátñuni, Su'si iya kándija

Abraham tee xi-nuu jinukuechi sa ma! Vaa ni sa'a ndija ni tnu'u vii tnu'u mani ji'in sa ji'in tee xi-nuu jinukuechi sa ma, te ni kaxtnu'u ni ichi vee sa ve'e tna'a de a —kúu de jiña'a de.

²⁸ Rebeca ma, jinu i kuan no'o i ve'e i ma ja ndakani i ndaka sukan ni kuu ma.

²⁹ Te iyo in ku'va i nani de Labán, te tee yukan, jinu de ni jan nunduku de tee ni kenda onde soko ma,

³⁰ vaa ni jini de xe'e ma ji'in ja ñu'u nda'a ku'va de ma, te ni jiniso'o de sukan ndakani i ja jiña'a tee yukan. Labán ma, ni jan tna'a de tee jinukuechi nuu Abraham ma, vaa iyo-ka de ji'in camellu de ma yu'u soko ma,

³¹ te jiña'a de:

—Ne'e ni, ja va'a kúu ni nuu Iya Tátununi ma. ¿Naku ko kendoo ni ke'e a? Vaa jâ ni satu'va sa ve'e sa ma ja jin ndoo ni ji'in in nuu jin koo camellu vee ji'in ni a —kúu de jiña'a de.

³² Sani te tee jinukuechi nuu Abraham ma, kua'an de ve'e Labán ma. Te Labán ma, ni nune'e de ja ka ndiso camellu ma, te ni wa'a de paja ji'in ja jin kaa ti. Sani te ni jan ke'en de ndute, sukan-va'a tee jinukuechi nuu Abraham ma ji'in tee ka ndikin ña'a ma, jin ndakate de ja'a de.

³³ Nuun ni ka wa'a de ja jin kaa tee ma, te tee jinukuechi nuu Abraham ma, jiña'a de:

—Masu kuu kaa sa xi'na-ka, nú masu ja xi'na-ka ka'an sa tniñu vee sa a —kúu de jiña'a de.

Te jiña'a Labán ma:

—Ka'an ni —kúu de jiña'a de.

³⁴ Te tee jinukuechi nuu Abraham ma, jiña'a de:

—Saña chi tee jinukuechi nuu Abraham ma kúu sa.

³⁵ Te Iya Tátununi ma, ni sava'a xeen ya jito'o sa ma, te ni sa'a xiku ya de, te ni wa'a ya ndikachi ji'in xndiki ji'in camellu ji'in burru ji'in xu'un oro ji'in xu'un plata ji'in tee ka jinukuechi ji'in ña'a ka jinukuechi nuu de.

³⁶ Te suni ñasi'i de Sara ma, ni wa'a ya in sa'ya ña ji'in de, nuu ni ka kuu nija'nu de ji'in ña ma, te ni xndoo de ndaka ja neva'a de ma nuu nda'a sa'ya de ma.

³⁷ Te jito'o sa ma, ni sa'a de ja ni skuiso sa, te ni ka'an de:

“Masu ko kua'a ni tnu'u ja sa'ya sa ya, te tnda'a i ji'in in ña'a Canaán ya nuu iyo sa ya,

³⁸ nú masu ja ki'in ni ve'e tna'a sa ja yuva sa ma, te nduku ni ne'un ña'a ka kuu tna'a sa ma in suchi ko kuu ñasi'i sa'ya sa a”, kúu de ká'an de.

³⁹ Te jiña'a sa jito'o sa ma: “¿Te nú ma kachi suchi ma kii i ji'in sa, te nawa sa'a sa?”

⁴⁰ Sani te ni ndakone'e maa de: “Saña chi ichi maa Iya Táttnuni ma iyo sa, te maa ya tetniñu ángel ya ma ja koxtnuu i nuu ni, sukan-va'a ki'in va'a ni nuu ki'in ni a, te kii ni ji'in suchi ko kuu ñasi'i sa'ya sa a, in suchi ne'un ña'a ka kuu tna'a sa ma, na ka'an o ja tna'a yuva sa ma.

⁴¹ Te nú ma jin kachi tna'a sa ma jin taa de suchi si'i ma, te má ko ndi ini ni siki ja ni ka ndatnu'u o a.” Sa'a ni ka'an de.

⁴² Te sukan ni kuu ja ni kenda sa soko ma, te sa'a ni jikan-ta'vi sa nuu Iya Táttnuni ma, Su'si iya kúkanu ini maa jito'o sa

Abraham ma: “Nú sa'a ndija ni ja na kee va'a tniñu vee sa a,
⁴³ jikan-ta'vi sa nuu ni ja vitna ja iyo sa yu'u soko a, te kó kuu sa'a, ja suchi ki tava ndute ma, te suchi kuña'a sa sa'a ma:

Jikan-ta'vi ri ja taa ro vala ndute ñu'u kiya ro a ko'o ri,

⁴⁴ te ndakone'e i: Ko'o ni de, te suni tava sa ndute jin ko'o camellu ni a, te suchi yukan ko kuu suchi ni kaji ni ja tnanda'a i ji'in sa'ya tee kúu jito'o sa ma.” Sukan ni jikan-ta'vi sa nuu Su'si iya kúkanu ini maa jito'o sa Abraham ma.

⁴⁵ Te ñatuu jinu-ka kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma, nuu ni jini sa Rebeca a ja kuan jaan i ndiso i kiya i ma. Te ni kenda i soko ma te ni tava i ndute ma, te sa'a ni jiña'a sa i: “Jikan-ta'vi ri ja taa ro vala ndute ko'o ri.”

⁴⁶ Te ni nune'e i kiya i ma, te ni ka'an i: “Ko'o ni de, te suni kua'a sa ndute jin ko'o camellu ni a”, kúu i ká'an i. Te ni taa i ndute ma ni ji'i sa, te suni ni wa'a i ndute ni ka ji'i camellu sa a.

⁴⁷ Sani te ni jikan-tnu'u sa i: “¿Na in xi-sa'ya kúu ro?” Te maa i ni ndakone'e: “Sa'ya tee kúu Betuel ma kúu sa, tee kúu sayii Milca ma ji'in Nacor ma.” Sani te ni chinee sa xe'e a xitni i ji'in nduu ja ñu'u nda'a i a,

⁴⁸ te ni jinkoo jiti sa, te ni ndachiñu'u sa Su'si Iya Táttnuni ma, te ni jiña'a sa ya: “Su'si iya kúkanu ini tee kúu jito'o sa Abraham ma, iya va'a xeen ini kúu ni, vaa ni kaxtnu'u ni ichi ndaa vee sa ja ki'in sa ji'in sa'ya tee kúu tna'a jito'o sa ma, sukan-va'a ko kuu i ñasi'i sa'ya de ma”, kuu sa jiña'a sa ya.

⁴⁹ Te vitna, te jin ka'an ni nú jin sa'a va'a ndija ni tee xi-nuu jinukuechi sa ma. Te nú ña'a, te jin ka'an ni, sukan-va'a ni'i ini sa nawa sa'a sa —kúu de jiña'a de.

⁵⁰ Sani te Labán ma ji'in Betuel ma, ni ka jiña'a de:

—Ndaka cha'a chi nuu Su'si Iya Táttnuni ma vee, te saña, masu nawa kúu jin ka'an sa nú kuu xi ña'a.

⁵¹ Te ya'a iyo Rebeca a, te kua'an ni ji'in i, sukan-va'a ko kuu i ñasi'i sa'ya tee xi-nuu jinukuechi ni ma, sukan kúni maa Iya Táttnuni ma —ka kuu de ka jiña'a de.

⁵² Nuú ni jiniso'o tee jinukuechi nuu Abraham ma tnu'u ya'a, te ni jinkoo jiti de, te ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma, te ni ndachiñu'u de Su'si Iya Táttnuni ma.

⁵³ Sani te ni kene'e de kua'a ja ka kuu oro ji'in plata ji'in sa'ma, te ni wa'a de Rebeca ma. Suni ku'va i ma ji'in si'i i ma ni wa'a tna de.

⁵⁴ Sani te maa de ji'in tee kuan koo ji'in de ma, ni ka jaa de ni ka ji'i de, te ni ka kendoo de jakuaa yukan. Te kivi xtee ma nuu ni ka ndakoo de ma, te jiña'a tee jinukuechi nuu Abraham ma:

—Vitna te jin taa ni tnu'u, te no'o sa ve'e tee kúu jito'o sa ma —kúu de jiña'a de.

⁵⁵ Kovaa ku'va Rebeca ma ji'in si'i i ma, ni ka jiña'a de:

—Kéndoo-ka i ji'in sa uxi-ka (10) kivi, te sana ki'in i ji'in ni —ka kuu de ka jiña'a de.

⁵⁶ Kovaa tee jinukuechi nuu Abraham ma, jiña'a de:

—Má jin sunkani ña'a ni, vaa Iya Táttnuni ma ni sa'a ja ni kii va'a sa te ndaka ni kee va'a. Te chukan kúu ja jin kachi ni, te no'o sa ve'e tee xi-nuu jinukuechi sa ma —kúu de jiña'a de.

⁵⁷ Sani te ni ka ndakone'e de:

—Na jin kana o Rebeca ma, te koto naxe ka'an maa i —ka kuu de ka jiña'a de.

⁵⁸ Te ni ka kana de Rebeca ma, te ni ka jikan-tnu'u de i:

—¿Kúni ro ja ki'in ro ji'in tee ya'a? —ka kuu de ka jiña'a de.

Te ni ndakone'e i:

—Ki'in sa —kúu i jiña'a i.

⁵⁹ Sani te ni ka wa'a de tnu'u ja ki'in Rebeca ma ji'in tee jinukuechi nuu Abraham ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma. Te suni ki'in ña'a ni yo jito Rebeca ma onde nuu ni kâku i ma.

⁶⁰ Te sa'a ni ka ka'an tna'a Rebeca ma ja vii ja va'a ja kuu i: “Ku'va maa ri, ;Na ko kuu ro si'i kua'a xeen ñayii! ;Te sa'ya tata ro ma, na jin kundee i nuu ñuu ka iyo ñayivi ñatuu ka kuni mani nuu i ma!”

⁶¹ Sani te Rebeca ma ji'in ña'a ka jinukuechi nuu i ma, ni ka kakoso ña ji'in i camellu ma, te ni ka ndikin i tee jinukuechi nuu Abraham ma. Te sukan ni kuu ja tee jinukuechi nuu Abraham ma, kua'an de ji'in Rebeca ma.

⁶² Te Isaac ma, iyo i Neguev ma, ni ndajaa i ja ni ja'an i soko nani “Soko Iya Teku te Nde'ya Ña'a Ya” ma.

⁶³ Te nuu ve kunee ma, ni kee i ni jan kua'a i in vuelta, te ni jini i ja ve jin kuyatni camellu ma.

⁶⁴ Te suni Rebeca ma, ni ndonenuu i, te ni jini i Isaac ma, te ni nuu i siki camellu ma,

⁶⁵ vaa jâ ni jikan-tnu'u i nuu tee jinukuechi nuu Abraham ma: —¿Nde in kúu suchi vee ichi nuu ve koo o a? —kúu i jiña'a i.

Te ni ndakone'e tee jinukuechi nuu Abraham ma:
—Suchi kuu jito'o ri ma kúu i —kúu de jiña'a de.

Sani te ni ke'en i sa'ma yoxtnee xini i ma, te ni jasi i nuu i.

⁶⁶ Te tee jinukuechi ma, ni ndakani de nuu Isaac ma ndaka ja ni sa'a de ma.

⁶⁷ Sani te Isaac ma, ni jeka i Rebeca ma, te kua'an i ve'e sa'ma nuu ni iyo ndi si'i i Sara ma, te ni tnda'a i ji'in Rebeca ma. Te Isaac ma, ni kutoo xeen i Rebeca ma, te sani te ni nduu sii ini i ja ni ji'i si'i i ma.

Sa'ya tata Abraham ma ji'in Cetura ma

25 Abraham ma, ni ndatnanda'a de in-ka jichi, te Cetura ni yo nani ñasi'i de ma.

² Te ni ka iyo sa'ya ña ji'in de, te sa'a ni ka yo nani i: Zimram ma ji'in Jocsán ma ji'in Medán ma ji'in Madián ma ji'in Isbac ma ji'in Súa ma.

³ Jocsán ma ni yo kuu yuva Seba ma ji'in Dedán ma. Te sa'ya tata Dedán ma ni ka yo kuu ñayii asureo ma ji'in ñayii letuseo ma ji'in ñayii leumeo ma.

⁴ Te sa'ya Madián ma ni ka yo kuu Efa ma ji'in Efer ma ji'in Hanoc ma ji'in Abida ma ji'in Elda ma. Te ndaka tee ya'a ni ka yo kuu sa'ya tata Cetura ma.

⁵ Isaac ma ni nduta'vi ndaka ja ni yo neva'a Abraham ma.

⁶ Te sa'ya Abraham ma ji'in jaku-ka ña'a ku-uu ma, jaku-ni ja ni skuta'vi de i. Te nuu tekú-ka de ma, ni sa'a siin de i nuu sa'ya de Isaac ma, te ni tetniñu de i ichi ñuu nuu vee ichi nuu kána kandii ma.

Ni ji'i Abraham ma, te ni kuyu'u de

⁷ Abraham ma, ni yo tekú de ciento uni xiko ja'un (175) kuiya,

⁸ te ni ji'i de, vaa já ni kuu nija'nu xeen de. Te kua'an de ja ndatatu de ji'in tna'a de tee jana'a ma.

⁹ Te sa'ya de Isaac ma ji'in Ismael ma, ni ka chu'u i de yavi Macpela ma, ja iyo ichi nuu kána kandii nuu nani Mamre ma ñu'ú tee kúu Efrón ma sa'ya tata tee kúu Zohar ma, ja ka kuu de ñayii heteo ma.

¹⁰ Te ñu'ú ya'a kúu ñu'ú ni jaan maa Abraham ma nuu sa'ya tata Het ma. Maa ñu'ú nuu yinee ñasi'i de Sara ma, maa yukan ni kuyu'u tna de.

¹¹ Ja ni ji'i Abraham ma, Su'si ma, ni skuta'vi ya Isaac ma ja vii ja va'a, te ni kendoo de iyo de yatni soko nani “Soko Iya Teku te Nde'ya Ña'a Ya” ma.

Sa'ya tata Ismael ma

¹² Ñayii ya'a ka kuu sa'ya tata tee kúu Ismael sayii Abraham ma ji'in ña'a kúu Agar ña'a Egipto ma, ña'a ni yo jinukuechi nuu Sara ma.

¹³ Sa'a ni ka yo nani sa'ya Ismael ma sukan ni ka kâku i ma: Suchi xinañu'u ma, ni xnani de i Nebaiot te saa ni kaku Cedar ma, Adbeel ma, Mibsam ma,

¹⁴ Misma ma, Duma ma, Massa ma,

¹⁵ Hadar ma, Tema ma, Jetur ma, Nafis ma, te sandi'i-nka ni kâku Cedema ma.

¹⁶ Sa'a ni ka yo nani sa'ya Ismael ma, te sukan ni ka yo nani de ma ni ka yo nani ñuu de ma ji'in nuu ni ka yo iyo de ma, te sukan ni ka yo ndakuni tna'a de, vaa uxi uu (12) jichi de ni yo kuu.

¹⁷ Te ni yo teku Ismael ma ciento oko ja'un uu (137) kuiya, te ni ji'i de, te ni ka chu'u i de nuu ka yinee tna'a de ma.

¹⁸ Te ni ka iyo ñayii ñuu ismaelita ma onde Havila ma, te ni ka kenda koo i onde Shur ma ñuu kuan ndaya'a Egipto ma ichi nuu ki'in o Asiria ma, te yukan ni ji'i Ismael ma, te ni ka iyo ndaka ñani de ma.

Ni ka kâku Jacob ma ji'in Esaú ma

¹⁹ Ñayii ya'a ka kuu sa'ya tata Isaac ma sayii tee kúu Abraham ma.

²⁰ Te Isaac ma, iyo de uu xiko (40) kuiya, te ni tnanda'a de ji'in Rebeca sasi'i tee kúu Betuel ma, ku'va Labán ma, te Betuel ma chi Padan-aram ma ka iyo de, nuu ka iyo ñayii arameo.

²¹ Te Rebeca ma, ñatuu kúu koo sa'ya ña nkuu, te chukan kúu ja ni jikan-ta'vi Isaac ma nuu Su'si Iya Tátununi ma ja kuu ñasi'i de ma. Te Su'si Iya Tátununi ma, ni yo niniso'o ya ja ni jiña'a de ma, te ni kuu ni ni'i sa'ya Rebeca ma.

²² Te kuati ka kuu i, te su'va su'va ka kuu i nuu ka ñunee i chii Rebeca ma jini ña, te jani ini ña, “Nú sa'a-ni na jin ko kuu i,

saa-nka ma koteku yo'o.” Sani te ni ja'an ña ni jan kakan-tnu'u ña Su'si Iya Tátununi ma.

²³ Te sa'a ni ndakone'e Su'si Iya Tátununi ma:

—Uu (2) ñuu ka ñunee nuu chii ro a, uu (2) ñuu masu ka ketna'a ini ka kuu i. In ñuu ma, iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu i sana in-ka ma, te suchi java'a-ka ma kunukuechi nuu suchi luluu-ka ma —kúu ya jiña'a ya.

²⁴ Te nuu ni chitu kivi ja jin kâku lulu ma, te uu (2) i ni ka kâku.

²⁵ Suchi xinañu'u ni kâku ma chi ûni ya'a kua'a ixi i ma, te ti-ixi kuiti ni-ka'nu ni-tu'u i, te ni ka xnani de i Esaú.

²⁶ Sani te ni kâku ñani i ma, tñii vava'a i xuu ja'a Esaú ma, te ni ka xnani de i Jacob. Te iyo Isaac ma uni xiko (60) kuiya nuu ni ka kâku sa'ya Rebeca ma.

Esaú ma, ni ndaxiko i ja vii ja va'a iyo ja kuta'vi i ja kúu i suchi xinañu'u ma

²⁷ Te ni ka ja'nu nduu i, te Esaú ma, ni yo jatna ini i ni yo jan nduku i kiti yuku ma ja jin kaa i, te Jacob ma, in suchi kuee ini kúu i, te ni yo jatna ini i ja satniñu i ve'e ma-ni.

²⁸ Te Isaac ma, ni yo kutoo-ka de Esaú ma, vaa ni yo jatna ini de ja kaa de kuñu kiti ni yo ni'i i yuku ma, te Rebeca ma, ni yo kutoo-ka ña Jacob ma.

²⁹ Te in kivi, te yikuu Jacob ma sa'a i ndeyu, te ni ndenda ñani i Esaú ma ja ni ja'an i yuku ma,

³⁰ te Esaú ma, jiña'a i ñani i Jacob ma:

—Taa vala ndeyu kua'a kua'a ni sa'a ro a kaa ri, vaa ni kuita kuiti ri ja kokon ri —kúu i jiña'a i.

Chukan kúu ja ni nukonani i Edom.

³¹ Te Jacob ma, ni jiña'a i:

—Kuu, kovaa xinañu'u-ka ndaxiko nuu ri ja vii ja va'a ja kuta'vi ro ja kúu ro suchi xinañu'u ma —kúu i jiña'a i.

³² Sani te ni ndakone'e Esaú ma:

—Ja ro'o nde'ya ja yikuu ri ji'i ri ja kokon xeen ri a, te na

ndee jiniñu'u ja vii ja va'a ja kuta'vi ri ja kúu ri suchi xinañu'u a —kúu i jiña'a i.

³³ Te jiña'a tuku Jacob ma:

—Ūni skuiso vitnañu'ni ja ndaxiko ro nuu ri, te taa ri ja kaa ro —kúu i jiña'a i.

Te Esaú ma, ūni ni skuiso i. Te sukan ni ndaxiko i nuu Jacob ma ja vii ja va'a ja kuta'vi i ja kúu i suchi xinañu'u ma.

³⁴ Sani te Jacob ma, ni wa'a i xtatila ji'in ndeyu lenteja kua'a kua'a ni sa'a i ma. Te Esaú ma, ni jaa ni ji'i i, sani te kua'an i. Te sukan ni saxiko Esaú ma ja vii ja va'a kuta'vi i nkuu ma.

Isaac ma kua'an de ñuu Gerar ma

26 Tiempu yukan, te ni iyo in tnama xen-xeen ni-ka'nu ñuu yukan tuku, sukan ni iyo in tnama xen-xeen kivi ni iyo Abraham yuva Isaac ma. Chukan kúu ja Isaac ma, ni kee de te kua'an de ñuu Gerar ma nuu iyo tee kúu Abimelec ma ja kúu de rey ñayii filisteo ma.

² Te nuu iyo de ñuu yukan, te ni kenda Su'si Iya Tátununi ma, te jiña'a ya:

—Máko ki'in ro Egipto ma, va'a-ka ja koo ro nuu ka'an maa ri a.

³ Koo ñuu jiña visi masu ñuu ro kúu, te maa ri koo ji'in ro, te skuta'vi ña'a ri ja vii ja va'a, vaa nuu maa ro ji'in sa'ya tata ro ma taa ri ñu'ú ya'a, te sukan, te sa'a ri sukan ni skuiso ri nuu yuva ro Abraham ma.

⁴ Te sa'a ri ja ndukua'a sa'ya tata ro ma sukan kua'a tiuxini ka iyo andivi ma, te taa ri ndaka ñu'ú ya'a jin ko kuu kuenda ro, te ja maa sa'ya tata ro ma te ndaka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin kuta'vi ja vii ja va'a,

⁵ vaa yuva ro Abraham ma chi ni yo niniso'o de ja ni tatnuni ri ma, te ni kandija de te ni sa'a ndi'i, ni sa'a tu'u de ndaka sukan ni tatnuni ri ja jin ko sa'a jin ko kuu de ma —kúu ya jiña'a ya.

⁶ Sani te Isaac ma, ni kendoo de ni iyo de ñuu Gerar ma.

⁷ Ñayii ka iyo yukan ka jikan-tnu'u i na in kúu Rebeca ma, te

jiña'a Isaac ma ja ku'va de kúu ña, vaa ni yu'u de ja kuña'a de ja ñasi'i de kúu ña, nasa yukan, te jin ka'ni i de, te jin ndakueka i ña, vaa vivii kaa ña ma.

⁸ In kivi, te Abimelec ma, te onde ventana de ma ni jini de ja Isaac ma, yokon nda'a yokon nda'a de yikinuu ñasi'i de Rebeca ma.

⁹ Sani te Abimelec ma, ni kana de Isaac ma, te jiña'a de:

—Nú sukan, ja ndaa ja ñasi'i ni kúu ña'a jiña. ¿Nava'a ni xnda'vi ña'a ni ja ká'an ni ja ku'va ni kúu ña? —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakone'e Isaac ma:

—Vaa ni jani ini sa ja jin ka'ni ña'a ni, nuna jin kuni ni ja ñasi'i sa kúu ña —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Te jiña'a Abimelec ma:

—¿Nava'a ni sa'a ña'a ni sa'a? Na kachi-ka ndee in tee ñuu sa ya ni ndakueka ña ja ko kuu ña ñasi'i de te sa'a ni ja ndaka sa ñuu sa ya jin kuiso kuechi nkuu —kúu de jiña'a de.

¹¹ Sani te Abimelec ma, sa'a ni tatnuni de nuu ndaka ñayii ñuu de ma:

—Nú nde in xtna'a tee ya'a xi ñasi'i de a chi ja ndaa ká'an sa ja kúu i —kúu de jiña'a de.

¹² Sani te kuiya yukan Isaac ma, ni chi'i de tata ñu'ú yukan, te ni kuu itu ma, te kua'a xeen ni ndaxtutu de, vaa maa Iya Tátnuni ma ni sa'a ja va'a ja kuu de ma.

¹³ Te Isaac ma, ni ni'i, ni tna'a de, te ni kuxiku xeen de.

¹⁴ Kua'a xeen ndikachi ji'in xndiki ji'in ñayii ka jinukuechi nuu de ma ni ni'i de. Chukan kúu ja ni ka kukueñu ini ñayii ñuu filisteo ma nuu de.

¹⁵ Te ndaka soko ndute ni ka jate ñayii ni ka yo jinukuechi nuu ndi yuva de Abraham ma ni ka ndatnaa i ñu'ú, te ni ka ndaxchitu i.

¹⁶ Sani te Abimelec ma, jiña'a de nuu Isaac ma:

—Kee ni ñuu ya'a te kua'an ni, vaa ndijin chi ni kuxiku xeen-ka ni sana in in saña —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Sani te Isaac ma, ni kee de te kua'an de, te ni iyo de ndu'va ñuu Gerar ma.

¹⁸ Te ni ndañuu de soko ndute ni jate ndi yuva de Abraham ma,

tna'a ja ni ka ndaxchitu ñayii filisteo ma nuu ni ya'a ja ni ji'i Abraham ma, te ni ndaxnani de soko ma sukan ni xnani ndi yuva de ma.

¹⁹ In kivi, te tee ka jinukuechi nuu Isaac ma, ka yikuu de ka jate de in soko ndute, te ni ka ndani'i de in nuu too kua'a xeen ndute.

²⁰ Kovaa tee ka jito ndikachi ñayii ñuu Gerar ma, ni ka kanaa de ji'in tee ka jito ndikachi Isaac ma, vaa ka jiña'a de ja ndute ma chi ndute maa de kúu de. Chukan kúu ja ni xnani Isaac ma “Soko Ka Kanaa Ndee Ñayii.”

²¹ Sani te tee ka jinukuechi nuu Isaac ma, ni ka jate de in-ka soko ndute, te suni ni ka kanaa tuku de ja soko ma. Chukan kúu ja ni xnani tuku Isaac ma soko yukan “Soko Ñatuu Ka Ketna'a Ini Ñayii.”

²² Sani te Isaac ma, kua'an de in-ka lado, te ni ka jate de in-ka soko, te soko ya'a chi ñatuu na in ni kanaa-ka, te ni xnani Isaac ma “Soko Ñatuu Na In Xtna'a Ña'a”, te ni ka'an de: “Vitna chi maa Su'si Iya Tátununi ma ni taa tnu'u ja kuu jin koo vii jin ko va'a o ya'a te kua'a-ka ja kuu jin sa'a o.”

²³ Sani te kua'an Isaac ma Beerseba ma.

²⁴ Te maa jakuaa yukan ni kenda Su'si Iya Tátununi ma nuu de, te jiña'a ya:

—Saña kúu Su'si ni yo kukanu ini yuva ni Abraham ma. Má koyu'u ni, vaa iyo sa ji'in ni, te ja maa yuva ni Abraham tee ni yo jinukuechi nuu sa ma, te skuta'vi ña'a sa ja vii ja va'a te koo kua'a xeen sa'ya tata ni —kúu ya jiña'a ya.

²⁵ Sani te Isaac ma, ni sa'a de in altar yukan, te ni ndachiñu'u de Su'si Iya Tátununi ma. Te yukan ni ndakin de ve'e sa'ma nuu koo de ma, te tee ka jinukuechi nuu de ma, ni ka jate de in soko ndute.

**Isaac ma ji'in Abimelec ma, ni ka ndatnu'u
tna'a de naxe jin koo va'a de**

²⁶ In kivi, te onde Gerar ma iyo Abimelec ma, te ni kii de ja ka'an de ji'in Isaac ma, te ka ndikin ña'a tee nani Ahuzat tee ka ketna'a ini ji'in de ma ji'in Ficol tee tátnuni nuu soldado de ma.

²⁷ Te jiña'a Isaac ma nuu Abimelec ma:

—¿Nava'a vee ni ve koto ña'a ni, te vitna ja ni ka ndakiti xeen ini ni nuu sa te ni ka taji ña'a ni ñuu ni ma? —kúu de jiña'a de.

²⁸ Te Abimelec ma, ni ndakone'e de:

—Ni ka jini sa ja Su'si Iya Tátnuni ma iyo ji'in ni, te ka jani ini sa ja va'a-ka ja jin ndatnu'u mani o,

²⁹ te skuiso ni ja ma sa'a ña'a ni ja u'vi, vaa saña chi ñatuu na ja u'vi ka sa'a ña'a sa. Su'va ni ka ndatnu'u va'a o te ni ka ke koo ni ñuu sa ma. Te vitna, te maa Su'si Iya Tátnuni ma, ni sa'a ña'a ya ja vii ja va'a, te ni taa ya ndaka ja neva'a ni a —kúu de jiña'a de.

³⁰ Te Isaac ma, ni satu'va ñukuun de ja jin kaa de, te ni ka jaa de ni ka ji'i de.

³¹ Te ne'e kivi yutnee ma, ni ka ndakoo de, te ni ka skuiso nuu tna'a de ja jin koo mani de. Te ni ka ndakuan-ta'vi mani nuu tna'a de, te kuan nu koo sii ini tee ma.

³² Te maa kivi yukan, te tee ka jinukuechi nuu Isaac ma, ni ka ndenda koo de, te ni ka ndakani de ja ni too ndute soko nuu ka yikuu de ka jate de ma.

³³ Te Isaac ma ni xnani de soko yukan Seba ja kúni ka'an “Ja Ni Skuiso O”, te chukan kúu ja ñuu yukan chi onde vitna nani i Beerseba.

³⁴ Nuu yi'i Esaú ma uu xiko (40) kuiya ma, te ni tnanda'a i ji'in Judit sasi'i Beeru tee kúu heteo ma ji'in Basemat sasi'i Elón tee kúu heteo ma.

³⁵ Te ña'a ni jeka Esaú ma ni ka yo sa'a ña ja ni ka yo kuxii xeen ini yuva i Isaac ma ji'in si'i i Rebeca ma.

**Isaac ma, ni ka'an de ja vii ja va'a ja kuta'vi
sa'ya de Jacob ma ji'in Esaú ma**

27 Te jâ ni kuu nija'nu xeen Isaac ma, te ñatuu kundijin-ka nuu de. In kivi, te ni kana de sa'ya de Esaú ma suchi java'a-ka ma, te jiña'a de:

—Sa'ya maa ri.

Te ni ndakone'e Esaú ma:

—Ya'a iyo sa, taa. Ka'an ni ndee a kúni ni —kúu i jiña'a i.

² Te jiña'a Isaac ma:

—Jini maa ro ja jâ ni kuu nija'nu ri te vekuyatni ja kûu ri.

³ Chukan kúu ja kúni ri ja ke'en ro kuji ro ma ji'in flecha ro ma te kuan nduku in kiti yuku,

⁴ te satu'va ro ndeyu sukan játna ini ri ma, te ki xsia'a ro sukan-va'a kaa ri. Te nú ni kuu, te ka'an ri ja vii ja va'a ja kuta'vi ro ma sana kûu ri —kúu de jiña'a de.

⁵ Kovaa Rebeca ma, niniso'o ña ja ni jiña'a Isaac ma nuu Esaú ma, te nuu ni kee Esaú ma kuan nduku i kiti yuku ma,

⁶ te sa'a jiña'a ña nuu Jacob ma:

—Ni jiniso'o ri ja sa'a jiña'a yuva ro ma nuu Esaú ma:

⁷ “Kuan nduku in kiti yuku te sa'a ro ndeyu játna ini ri ma te kaa ri, te nú ni kuu, te ja maa Su'si Iya Tátununi ma, te ka'an ri ja vii ja va'a ja kuta'vi ro ma sana kûu ri”, kúu de jiña'a de.

⁸ Chukan kúu ja, sa'ya maa ri, koniniso'o vava'a te sa'a ro sukan ka'an ri a:

⁹ Kua'an nuu ka iyo kiti ma, te tnii ro uu (2) ndixi'yu vava'a-ka ma, te sa'a ri ndeyu sukan játna ini yuva ro ma.

¹⁰ Sani te ki'in maa ro jin xsia'a ro, sukan-va'a na kaa de te ká'an de ja vii ja va'a ja kuta'vi ro ma xi'na-ka sana kûu de —kúu ña jiña'a ña.

¹¹ Kovaa Jacob ma, jiña'a i nuu si'i i ma:

—Kovaa naxe sa'a sa, te vitna ja ñani sa ma chi ti-ixi xeen nda'a i ma te saña chi ñatuu na ixí nda'a sa a,

¹² te na kachi-ka tnii yuva sa ma nda'a sa a, te kuni de te ka'an de ja xnda'vi sa de, te su'va ka'an u'vi de ja kuu sa —kúu i

jiña'a i.

¹³ Te si'i i ma, jiña'a ña:

—Sa'ya maa ri, sa'a ro'o sukan ká'an ri a te kuan kueka kiti ma, te nuna ka'an u'vi yuva ro ma ja kuu ro, te ja u'vi yukan na kenda siki maa ri —kúu ña jiña'a ña.

¹⁴ Sani te Jacob ma, ni jan kueka i kiti ma te ni jan xsia'a i ti nuu si'i i ma, te ni sa'a ña ndeyu sukan játna ini yuva i ma.

¹⁵ Te Rebeca ma, ni jan kene'e ña sa'ma va'a-ka sa'ya ña Esaú ma suchi java'a-ka ma, te ni skone'nu ña sa'ya ña Jacob ma suchi lule-ka ma.

¹⁶ Te nda'a Jacob ma ja ñatuu na ixi ndee ma ni chutuu ña ñií kiti ma, te sukun tna i ma suni ni jasi ña ji'in ñií kiti ma.

¹⁷ Sani te ni wa'a ña Jacob ma ndeyu ma ji'in xtatila ni satu'va ña ma.

¹⁸ Sani te Jacob ma, ni kivi i ji'in ndeyu ma nuu iyo yuva i ma, te jiña'a i:

—Taa —kúu i jiña'a i.

Te ni ndakone'e yuva i ma:

—Ya'a iyo ri. ¿Ndee ro kúu, sa'ya? —kúu de jiña'a de.

¹⁹ Te Jacob ma, jiña'a i:

—Saña kúu Esaú sa'ya ni suchi java'a-ka ma. Jâ ni sa'a sa sukan ni tatnuni ni ma. Ndakoo ni, te kunukoo ni, te kaa ni ndeyu kiti ni jan nduku sa a, te nú ni kuu, te ka'an ni ja vii ja va'a ja kuta'vi sa ma —kúu i jiña'a i.

²⁰ Te Isaac ma, ni jikan-tnu'u de:

—¿Sa'ya maa ri, nava'a ñama-ni ni ni'i ro ti? —kúu de jiña'a de.

Te Jacob ma, ni ndakone'e i:

—Maa Su'si iya kúkanu ini ni ma ni chindee ña'a —kúu i jiña'a i.

²¹ Kovaa Isaac ma, jiña'a de:

—Kí tu'va-ka kii ro, te ké'e ña'a ri te kúni ri nú ndija ja sa'ya ri Esaú ma kúu ro —kúu de jiña'a de.

²² Te Jacob ma, ni jan tu'va-ka i yuva i ma, te ni tnii de nda'a i ma, te jiña'a de:

—Ká'an ro sukan ñu'u tachi Jacob ma, kovaa nda'a ro a chi nda'a Esaú ma ka kuu —kúu de jiña'a de.

²³ Te ñatuu ni ndakuni de i, vaa nda'a i ma chi ndee kua'a ixi sukan kaa nda'a ñani i Esaú ma. Te nú jâ iyo tu'va de ja ka'an de ja vii ja va'a ja kuta'vi i ma,

²⁴ sani te ni jikan-tnu'u tuku de i in-ka jichi:

—¿Ndija ro ja sa'ya ri Esaú ma kúu ro? —kúu de jiña'a de.

Te Jacob ma, ni ndakone'e i:

—Esaú ma kúu sa, vi taa —kúu i jiña'a i.

²⁵ Sani te jiña'a de:

—Sa'ya maa ri, tnaa ndeyu ni sa'a ro ma, te taa ro káa ri, sukan-va'a sani te ká'an ri ja vii ja va'a ja kuta'vi ro ma —kúu de jiña'a de.

Sani te Jacob ma, ni tnaa i ndeyu ma, te ni wa'a i ja kaa yuva i ma. Te yuva i ma, ni jaa de ndeyu ma, te ni ji'i de ndute nde'ya uva ni wa'a i ma.

²⁶ Sani te Isaac ma, jiña'a de:

—Sa'ya maa ri, kí tu'va ña'a te chitu yikinuu ri a —kúu de jiña'a de.

²⁷ Te nuu ni chitu Jacob ma yikinuu yuva i ma, te ni ni'i de xiko sa'ma ne'nu i ma, te sa'a ni ka'an de ja vii ja va'a ja kuu i ma:

—Xiko sa'ya o ya chi sukan jáxiko yuku kuu kuu iyo ja sa'a maa Su'si ma, sukan jáxiko i.

²⁸ Su'si ma na taa savi, te sa'a ya ja jin kuu itu ro ma, te jin ni'i kua'a ro triu, te na kuun kua'a kua'a nde'ya uva ja jin sa'a ro ndute uva.

²⁹ Te kua'a ñayii jín kunukuechi nuu ro, te kua'a ñuu, jín kuandetu i nuu ro. Maa ro tatnuni nuu ndaka ñani ro ma, te jín kuandetu sa'ya si'i ro ma nuu ro. Te ja u'vi jín ko kuu ñayii jin ka'an u'vi nuu ro ma, te vii va'a jín ko kuu ñayii jin ka'an vii jin ka'an va'a ja kuu ro ma —kúu de jiña'a de.

³⁰ Yika ni jinu ja ni ka'an Isaac ma ja vii ja va'a ja kuta'vi Jacob ma, te yika ni ndee Jacob ma nuu iyo yuva i Isaac ma, nuu ni ndenda ñani i Esaú ma ja ni ja'an i ni jan nduku i kiti

yuku ma.

³¹ Te ni sa'a tna i ndeyu ma, te ni jan xsia'a i ja kaa yuva i ma, te jiña'a i:

—Ndakoo ni, te kaa ni ndeyu kiti ni jan nduku sa a, te ka'an ni ja vii ja va'a ja kuta'vi sa ma —kúu i jiña'a i.

³² Sani te ni jikan-tnu'u yuva i ma:

—¿Ndee in kúu ro? —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakone'e i:

—Esaú sa'ya ni suchi java'a-ka ma kúu sa —kúu i jiña'a i.

³³ Te Isaac ma, ñatuu ni'i ini-nka de nawa ni kuu ma, sani te jiña'a de:

—¿Na in ni ki xsia'a ndeyu kiti ni jan nduku i ma ja ni jaa ri nuu ñatuu kii-ka ro ma? Te jâ ni ka'an ri ja vii ja va'a ja kuta'vi i, te vitna chi maa i kuta'vi chukan —kúu de jiña'a de.

³⁴ Nuú ni jiniso'o Esaú ma sukan jiña'a yuva i ma, te ni keja'a i nda'yu i ja kúxii ini i, te káyu'u i jiña'a i:

—Yuva maa sa, ka'an tna ni ja vii ja va'a ja kuta'vi sa —kúu i jiña'a i.

³⁵ Kovaa Isaac ma, ni ndakone'e de:

—Ni kii ñani ro ma, te ni xnda'vi ña'a i, te suu i ni xtandee ja vii ja va'a ja kuta'vi ro nkuu ma, te maa i nduta'vi ja kuta'vi ro nkuu ma —kúu de jiña'a de.

³⁶ Te Esaú ma, ni ndakone'e i:

—Na kachi ja Jacob nani i, vaa ndimaa xnda'vi ña'a i. Vaa cha'a ni kuu uu (2) jichi xnda'vi ña'a i, vaa xinañu'u ni ndake'en i ja vii ja va'a iyo ja kuta'vi sa ja kuu sa suchi xinañu'u ma, te vitna tuku ni ni'i i ja vii ja va'a ja kuta'vi sa ma. ¿Te ñatuu ni tava'a-ka ni in ja vii ja va'a kuta'vi sa? —kúu i jiña'a i.

³⁷ Sani te Isaac ma, ni ndakone'e de:

—Ja ndaa kúu ja jâ ni ka'an ri ja Jacob ma tatnuni nuu ro, te ndaka ñani i ma jin kunukuechi nuu i, te jâ ni ka'an ri ja ko ni'i kua'a i triu te ko ni'i kua'a i nde'ya uva ja kuva'a ndute uva, ¿te vitna nawa ka'an ri ja kuu ro'o? —kúu de jiña'a de.

³⁸ Te jiña'a Esaú ma:

—Yuva maa sa, ¿ñatuu-ka na ja vii ja va'a ja ka'an ni ja kuta'vi sa? Ka'an tna ni ja vii ja va'a ja kuta'vi sa —kúu i jiña'a i.

Te káyu'u i nda'yu i.

³⁹ Sani te Isaac ma, jiña'a de:

—Ñu'ú nuu koo ro ma, ñu'ú nda'vi ko kuu, te ma kuun savi nuu koo ro ma.

⁴⁰ Kuji ro ma kuatniñu ro, te ko ni'i ro ja ko kaa ro te koteku ro. Te kunukuechi ro nuu ñani ro ma. Kovaa kivi na ni'i ndee ro ma, te kundee ro ndayaa ro nuu ñani ro ma —kúu de jiña'a de.

Jacob ma, ni jinu ndee i nuu ñani i Esaú ma

⁴¹ Te Esaú ma, onde kivi yukan, te ni ndakiti xeen ini i nuu ñani i Jacob ma, kuechi ja suu i ni kuta'vi ja vii ja va'a iyo ja ni'i Esaú ma nkuu ma. Te jani ini Esaú ma: “Masu kua'a-nka-ni, te kûu yuva o a, te ka'ni o ñani o Jacob a.”

⁴² Nuu ni jini Rebeca ma sukan jani ini Esaú ma, te ni kana ña Jacob ma, te sa'a jiña'a ña:

—Jini ro, te ñani ro Esaú ma chi jani ini i ja ka'ni ña'a i, sukan-va'a ndachunaa i ja ni sa'a ro i ma.

⁴³ Chukan kúu ja, va'a-ka kandija ja ka'an ri ya, vi sa'ya maa ri. Satu'va te ki'in ro ñuu Harán ma, nuu iyo ku'va ri Labán ma.

⁴⁴ Te koo ro yukan jaku kivi nani ya'a ja ndákiti ini ñani ro a.

⁴⁵ Te nú ni kenda kivi ja ni ya'a ini i te ñatuu ndákiti-ka ini i nuu ro, te tetniñu ri na in jan kaxtnu'u nuu ro sukan-va'a ndii ro, vaa ñatuu kúni ri ja skenaa ri nduu sa'ya ri a in jichi-ni —kúu ña jiña'a ña.

⁴⁶ Sani te sa'a jiña'a ña nuu Isaac ma:

—Ñatuu kundee-ka ini ri ja ka sa'a ka kuu ña'a ka kuu sa'ya tata Het ma, ña'a ni tnanda'a ji'in Esaú ya. Te nú Jacob ya na tnanda'a i ji'in ña'a ka kuu sa'ya tata Het ka iyo Canaán ya, saan-ka na kûu-nka ri —kúu ña jiña'a ña.

28 Sani te Isaac ma, ni kana de Jacob ma, te ni ka'an de ja vii ja va'a nuu i, te ni tatnuni de sa'a:

—Máko tnanda'a ro ji'in ni-in ña'a ka iyo Canaán ya.

² Va'a-ka kua'an Padan-aram ma ve'e ta'nu ro Betuel ma, te tñanda'a ro ji'in in sasi'i xito ro Labán ma.

³ Te Su'si Iya Kúu Sa'a Ndaka ma, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te táa ya kua'a sa'ya tata ro, te jín ko kuu i kua'a ñuu.

⁴ Te na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ni skuta'vi ya nuu ta'nu ro Abraham ma, te maa ro ji'in sa'ya tata ro ma jin kuta'vi ñu'ú nuu ka iyo o vitna a ja masu ñuu o kúu ya, te jin ko kuu kuenda maa ro, vaa sukan ni skuiso ya nuu Abraham ma —kúu de jiña'a de.

⁵ Sa'a ni tetniñu Isaac ma Jacob ma kua'an i Padan-aram ma, ve'e Labán tee kúu sayii Betuel tee kúu arameo ma, vaa Labán ma chi ku'va Rebeca, si'i Jacob ma ji'in Esaú ma kúu de.

⁶ Te Esaú ma, ni jini i ja yuva i Isaac ma, ni ka'an de ja vii ja va'a nuu Jacob ma te ni tetniñu de i kua'an i Padan-aram ma sukan-va'a tñanda'a i yukan. Te suni ni jini tna i ja ni tatnuni de ja máko kueba i ña'a Canaán ma.

⁷ Te Jacob ma chi ni kandija i ja ni jiña'a yuva i ma ji'in si'i i ma, te kua'an i Padan-aram ma.

⁸ Te ja ni jini Esaú ma ja ñatuu jatna ini yuva i ma ja jin tñanda'a i ji'in ña'a Canaán ma,

⁹ chukan kúu ja kua'an Esaú ma ve'e tee kúu Ismael sayii Abraham ma, te ni jeka i Mahalat sasi'i de ma, ku'va Nebaiot ma, sukan-va'a tñanda'a i ji'in suchi ma. Te vitna ja jâ ndeka i ña'a ka iyo Canaán ma.

Ni kenda Su'si ma nuu Jacob ma nuu nani Bet-el ma

¹⁰ Ni kee Jacob ma Beerseba, te kua'an i ichi ñuu Harán ma.

¹¹ Te ni kenda i in nuu kuu ndoo i, vaa sani te ni kêe kandii ma te ve kunee ma. Te ni ke'en i in yuu ka ndaa yukan ja ki'i xini i, te ni jinkava tuu i ja kusu i.

¹² Te ni kixi i, te ni jani i ja núkuiñi in escalera nuu ñu'ú ma te kenda tnu onde andivi ma, te ka nda koo ka nu koo ángel Su'si ma ka kuu i.

¹³ Te ni jini tna i ja onde sukun ma núkuiñi Su'si ma, te jiña'a ya:

—Ru'u ya kúu Su'si Iya Tátununi ma, Su'si iya ni yo kukanu ini ta'nu ro Abraham ma ji'in yuva ro Isaac ma. Te ñu'ú nuu kátuu ro a taa ri ja jin kuta'vi ro ji'in sa'ya tata ro ma.

¹⁴ Te sa'ya tata ro ma, kua'a xeen i jin ko kuu, sukan kua'a ñuti ma, te jin kuite nuu i ichi ninu ma, ichi nuu vee ma, ichi nuu kána kandii ma, ichi nuu kêe kandii ma. Te ja maa ro ji'in sa'ya tata ro ma, te ndaka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin kuta'vi ja vii ja va'a.

¹⁵ Te maa ri koo ji'in ro, te ko koto va'a ña'a ri nde kua'an nde vee ro, te sa'a ri ja ndakokuiñi ro Canaán ya, te masu xndoo ña'a ri, vaa onde sa'a ri sukan ni skuiso ri ja sa'a ri ji'in ro ma —kúu ya jiña'a ya.

¹⁶ Te nuu ni ndoto Jacob ma ja ni kixi i ma, te ni jani ini i: “Ja ndaa ndija kúu ja iyo Su'si Iya Tátununi ma ya'a te ñatuu nde jini o nkuu.”

¹⁷ Te ni yu'u xeen i, te jani ini i: “Nuu ni kixi o a chi in nuu ii kúu, te masu nawa kani-ka ini o, nú masu ja ve'e Su'si ma kúu, te ya'a kúu ye'e andivi ma”, jani ini i.

¹⁸ Sani te ve ndii ma, te ne'e-ni ni ndakoo Jacob ma, te ni ke'en i yuu ni yi'i xini i ma te ni jani i yukan ja na ko kuu in seña, te ni chiso i aceite siki yuu ma.

¹⁹ Te ñuu yukan nani i Luz, kovaa Jacob ma, ni ndaxsama i te ni ndaxnani i Bet-el.

²⁰ Te yukan ni skuiso Jacob ma, te sa'a ni ka'an i: “Nuna kondikin ña'a Su'si ma te ko koto ña'a ya nuu ki'in o ya, te taa ya ja kaa o te taa ya ja kondii konama o,

²¹ te nú ni ndakokuiñi va'a o ve'e yuva o ma, te Su'si Iya Tátununi ma ko kuu Su'si o.

²² Te maa nuu ni jani o yuu ya ko kuu ve'e Su'si o ma, te ndaka ja taa ya ma te ndasasiin o diezmo ma te ndakua'a o ya.”

Ni kenda Jacob ma ñuu Aram ma

29 Sani te kua'an-ka Jacob ma ichi nuu ka iyo ñayii ichi nuu kána kandii ma.

² Jika-ka kua'an i, te ni ndonenuu i te ni jini i in soko ndute, te yukan ka ndatatu uni (3) jichi ndikachi, vaa soko yukan ka ji'i ti ndute. Te yu'u soko ma ndesi in yuu ka'nu,

³ te nú ni ka ndatna'a ndaka tee ka jito ndikachi de ma, te ka kone'e de yuu ma, sukan-va'a kuu jin kua'a de ndute jin ko'o ndikachi de ma, te sani te ka ndakasi tuku de yu'u soko ma.

⁴ Te ni kenda Jacob ma, te jikan-tnu'u i tee ka jito ndikachi ma:
—¿Nde ñuu ni? —kúu i jiña'a i.

Te ni ka ndakone'e de:

—Ñayii ñuu Aram ya ka kuu ri—ka kuu de ka jiña'a de.

⁵ Te jiña'a Jacob ma:

—¿Ka jini ni tee kúu Labán sayii Nacor ma? —kúu i jiña'a i.

Te ni ka ndakone'e de:

—Ka jini ri de —ka kuu de ka jiña'a de.

⁶ Te jiña'a Jacob ma:

—¿Iyo sii ini de? —kúu i jiña'a i.

Te ni ka ndakone'e de:

—Iyo sii ini de. Te jiña vee sasi'i de Raquel ma ji'in ndikachi i ma —ka kuu de ka jiña'a de.

⁷ Te jiña'a Jacob ma:

—Vitnañu'ni chi ne'e-ka ja jin ndachi'i ni kiti ni a korraa ti ma. ¿Naku ma jin kua'a ni ndute jin ko'o ti, te jin koo ni ji'in ti jin kaa-ka ti? —kúu i jiña'a i.

⁸ Te ni ka ndakone'e de:

—Masu kuu jin kua'a ri ndute jin ko'o ti, vaa ka ndetu ri onde ka ndatna'a ndaka ti, te ka ndatna'a ndaka ri ja ka jito ri ti ma, saa ka kone'e ri yuu ndesi yu'u soko a, sana kúu ka wa'a ri ndute ka ji'i ti —ka kuu de ka jiña'a de.

⁹ Nani ka yikuu Jacob ma ka ndatnu'u i ji'in tee ka jito ndikachi ma, sani te ni kenda Raquel ma ji'in ndikachi yuva i ma, vaa maa i jito ti.

¹⁰ Ja ni jini Jacob ma ja ni ka kenda koo ndikachi xito i Labán ma, te ni ja'an i ni jan xtandiyo i yuu ndesi yu'u soko ma, te ni wa'a i ndute ni ka ji'i ndikachi Labán ku'va si'i i ma.

¹¹ Sani te Jacob ma, ni wa'a i nchuxi Raquel ma, te ni chitu i

yikinuu suchi ma, te ni keja'a i nda'yu i.

¹² Te jiña'a i nuu Raquel ma ja sajin Labán ma kúu i, vaa sa'ya Rebeca ma kúu i. Sani te jinu Raquel ma ni jan kaxtnu'u i nuu yuva i ma.

¹³ Ja ni jini Labán ma ja ni kenda Jacob sa'ya ku'va de Rebeca ma, jinu de ni jan tna'a de i, te ni kanuni'ni de i te ni chitu de yikinuu i ma, te kua'an de ji'in i ve'e de ma. Sani te Jacob ma, ni ndakani i ndaka sukan ni kenda i ma.

¹⁴ Te Labán ma, jiña'a de:

—Ja ndaa ndija ja tna'a kuiti maa ri kúu ro —kúu de jiña'a de.

Ni tnanda'a Jacob ma ji'in sasi'i Labán ma

Nuu ni kuu in yoo ja iyo Jacob ma ve'e Labán ma,

¹⁵ sani te Labán ma, jiña'a de:

—Masu va'a ni ja su'va-ni satniñu ro nuu ri visi ndi-tna'a maa o. Va'a-ka ka'an na saa ko kuu ya'vi ro, te chuya'vi ña'a ri —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Te Labán ma, iyo uu (2) sasi'i de, te suchi java'a-ka ma nani i Lea, te suchi lule-ka ma nani i Raquel.

¹⁷ Te Lea ma, vivii ka ndaa nduchi nuu i ma, kovaa Raquel ma chi vivii kaa i onde ja'a i te onde xini i.

¹⁸ Te Jacob ma, ni kuu ini i nuu Raquel ma, te jiña'a i nuu Labán ma:

—Satniñu sa uja (7) kuiya nuu ni, te taa ni sasi'i ni Raquel ma suchi lule-ka ma ja tnanda'a sa ji'in i —kúu i jiña'a i.

¹⁹ Sani te Labán ma, ni ndakone'e de:

—Va'a-ka ja ro'o tnanda'a ji'in i sana ja tnanda'a i ji'in in-ka ñayii. Kúu, kendoo te satniñu ro nuu ri —kúu de jiña'a de.

²⁰ Te sukan ni satniñu Jacob ma uja (7) kuiya ja kuu Raquel ma, kovaa jaku-ni kivi kúu ni jini i, vaa kúu ini xeen i nuu Raquel ma.

²¹ Te nuu ni chitu uja (7) kuiya ma, te jiña'a Jacob ma nuu Labán ma:

—Vitna chi jâ ni chitu kivi sukan ni ka ndatnu'u o ma, te taa

ni Raquel ma ja tnanda'a sa ji'in i —kúu i jiña'a i.

²² Sani te Labán ma ni ndaxtutu de ndaka ñayii ka iyo yatni ji'in de ma, te ni sa'a de in viko sukan-va'a kua'a de Raquel ma ja tnanda'a i ji'in Jacob ma.

²³ Kovaa jakuaa ma, te Labán ma, masu ni wa'a de Raquel ma chi Lea ma ni wa'a de, te masu ni jini maa Jacob ma ja Lea ma ni kixi ji'in i.

²⁴ Te Labán ma, ni wa'a de Zilpa ma ja kunukuechi i nuu Lea ma.

²⁵ Te nuu ni ndii ma, te ni jini Jacob ma ja Lea ma ni kixi ji'in de ma, te ni ja'an de, te sa'a jiña'a de nuu Labán ma:

—¿Nava'a ni sa'a ña'a ni sa'a? ¿Masu ni jinukuechi sa nuu ni ja taa ni Raquel ma ja tnanda'a sa ji'in i? ¿Te nava'a ni xnda'vi ña'a ni? —kúu de jiña'a de.

²⁶ Te jiña'a Labán ma nuu Jacob ma:

—Kuechi ja ñuu ya'a chi masu kuu ja xinañu'u-ka suchi luleka ma tnanda'a,

²⁷ kovaa kondetu, te jinu smana ya'a ja ni ka tnanda'a ro ma, te sana taa ri Raquel ma ja ko kuu i ñasi'i ro, kovaa satniñu ro uja-ka (7) kuiya nuu ri —kúu de jiña'a de.

²⁸ Te kuiti ni yo ndetu Jacob ma, te ni ndi'i smana yukan, sani te ni wa'a Labán ma sasi'i de Raquel ma ja ko kuu i ñasi'i Jacob ma.

²⁹ Te suni ni wa'a de Bilha ma ja ko kunukuechi ña nuu Raquel ma.

³⁰ Te Jacob ma ni jeka tna'a de ji'in Raquel ma, te ni kutoo xeen-ka de Raquel ma sana Lea ma, te ni jinukuechi de uja-ka (7) tuku kuiya nuu Labán ma.

Suchi ya'a ka kuu sa'ya Jacob ma

³¹ Te ni jini Su'si ma ja Jacob ma chi ni yo saxiko de Lea ma, te ni sa'a ya ja kuu koo sa'ya ña te Raquel ma masu kuu ko sa'ya ña.

³² Te ni ni'i sa'ya Lea ma, te ni kâku in suchi yii, te ni xnani ña i Rubén, vaa ni jani ini ña: “Ni jini maa Su'si ma sukan kúxii

kúnda'vi ini o ma, te vitna chi kutoo ña'a yii o ma”, ka'án ña.

³³ Te in-ka tuku jichi ni ni'i sa'ya ña, te ni kâku sa'ya ña ma, te ni xnani ña i Simeón, vaa jani ini ña: “Ni jini maa Su'si ma ja ka saxiko ña'a i, te ni taa ya in-ka sa'ya o ya”, ka'án ña.

³⁴ Te ni ni'i sa'ya tuku ña in-ka jichi, te ni kâku sa'ya ña ma, te ni xnani ña i Leví, te jani ini ña: “Vitna chi ndakueka tna'a o ji'in yii o ma, vaa ni kuu uni (3) sa'ya o ya”, ka'án ña.

³⁵ Te ni ni'i sa'ya tuku ña in-ka jichi, te ni kâku sa'ya ña ma, te ni xnani ña i Judá, vaa jani ini ña: “Vitna chi ndachiñu'u o Su'si ma”, ka'án ña. Sani te ñatuu-ka na sa'ya ña ni kâku.

30 Te ja ni jini Raquel ma ja ñatuu na sa'ya ña ji'in Jacob ma kâku ma, te ni kukueñu ini ña nuu ku'u ña Lea ma, vaa ka iyo sa'ya ña'a ma, te sa'a jiña'a ña nuu yii ña Jacob ma:
—Taa tna sa'ya ri, nuña'a te ru'u ya chi kûu ri —kúu ña jiña'a ña.

² Te ni ndakiti ini Jacob ma nuu Raquel ma, te jiña'a de:

—¿Xi Su'si kúu ru'u ya ja ka'an ro sukan? Maa Su'si ma sa'a ja ñatuu kúu koo sa'ya ro a —kúu de jiña'a de.

³ Sani te jiña'a ña:

—Nusaa te kavatuu ji'in ña'a jinukuechi nuu ri a, sukan-va'a nuna kâku sa'ya ña ma, te ko kuu i sa'ya ri, kuenda tnu'u ja maa ri ni skâku i —kúu ña jiña'a ña.

⁴ Sani te ni wa'a ña Bilha ña'a jinukuechi nuu ña ma ja kavatuu Jacob ma ji'in ña.

⁵ Te ni ni'i sa'ya ña, te ni kâku in sa'ya ña ji'in Jacob ma.

⁶ Sani te ni jani ini Raquel ma: “Ni jiniso'o Su'si ma, te ni sa'a ndaa ya ja kuu o, te ni taa ya in sa'ya o”, ka'án ña, te ni xnani ña i Dan.

⁷ Te ni ni'i sa'ya tuku Bilha ña'a jinukuechi nuu Raquel ma, te ni kâku in-ka sa'ya ña ji'in Jacob ma.

⁸ Te Raquel ma, jani ini ña: “Suchi ya'a, te konani i Neftalí, vaa su'va su'va ka kuu o ji'in ku'u o ma, te ni kundee o”, ka'án ña.

⁹ Sani te nuu ni jini Lea ma ja ñatuu kúu-ka koo sa'ya ña ma, te ni tnii ña Zilpa ña'a jinukuechi nuu ña ma, te ni wa'a ña ña'a ma nuu Jacob ma ja na kavatuu de ji'in ña.

¹⁰ Te Zilpa ma, ni ni'i sa'ya ña, te ni kâku sa'ya ña ji'in Jacob ma.

¹¹ Te Lea ma jani ini ña: “;Naka va'a kúu o!”, ka'án ña, te ni xnani ña i Gad.

¹² Sani te Zilpa ma, ni ni'i sa'ya tuku ña, te ni kâku in-ka sa'ya ña ji'in Jacob ma.

¹³ Te sa'a jani ini Lea ma: “;Naka sii ini iyo o, vaa vitna chi ndaka ña'a ma jin ka'an ja vava'a kúu o!”, ka'án ña, te ni xnani ña i Aser.

¹⁴ In kivi, te tiempu ka ndututu triu ma kúu, te ni ja'an Rubén sa'ya Lea ma itu ma, te ni ni'i i nde'ya nani mandrágora, te yinda'a i ni ndajaa i ja kaa si'i i ma, te ni jini Raquel ma, te jiña'a ña:

—Jikan-ta'vi xeen ri ja taa ro nde'ya yinda'a sa'ya ro a ja kaa ri —kúu ña jiña'a ña.

¹⁵ Te ni ndakone'e Lea ma:

—;Te jani ini ro ja masu nawa kúu ja ni xtandee ro yii ri ma? ;Te vitna, te kúni ro ja xtandee tuku ro nde'ya ni ndajaa ji'in sa'ya ri ma! —kúu ña jiña'a ña.

Sani te jiña'a tuku Raquel ma:

—Taa nde'ya ni ndajaa ji'in sa'ya ro ma, te jakuaa vitna, te kusu maa ro ji'in Jacob ma —kúu ña jiña'a ña.

¹⁶ Te nuu ni ndenda Jacob ma ja ni ja'an de yuku ma, te ni kenda-ni Lea ma, te jiña'a ña:

—Vitna chi ru'u ya kusu ji'in ro, vaa ni ken-nuu ña'a ri, te ni wa'a ri nde'ya mandrágora ja ni ndajaa ji'in Rubén ma —kúu ña jiña'a ña.

Te jakuaa yukan Jacob ma, ni kixi de ji'in Lea ma.

¹⁷ Te Su'si ma, ni jiniso'o ya ja ni jiña'a Lea ma, te ni ni'i sa'ya ña, te ni kâku sa'ya ña suchi ku-u'un ma.

¹⁸ Te ka'án Lea ma: “Su'si ma ni taa in-ka sa'ya o ya, kuechi ja ni wa'a o ña'a jinukuechi nuu o a ja ni kixi ña ji'in yii o ma”, ka'án ña, te ni xnani ña i Isacar.

¹⁹ Te ni ni'i sa'ya tuku Lea ma in-ka jichi, te ni kâku suchi ku-iñu ma.

²⁰ Te ni jani ini ña: “Su'si ma, ni skuta'vi ña'a ya ja va'a xeen, vitna chi koo yii o ya ji'in o, vaa ni kuu iñu (6) sa'ya o ji'in de”, ka'án ña, te ni xnani ña suchi ku-iñu ma Zabolón.

²¹ Sani te ni ni'i sa'ya tuku ña, te ni kâku in sasi'i ña, te ni xnani ña i Dina.

²² Te ni ndaka'án Su'si ma Raquel ma, te ni sa'a ya sukan jikan-ta'vi ña nuu ya ma, te ni sa'a ya ja kuu koo sa'ya ña.

²³ Te ni ni'i sa'ya ña, te ni kâku sa'ya ña ji'in Jacob ma, te jani ini ña: “Su'si ma ni xtandiyo ja kan-nuu o ma”, ka'án ña.

²⁴ Te ni xnani ña sa'ya ña ma José, te ka'án ña: “Na taa-ka Su'si ma in-ka sa'ya o”, ka'án ña.

Sukan ni kuxiku Jacob ma

²⁵ Nuu ni ya'a ja ni kâku José ma, te sa'a jiña'a Jacob ma nuu yuva xiso de Labán ma:

—Kachi ni, te vitna chi no'o sa ñuu sa ma,

²⁶ te kona'a ni ja ki'in sa ji'in ñasi'i sa a ji'in sa'ya sa a, vaa na'a maa ni ja ni satniñu sa nuu ni, saa ni ni'i sa ña —kúu de jiña'a de.

²⁷ Te Labán ma, ni ndakone'e de:

—Jikan-ta'vi sa nuu ni ja kendoo ni, vaa jini sa ja ja maa ni, te kua'a ja ni ni'i sa ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma.

²⁸ Ka'an ni nde saa ko kuu ya'vi ni, te chuya'vi ña'a sa —kúu de jiña'a de.

²⁹ Te Jacob ma, ni ndakone'e de:

—Jini maa ni ja saña chi ñukuun satniñu sa nuu ni te jito va'a sa ndaka kiti ni ma,

³⁰ vaa nuu ni kijaa sa ma chi jaku-ni kiti neva'a ni nkuu, te ni keja'a sa ni yo jito sa ti ma, te vitna chi kua'a xen-xeen ti ni nduu ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma. ¿Kovaa saña, na kivi keja'a sa satniñu sa ja kuu maa sa ji'in sa'ya tata sa a? —kúu de jiña'a de.

³¹ Te Labán ma, jiña'a de:

—¿Nde saa kúni ni ja chuya'vi ña'a sa? —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakone'e Jacob ma:

—Ñatuu nawa kúni sa ja chuya'vi ña'a ni, kovaa nuna kachi maa ni sa'a ni sukan ka'an sa a, te ko koto-ka sa ndikachi ni a.

³² Jín ndakoto ndoso o kiti ni ma, te sasiin ni kiti pindu ma ji'in kiti tnuu ma ji'in kiti bayu ma ja ko kuu ti ya'vi sa.

³³ Te sukan-va'a kivi ki'in o ma, te ni'i ini ni nde a ko kuu ya'vi sa ma, te kuni ni nú sa'a ndaa sa'a ndija sa. Vaa nú ne'un kiti sa ma te ndani'i ni in kiti masu kiti pindu xi in kiti masu tnuu ti xi in kiti masu bayu, te kuu ka'an ni ja ni sakui'na sa ti nuu ni —kúu de jiña'a de

³⁴ Sani te Labán ma, jiña'a de:

—Kó kuu sukan ká'an ni a —kúu de jiña'a de.

³⁵ Kovaa maa kivi yukan, te Labán ma, ni sasiin de ndixi'yu kiti pindu ma kiti tnuu ma ji'in kiti bayu ma, te ni wa'a de sa'ya de ma ja jin ko koto i ti.

³⁶ Te ni tetniñu jika de i kuan koo i visi uni (3) kivi ja kaka o. Te Jacob ma, ni ndoo de jito de jaku-ka ti ma.

³⁷ Sani te Jacob ma, ni ja'nde de nda'a tnu kuijin ji'in nda'a tnu almendro ji'in nda'a tnu ndika, te ni skuii, ni skuii de tnu onde ni ka ndatuu jaku ja kuijin yika tnu ma.

³⁸ Sani te ni tnaa de tnu nuu ka ñu'u ndute ka ji'i kiti ma ndute ma, te ora ve koo ti ja jin ko'o ti ndute ma te ka tatna'a ti,

³⁹ te ja sukan ka jiso tna'a ti nuu ka ñu'u yutnu ni tnaa Jacob ma. Te sukan, te ndimaa kiti pindu, kiti tnuu ji'in kiti bayu ka kuu kolelu ka kâku jaa ma, te ni ka yo kuu ti kuenda Jacob ma.

⁴⁰ Te Jacob ma, ni yo sasiin de ti. Te ora ni ka yo jiso tna'a ti ma, te ni yo xtnatna'a de ti ji'in kiti Labán ma kiti pindu ma ji'in kiti tnuu ma. Te sukan, te ni kukua'a kiti Jacob ma, te ni ka iyo siin ti ji'in kiti Labán ma.

⁴¹ Te ora ni ka yo jiso tna'a kiti ka ndaa va'a ka ndaa ndatnu-ka ma, te ni yo chunee de yutnu ni skuii de ma nuu ka ji'i ti ndute ma, sukan-va'a jin konde'ya ti tnu ora ka jiso tna'a ti ma.

⁴² Kovaa ora ve koo kiti nda'vi-ka ka ndaa ma, te masu ni yo chunee de tnu. Te sukan, te nda'vi-ka ni ka yo ndaa kiti Labán ma, te ni ka yo ndaa va'a-ka kiti Jacob ma.

⁴³ Te sukan ni kuxiku xeen Jacob ma, te ni kuu kua'a ndikachi de ma, te kua'a camellu ji'in burru ni yo neva'a de, te suni kua'a ñayii ka jinukuechi nuu de ma ni yo neva'a de.

Jacob ma, ni ndee yu'u de ve'e Labán ma

31 Sani te Jacob ma, ni jini de ja sa'ya Labán ma, sa'a ka ka'an i: “Jacob ma, ni ndake'en de ndaka ja kúu kuenda yuva o ma, te chukan kúu ja ni kuxiku xeen de vitna a”, ka ka'an i.

² Te suni ni jinitnuni Jacob ma ja Labán ma, masu kunimani-ka de nuu de sukan ni yo kuu de onde xi'na-ka ma.

³ Sani te sa'a ni jiña'a Su'si ma nuu Jacob ma:

—Ndakokuiñi ni Canaán ma, nuu ka iyo yuva ni ma ji'in tna'a ni ma, te maa sa koo ji'in ni —kúu ya jiña'a ya.

⁴ Sani te Jacob ma, ni kana de Raquel ma ji'in Lea ma ja na jin koo ña nuu iyo de jito de kiti ma,

⁵ te sa'a jiña'a de:

—Jini tnuni ri ja yuva ro ma chi masu kúni mani-ka de nuu ri sukan ni yo kuu de onde xi'na-ka ma. Kovaa Su'si iya kúkanu ini yuva ri ma chi iyo ya ji'in ri.

⁶ Maa ro chi ka jini vii ka jini va'a ro ja ñukuun ni yo satniñu ri nuu yuva ro a,

⁷ kovaa maa de chi ni kuu uxi (10) jichi xnda'vi ña'a de, te ndimaa ndaxsama de ja ko kuu ya'vi ri ma. Kovaa Su'si ma, masu nde wa'a ya tnu'u ja sa'a ña'a de ja u'vi.

⁸ Vaa nú ka'an de ja kiti pindu ma ko kuu ya'vi ri ma, te ndimaa kiti pindu ni ka yo kâku. Te nú ka'an de ja kiti meku ma ko kuu ya'vi ri ma, te ndimaa kiti meku ni ka yo kâku.

⁹ Te sukan ni sa'a maa Su'si ma ja ni kendee ya kiti yuva ro ma, te ni ndataa ya ti nuu ri.

¹⁰ Te in kivi ka jiso tna'a kiti ma, te ni jani ri ja carneru ma, ndimaa kiti meku, kiti pindu, ji'in kiti bayu ka kuu ti.

¹¹ Te ni kana ña'a ángel Su'si ma, te sa'a ká'an i: “Jacob”, kúu i. Te ni ndakone'e ri: “Ya'a iyo sa.”

¹² Sani te ni ka'an ángel ma: “Ndonenuu, te kuni ro ja ndaka carneru ma, ndimaa kiti meku, kiti pindu, ji'in kiti bayu ka kuu ti. Vaa jini ri ndaka ja u'vi ja sa'a ña'a Labán a”, kúu i ká'an i.

¹³ Sani te ni ka'an ya ja maa ya kúu Su'si ma, te sa'a ká'an ya: “Maa sa kúu Su'si iya ni kenda Bet-el ma, nuu ni ke'en ni in yuu te ni chiso ni aceite ma te ni skuiso ni in ja sa'a ni ma. Vitna te ndokuiñi ni te ndee ni ñuu ya'a, te kuan no'o ni nuu ni kâku ni ma.” Sa'a ni ka'an ya nuu ri —kúu de jiña'a de.

¹⁴ Sani te Raquel ma ji'in Lea ma, ni ka ndakone'e ña: —Ru'u ya, masu nawa ka ndetu-ka ri ja taa yuva ri ma ja jin kuta'vi ri.

¹⁵ Su'va sa'a ndeva'a ña'a de kuenda tnu'u ja masu ñayii ve'e-ka de ma ka kuu ri, vaa ni xiko ña'a de nuu ro ja jin ko kuu ri ñasi'i ro, te maa de ni jatniñu ja ni ni'i de ja ni xiko ña'a de ma.

¹⁶ Te ndaka ja ni ndaxtandee Su'si ma nuu yuva ri ma te ni ndataa ya ma chi kuenda tna ri ji'in kuenda sa'ya o a ka kuu. Te vitna te sa'a sukan ká'an Su'si ma nuu ro —ka kuu ña ka jiña'a ña.

Ni ndee Jacob ma ñuu Padan-aram

¹⁷ Sani te ni satu'va Jacob ma ja no'o de Canaán ma, te ni sonee de sa'ya de ma ji'in ñasi'i de ma siki camellu ma,

¹⁸ te ni ndaxtutu de ndaka kiti ma ji'in ndaka ja kúu kuenda maa de ja ni ni'i de ñuu Padan-aram ma, te ni ndake'en ichi de te kuan no'o de Canaán ma, nuu ka iyo yuva de ma.

¹⁹ Kivi ni ka ndekoo de ma chi ñatuu Labán ma iyo ve'e de ma chi kua'an de kuan ndasete de ndikachi de ma, te Raquel ma, ni sakui'na ña tna'a ja ka kuu su'si yuva ña ma, te kua'an ji'in ña.

²⁰ Sukan ni xnda'vi Jacob ma Labán ma, vaa ni ndee yu'u de te kuan no'o de.

²¹ Te kua'an ji'in de ndaka ja ni ni'i de ja ni satniñu de ma. Te nuu ni ndaya'a de yute Éufrates ma, sani te kua'an de ichi yuku ka iyo Galaad ma.

²² Te ni ya'a uni (3) kivi sana ni jini Labán ma ja ni ndee yu'u Jacob ma te kuan no'o de ma.

²³ Sani te Labán ma, ni jeka de tna'a de ma, te kua'an de kuan nunduku de tee ma, te uja (7) kivi ni ka jika de sana ni ka jan tna'a de tee ma onde yuku ka iyo Galaad ma.

²⁴ Te jakuaa yukan, te ni ka'an Su'si ma nuu Labán tee kúu arameo ma, te sa'a jiña'a ya:

—Kava kuee ini ni te ka'an mani ni Jacob ma, te máko sa'a ndeva'a ni de —kúu ya jiña'a ya.

²⁵ Sani te Labán ma, ni jan tna'a de Jacob ma onde yuku ka iyo Galaad ma, vaa onde yukan ni ka jinkuiñi de ja jin ndatatu de. Te yatni yukan ni ka jinkuiñi tna Labán ma ji'in ndaka ñayii kua'an ji'in de ma ja jin ndatatu tna de.

²⁶ Te sa'a jiña'a Labán ma nuu Jacob ma:

—¿Nava'a ni sa'a ni sa'a? ¿Te naku ni xnda'vi ña'a ni? ¿Nava'a ni jeka ni sasi'i sa a te vee ni ji'in i kuenda tnu'u ja ka kanaa o?

²⁷ ¿Nava'a ni xnda'vi ña'a ni te ni ndee yu'u ni te vee ni te ñatuu ni kaxtnu'u ni? Vaa nute ni kaxtnu'u ni chi jin ndakuan-ta'vi sii ini nuu tna'a o te jin koo tee jin tee yaa te jin kata de, te nde koo ni ndi koo ni nkuu.

²⁸ Kovaa ni ñatuu ni taa ni tnu'u ja ndakuan-ta'vi ñukuun sa nuu sasi'i sa a ji'in nuu sañani sa a, te neé xeen ni sa'a ña'a ni.

²⁹ Ja sukan ni sa'a ni a chi iyo sa ja sa'a ndeva'a ña'a sa nkuu, kovaa kuni ma, ni ka'an Su'si iya kúkanu ini yuva ni ma, te sa'a ni ka'an ya nuu sa: “Kava kuee ini ni te ka'an mani ni Jacob ma, te máko sa'a ndeva'a ni de”, kúu ya ká'an ya.

³⁰ Te nú ûni kaa-nka kúni ni ja no'o ni ve'e yuva ni ma te chukan kúu ja ve ndii ni a, ¿kovaa naku ni sakui'na ni su'si sa ma? —kúu de jiña'a de.

³¹ Te ni ndakone'e Jacob ma:

—Vaa ni yu'u sa ja nasa yukan te ndaxtandee ni sasi'i ni a.

³² Kovaa vitna, te nú na in ni sakui'na su'si ni ma, te na kûu i. Te ndaka tna'a o ya jín ko kuu testigu, te nú nde a ni ndani'i ni ja ni ke'en sa ja kúu kuenda ni, te ndake'en ni —sa'a ni jiña'a

Jacob ma, vaa masu jini de ja Raquel ma ni sakui'na su'si kúkanu ini yuva ña ma.

³³ Te ni kivi Labán ma ini ve'e sa'ma nuu iyo Jacob ma, ji'in ini ve'e sa'ma nuu iyo Lea ma ji'in ini ve'e sa'ma nuu ka iyo nduu ña'a ka jinukuechi nuu Lea ma, kovaa masu nawa ni ndani'i de. Te ni ndee de ve'e sa'ma nuu iyo Lea ma te ni kivi de ve'e sa'ma nuu iyo Raquel ma.

³⁴ Kovaa Raquel ma, ni ke'en ña tna'a ja ka kuu su'si Labán ma, te ni chinee ña chii justi camellu ma, te ni jinkoo ña siki i ma. Te nii ini ve'e sa'ma ma ni ndanduku Labán ma, kovaa masu nawa ni ndani'i de.

³⁵ Sani te Raquel ma, jiña'a ña yuva ña ma:

—Máko ndakiti ini ni nuu sa ja masu kuu ndokuiñi sa nuu ni, vaa ndo'o sa sukan ka ndo'o ña'a ma —kúu ña jiña'a ña.

Te Labán ma, ni ndanduku de tna'a ja ka kuu su'si de ma ni-ka'nu ve'e ma, kovaa masu ni ndani'i de.

³⁶ Te Jacob ma, ni ndakiti ini de, te sa'a jiña'a de nuu Labán ma:

—¿Nawa ni sa'a sa? ¿Na ja u'vi ni sa'a ña'a sa ja vee ni ve ndi nduku ña'a ni?

³⁷ Vitna chi já ni ndanduku ni ni-ka'nu ve'e sa a, te nú nawa ni ndani'i ni ja kúu kuenda ni, te kaxtnu'u ni, te jín kuni ndaka tna'a o ya, te jín ka'an i na nde o iyo kuechi.

³⁸ Vaa oko (20) kuiti kuiya ni satniñu sa nuu ni, kovaa ñatuu nama uun ni ka xnuu kiti ni ma sa'ya ti ma, va ni a in ti ñatuu ni skenaa sa. Va ni a in ti masu ni jaa sa.

³⁹ Te ñatuu nama ni ndajaa sa ji'in kiti ni ka ja'ni ña'a kiti yuku ma, vaa maa sa ni yo ndachuya'vi ti. Te nú ni ka yo ndoñu'u kiti ni ma nduu ma xi jakuaa ma, te ndimaa ni yo ndake'en ya'vi ni ti nuu sa.

⁴⁰ Ni yo ndo'o, ni yo neni sa ni yo jito sa kiti ni ma, nduu ma ni yo tna'a sa ka'ni, te jakuaa ma ni yo tna'a sa kajin, ¡vaa onde ja kusu sa ñatuu ni yo kuu ja vijin xeen ma!

⁴¹ Oko (20) kuiya ni iyo sa ve'e ni ma, uxi kuun (14) kuiya ma ni jinukuechi sa nuu ni ja jin kuu nduu sasi'i ni a, te iñu (6)

kuiya ni satniñu sa ja ni ni'i sa kiti sa a, te uxi (10) jichi ni xnda'vi ña'a ni te ndimaa ni ndaxsama ni ja ko kuu ya'vi sa ma.

⁴² Nute Su'si iya kúkanu ini yuva sa Isaac ma, iya ni yo kukanu ini ta'nu sa Abraham ma ñatuu ni iyo ya ji'in sa ja chindee ña'a ya chi kuiti su'va kuiti-ni ndee sa ve'e ni ma nkuu —kúu de jiña'a de.

⁴³ Sani te sa'a ni ndakone'e Labán ma:

—Ña'a ya'a chi sasi'i maa sa ka kuu ña, te sa'ya ña a chi sañani maa sa ka kuu i, te kiti a, kiti maa sa ka kuu ti, te ndaka ja nde'ya ni ja kúu kuenda ni a chi kuenda maa sa kúu. Te saña, masu na ja u'vi sa'a sa sasi'i sa a ji'in sañani sa a, vaa sa'ya maa ña ka kuu i.

⁴⁴ Va'a-ka na jin ndatnu'u mani o te jín skuiso o nuu Su'si ma in ja va'a ja jin ko kuu nduu o —kúu de jiña'a de.

⁴⁵ Sani te Jacob ma, ni ke'en de in yuu te ni sunkani de ja ko kuu in seña.

⁴⁶ Te sa'a jiña'a de nuu tna'a de ma:

—Jin xtutu ni yuu —kúu de jiña'a de.

Sani te ni ka xtutu i yuu ma, te vivii ni ka jakin tna'a i, te maa yukan ni ka jaa de xita.

⁴⁷ Te Labán ma, ni xnani de yukan Jegar Sahaduta sa'an maa de ma, te Jacob ma, ni xnani de Galaad sa'an maa tna de ma.

⁴⁸ Te Labán ma, sa'a ni ka'an de:

—Yuu ni ka jakin o ya'a kó kuu testigu ja ni ka ndatnu'u nduu o ya —kúu de jiña'a de.

Chukan kúu ja Galaad nani yukan.

⁴⁹ Te suni nani i Mizpa, vaa sa'a ni ka'an Labán ma:

—Maa Su'si Iya Tátununi ma na ko koto ña'a nduu o vitna ja jin ndusiin o ya te ma jin kuni tna'a-ka o a.

⁵⁰ Nuna sa'a ndeva'a ni sasi'i sa a, xi ndakueka ni in-ka ña'a, te visi ñatuu na in ñayii iyo ja kuni i ja ka ndatnu'u o ya, kovaa Su'si ma kúu iya nde'ya ja ka ndatnu'u o ya —kúu de jiña'a de.

⁵¹ Te suni sa'a ni jiña'a-ka Labán ma nuu Jacob ma:

—Yuu ni ka jakin tutu o a ji'in yuu ni jani sa me'ñu nduu o a,

⁵² nduu cha'a jin ko kuu seña, te jin ko kuu i testigu ja ni masu

ya'a ni ichi ya'a ja sa'a u'vi ña'a ni te ni masu ya'a sa ichi jiña ja sa'a u'vi ña'a sa.

⁵³ Te maa Su'si iya ni ka yo kukanu ini ta'nu ni Abraham ji'in ta'nu sa Nacor ma, na ka'nde tniñu nduu o, nú ndee o na yanduu ya'a ja sa'a u'vi tna'a o —kúu de jiña'a de.

Sani te Jacob ma, ni skuiso de nuu Su'si Iya Tátunni ma ja sukan ko kuu.

⁵⁴ Sani te Jacob ma, ni ja'ni de kiti ja ni ndakua'a de nuu Su'si ma, te ni kana de ndaka tna'a de ma ja jin kaa de xita. Ndaka de ni ka jaa xita te ni ka ndoo de yuku ma jakuaa yukan.

⁵⁵ Te xtnee ne'e in-ka kii ma, ni ndakoo Labán ma, te ni ndakuan-ta'vi de nuu sasi'i de ma ji'in nuu sañani de ma. Sani te ni ka'an de ja vii ja va'a ja jin kuu i, te kuan no'o de ve'e de ma.

Sukan ni ka ndatna'a Jacob ma ji'in Esaú ma

32 Sani te Jacob ma, ni ndatnii de ichi te kua'an tna de, te ichi kua'an de ma, te ni kenda koo ángel Su'si ma.

² Te nuu ni jini Jacob ma ángel ma, te sa'a ni ka'an de: “Ya'a chi nuu iyo maa Su'si ma kúu”, kúu de ká'an de. Te ni xnani de yukan Mahanaim.

³ Sani te ni tetniñu Jacob ma tee kuan koo Seir ma ja iyo i Edom ma, ja jin kaxtnu'u de nuu Esaú ma ja ve ndii Jacob ma.

⁴ Te sa'a jiña'a Jacob ma:

—Kuan koo ni, te sa'a jin kuña'a ni ñani sa Esaú ma: “Ñani ni Jacob ma, iyo de ja kunukuechi de nuu maa ni vi, Esaú, te sa'a ká'an de nuu ni: Ve'e tna'a o Labán ma ni iyo sa onde kivi ni kee sa kua'an sa ma te onde vitna.

⁵ Te neva'a sa xndiki, burru, ndikachi, ji'in ñayii ka jinukuechi nuu sa. Te ni tetniñu sa tee ya'a ja jin kaxtnu'u de ja ve ndii sa, te ndetu sa ja ndakuan-ta'vi ña'a ni te jin ndumani o” —kúu de jiña'a de nuu tee ni tetniñu de ma.

⁶ Ni ka ndakokuiñi tee ni tetniñu de ma, te sa'a ka jiña'a de:

—Ni ka ka'an sa ji'in ñani ni Esaú ma, te vee de ve nditna'a ña'a de ji'in kuun ciento (400) tee —ka kuu de ka jiña'a de.

⁷ Sani te Jacob ma, ni yu'u xeen de, te ni kuxii ini de, te ni ja'nde de uu (2) jichi ñayii ma ji'in ndaka kiti ve ndii ji'in de ma,
⁸ vaa jani ini de: “Nú vee Esaú ma ja kanaa de ji'in o, te nuna ni'i de in jichi ñayii ma ji'in kiti ma, kovaa kaku in jichi-ka i ma”, ka'án de.

⁹ Sani te ni jikan-ta'vi Jacob ma nuu Su'si ma, te sa'a jiña'a de ya:

—Su'si iya ni yo kukanu ini Abraham ma, iya ni yo kukanu ini yuva sa Isaac ma, sa'a ni ka'an maa ni nuu sa ma:

“Ndakokuiñi ni ñuu ni ma, nuu ka iyo tna'a ni ma, te sa'a sa ja vii ja va'a ja kuu ni”, sa'a ni ka'an ni ma.

¹⁰ Te masu kaa masu iyo sa ja ni'i sa ndaka ja ni skuta'vi ña'a ni a, vaa kivi nuu ni ya'a sa yute Jordán ya chi yika-ni a yutnu yituu sa ma-ni yinda'a sa kua'an sa, kovaa vitna chi kua'a xeen ja ni skuta'vi ña'a ni.

¹¹ Te vitna, jikan-ta'vi sa nuu ni ja sa'a ni ja na kaku sa nuu ñani sa Esaú ma, vaa yu'u sa nasa yukan te kenda de ja kanaa de ji'in sa te ka'ni de si'i sa'ya sa ya ji'in suchi kuechi a.

¹² Vaa sa'a ni ka'an ni nuu sa ma: “sa'a sa ja vii ja va'a ja kuu ni, te sa'a sa ja kua'a xeen sa'ya tata ni ma ko kuu, sukan kua'a ñuti kaa yu'u mar ma ja masu kundee o ka'vi o ma” —Sa'a jiña'a Jacob ma Su'si ma.

¹³ Te yukan ni ndoo Jacob ma jakuaa yukan. Te ni sasiin de jaku kiti neva'a de ma ja kua'a de ñani de Esaú ma:

¹⁴ uu ciento (200) viya, oko (20) tilu, uu ciento (200) ndikachi kiti si'i, oko (20) carneru,

¹⁵ oko uxi (30) camellu yika ni ka kâku sa'ya ti ji'in sa'ya ti ma, uu xiko (40) xndiki si'i, uxi (10) cerru, oko (20) burra te uxi (10) burru.

¹⁶ Te in jichi in jichi ti ni ka kucargu ñayii ka jinukuechi nuu de ma, te sa'a jiña'a de:

—Jin jakoxtnuu ni nuu sa, te jika jika jin koo in jichi in jichi ti —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Te sa'a jiña'a de tee kuan koo xinañu'u ma:

—Nú ni ka ndatna'a ni ji'in ñani sa Esaú ma, te nú jikan-tnu'u

de: “¿Nde in xi-nuu satniñu ni? ¿Ndeni ki'in ni? ¿Na in xi-kiti ka kuu kiti vee ji'in ni a?”,

¹⁸ te sa'a ndakone'e ni: “Kiti skuta'vi ña'a ñani ni Jacob ma ka kuu ti, te ndándikin maa de vee de”, kuña'a ni —kúu de jiña'a de.

¹⁹ Te suni sukan ni tatnuni Jacob ma nuu tee kuan koo ja kuu ma ji'in tee kuan koo ja ku-uni ma, te suni sukan ni jiña'a de nuu tee ka ndandikin-ka ma:

—Nú ni ka ndatna'a ni ji'in Esaú ma, te suni sukan jin kuña'a ni,

²⁰ te suni sa'a jin kuña'a tna ni: “Ñani ni Jacob ma chi ndándikin de vee de” —kúu de jiña'a de.

Sukan ni sa'a Jacob ma, vaa jani ini de: “Sa'a sa'a o, sukan-va'a nuna kuni ñani o ma ja kua'a o a chi jâ ndukuee ini de sana ndatna'a o ji'in de, te koto xi ma ndakuan-mani ña'a de”, jani ini de.

²¹ Sukan ni tetniñu de kiti kua'a de ñani de ma, te maa de chi ni ndoo de yukan jakuaa yukan.

Ni kanaa Jacob ma ji'in ángel maa Su'si ma

²² Te jakuaa yukan, ni jeka Jacob ma nduu ñasi'i de ma, ji'in nduu ña'a ka jinukuechi nuu ña ma, ji'in ndi-uxi in sa'ya de ma te ni xsia'a de ña yute nani Jaboc ma.

²³ Te suni ni xsia'a de ndaka ja neva'a de ma,

²⁴ te maa-nka de ni ndoo yukan jakuaa ma. Sani te ni kenda ángel maa Su'si ma kuenda tnu'u ja in tee, te niñu ni kanaa Jacob ma ji'in de, onde nuu ve ndii ma.

²⁵ Ja ni jini tee kanaa ji'in Jacob ma ja kuenda tnu'u ja masu kundee de ma, te ni tni de nuu nukun-tna'a ka'a Jacob ma, te ni koku'un xiñi Jacob ma.

²⁶ Sani te jiña'a tee ka kanaa ji'in Jacob ma:

—¡Xsiao ña'a ni, vaa jâ ve ndii! —kúu de jiña'a de.

Kovaa ni ndakone'e Jacob ma:

—Masu xsiao ña'a sa nú ma skuta'vi ña'a ni ja vii ja va'a ja kuu sa —kúu de jiña'a de.

²⁷ Te tee kanaa ji'in Jacob ma, ni jikan-tnu'u de:

—¿Naxe nani ni? —kúu de jiña'a de.

Te Jacob ma, ni ndakone'e de:

—Jacob nani sa —kúu de jiña'a de.

²⁸ Te tee kanaa ji'in Jacob ma, jiña'a de:

—Vitna, te masu konani-ka ni Jacob chi Israel nukonani ni, vaa ni kanaa ni ji'in Su'si ma ji'in ñayii ma te ni kundee ni —kúu de jiña'a de.

²⁹ Sani te Jacob ma, ni jikan-tnu'u de:

—¿Te ndijin, naxe nani ni? —kúu de jiña'a de.

Kovaa tee kanaa ji'in de ma, ni ndakone'e de:

—¿Nava'a jikan-tnu'u ni naxe nani sa? —kúu ya jiña'a ya.

Sani te ni ka'an ya ja vii ja va'a ja kuu Jacob ma.

³⁰ Te ni xnani Jacob ma yukan Peniel, vaa ka'án de: “Ni jini o Su'si ma ji'in nuu o, te ni kaku o, te ñatuu ni ji'i o”, ka'án de.

³¹ Te jâ ve jinu kandii ma nuu ni kee de kua'an de Peniel ma, te jika cojo de kua'an de vaa ni koku'un xiñi de ma.

³² Chukan kúu ja ñayii ñuu Israel ma chi ñatuu ka jaa i tuchi ndee ka'a kiti ma onde vitna, vaa tuchi ndee ka'a Jacob ma ni koku'un ja ni tnii Su'si ma.

Sukan ni ka ndumani Jacob ma ji'in Esaú ma

33 Nuú ni ndonenuu Jacob ma, te ni jini de ja vee Esaú ma ji'in kuun ciento (400) tee ka ndikin ña'a, sani te ni sasiin de maaa suchi kuechi ma ji'in si'i i ma.

² Te ni sonuu de ña'a ka jinukuechi ma ji'in sa'ya ña ma, sani te ka ndikin Lea ma ji'in sa'ya ña ma, te sandi'i-nka kua'an Raquel ma ji'in sa'ya ña José ma.

³ Sani te ni nukoxtnuu maa Jacob ma te kua'an de, te uja (7) jichi ni jakindeyi, ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma, sana ni kenda de onde nuu iyo ñani de Esaú ma.

⁴ Kovaa Esaú ma, jinu de ni jan nukanu ni'ni de Jacob ma, te ni chitu de yikinu tee ma, te ni ka nda'yu nduu nduu de.

⁵ Sani te ni ndonenuu Esaú ma, te ni jini de ña'a ma ji'in suchi kuechi ma, te ni jikan-tnu'u de:

—¿Nde in ka kuu suchi ya'a? —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakone'e Jacob ma:

—Suchi ya'a ka kuu sa'ya sa suchi ni taa Su'si ma —kúu de jiña'a de.

⁶ Sani te ni jan koo ña'a ka jinukuechi ma ji'in sa'ya ña ma, te ni ka jakindeyi ña ji'in i nuu Esaú ma.

⁷ Sani te ni jan koo Lea ma ji'in sa'ya ña ma, te ni ka jakindeyi ña ji'in i nuu Esaú ma. Sani te ni jan koo tna Raquel ma ji'in José ma, te ni ka jakindeyi ña nuu Esaú ma.

⁸ Te jiña'a Esaú ma:

—¿Nawa jani ini ni ja ni tetniñu ni ndaka jichi ñayii ma ji'in ja kuan koo ji'in i ma? —kúu de jiña'a de.

Te Jacob ma, ni ndakone'e de:

—Vaa kúni sa ja ndakuan-mani ña'a ni —kúu de jiña'a de.

⁹ Te Esaú ma, ni ndakone'e de:

—Ña'a, ñani, vaa kua'a xeen ja neva'a tna sa, te ndaka ja neva'a ni a chi kuenda maa ni kúu —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Sani te Jacob ma, jiña'a de:

—Nú kúni mani ni nuu sa, te kuan-ta'vi ni ja skuta'vi ña'a sa a, vaa ja ni jini ña'a sa a chi kuenda tnu'u ja maa Su'si ma ni jini sa, vaa ni ndakuan-ta'vi sii ini ña'a ni.

¹¹ Te kuan-ta'vi ni ja yinda'a yija'a sa ja skuta'vi ña'a sa a, vaa maa Su'si ma ni skuta'vi ña'a ndaka ja neva'a sa a, te ñatuu nawa ja'ni ña'a i ja kuu sa —kúu de jiña'a de.

Va ni xtetuu, ni xtetuu Jacob ma ñani de ma, saa ni jan-ta'vi tee ma ja ni wa'a de ma.

¹² —Kúu nusaa. Kóxtnuu sa, te ki'in o —kúu Esaú ma jiña'a de.

¹³ Te ni ndakone'e Jacob ma:

—Jini maa ni, vi ñani, ja ka iyo suchi kuechi a ji'in lelu kiti yika ni ka kâku a ji'in cerru kiti yika ni ka kâku a, te nuna xnuu sa ti ja jin kaka ti chi jin kuita ti, te in kii-ni te jin kûu ndaka ti.

¹⁴ Va'a-ka jakoxtnuu ni te ján koo kuee sa ji'in kiti a ji'in suchi kuechi a, te onde Seir ma jín ndatna'a o —kúu de jiña'a de.

¹⁵ Te jiña'a Esaú ma:

—Xndoo sa jaku tee vee ji'in sa a, te jan koo kuee ni ji'in de —kúu de jiña'a de.

Te Jacob ma, ni ndakone'e de:

—Má ko ndi ini ni, te ján koo kuee maa sa, va'a-nka kúu ja ni ndakuan-ta'vi ña'a ni, vi ñani —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Sani te maa kivi yukan, te kuan no'o Esaú ma onde Seir ma.

¹⁷ Te Jacob ma, kua'an de ichi Sucot ma, te yukan ni sa'a de in ve'e de, te suni ni sa'a de ve'e nda'a yutnu nuu jin kinee kiti de ma. Chukan kúu ja ni xnani de yukan Sucot.

¹⁸ Sukan ni kuu ja ni ndee Jacob ma ñuu Padan-aram te ve ndii de Canaán ma, te vitna, te ni ndenda vii ni ndenda va'a de, te ni kendoo de kuan ndaya'a ñuu Siquem ma.

¹⁹ Te ñu'ú nuu ni sa'a de ve'e de ma, ñu'ú yukan ni jaan de nuu sa'ya tee kúu Hamor yuva tee kúu Siquem ma, te ni chuya'vi de ciento (100) xu'un ja ni jaan de ñu'ú ma.

²⁰ Sani te ni sa'a de in altar nuu ndachiñu'u de Su'si ma, te ni xnani de “Su'si ma, Su'si ndachiñu'u tee kúu Israel ma kúu ya.”

Ni ka sa-u'vi i Dina sasi'i Jacob ma

34 In kivi, te ni kee Dina suchi kúu sasi'i Jacob ma ji'in Lea ma ni jan koto i suchi si'i ka iyo ñuu yukan.

² Te ni jini ña'a Siquem tee tátnuni ñuu yukan, ja kúu de sayii tee kúu Hamor tee kúu heveo ma, te ni tnii ndeva'a de Dina ma, te ni sa-u'vi de i.

³ Kovaa ni kuu ini xeen de nuu i, te ni nduku xeen de ja na kuu ini tna i nuu de.

⁴ Te Siquem ma, sa'a ni jiña'a de nuu yuva de Hamor ma:

—Kuán kakan ni suchi si'i yukan, vaa kúni sa ja tnanda'a sa ji'in i —kúu de jiña'a de.

⁵ Te ni jini Jacob ma ja Siquem ma, ni sa-u'vi de Dina ma, kovaa ñatuu ni ka'an kuiti de onde ni ndenda koo sayii de ma ja ni jan koo i yuku ma ji'in kiti i ma.

⁶ Te Hamor yuva Siquem ma, ni ja'an de ni jan ka'an de ji'in Jacob ma.

⁷ Nuú ni ndenda koo sayii Jacob ma ja ni jan koo i yuku ma te ja ni ka jini i ja sukan ni kuu ma, ni ka kuxii ini i te ni ka ndakiti xeen ini i, vaa in ja kan-nuu xeen kúu nuu Israel ma ji'in sa'ya de ma ja sukan ni sa-u'vi Siquem ma sasi'i de ma. Vaa in ja masu sukan iyo ja ko kuu ma, te ni yo kuu.

⁸ Kovaa tee kúu Hamor ma ni ka'an, te sa'a jiña'a de:

—Sayii sa Siquem ya chi kúu ini xeen i nuu sasi'i ni a. Jin taa ni i, te tnánda'a i ji'in sayii sa ya,

⁹ te jin ko kuu ni tna'a sa te jin ko kuu sa tna'a ni, te sasi'i ni ma, kuu jin tnanda'a i ji'in sayii sa ma, te sasi'i sa ma, kuu jin tnanda'a i ji'in sayii ni ma.

¹⁰ Te jin kendoo ni te jín koo o ñuu sa a, jin kuaan ni ñu'ú, te jin satniñu ni, te jin ko kuu kuenda maa ni —kúu de jiña'a de.

¹¹ Sani te sa'a jiña'a tna Siquem ma nuu yuva Dina ma ji'in nuu ku'va i ma:

—Jin kuan-ta'vi ña'a ni, te taa sa nawa jin kakan maa ni.

¹² Visi na jin kakan ya'vi xeen maa ni ja kuu i, kovaa taa sa, te jin kachi ni ja na tnanda'a sa ji'in i —kúu de jiña'a de.

¹³ Kovaa kuechi ja ni sa-u'vi Siquem ma Dina ma, te sayii Jacob chi ni ka xnda'vi i Siquem ma ji'in yuva de ma.

¹⁴ Te sa'a ka jiña'a i:

—Masu kuu ja jin kua'a sa ku'va sa a ja tnanda'a i ji'in in tee ñatuu yitnuni, vaa chukan chi in ja kan-nuu xeen kúu ja jin kuu sa.

¹⁵ Kovaa nuna jin kachi maa ni ja ndaka tee ne'un ni a jin jakitnuni sukan ka sa'a maa sa a, te kuu tnanda'a ni ji'in ku'va sa a.

¹⁶ Te sukan, te kuu jin tnanda'a sayii ni ma ji'in sasi'i sa ma, te kuu jin tnanda'a sayii sa ma ji'in sasi'i ni ma. Te kuu jin koo sa nuu ka iyo ni a, te jin ko kuu o kuenda tnu'u ja in-ni ñuu.

¹⁷ Kovaa nú ma jin kachi ni ja jin jakitnuni ndaka tee ne'un ni a chi jin ndakueka sa ku'va sa a, te jin koo sa in-ka lado —ka kúu sa'ya Jacob ma ka jiña'a i.

¹⁸ Te ni ka kendoo ini Hamor ma ji'in sayii de Siquem ma ja jin sa'a de sukan ni ka ka'an sayii Jacob ma.

¹⁹ Te Siquem ma chi ûni kúu ini xeen de nuu sasi'i Jacob ma, te chukan kúu ja sani te ni satu'va de ja jin jakitnuni de ma. Te ndaka ñayii ma ka ndaa respetu-ka nuu Siquem ma.

²⁰ Chukan kúu ja Hamor ma ji'in sayii de Siquem ma ni jan koo de ye'e nuu kivi o ini ñuu ma, te sa'a ka jiña'a de nuu ñayii ñuu ma:

²¹ —Tee ya'a chi tee va'a ini ka kuu de, te kuu jin koo de ñuu o a te jin satniñu de ya'a, vaa ka neva'a kua'a o ñu'ú nuu kuu jin koo de, te sukan, te kuu jin tñanda'a sayii o ma ji'in sasi'i de ma, te suni jin kua'a o sasi'i o ma ja jin tñanda'a i ji'in sayii de ma.

²² Tee ya'a chi ka ka'an de ja kuu jin koo de ñuu o a, kovaa ja ka kuni de kúu ja jin jakitnuni ndaka o ja ka kuu o tee ñuu ya'a sukan ka sa'a maa de ma, te sukan te jin ko kuu ndaka o ñayii in-ni ñuu.

²³ Te sukan te ndaka kiti de ma ji'in ndaka ja ka neva'a de ma jin ko kuu kuenda tna o. Chukan kúu ja nuna jin kachi ndaka o ja ka kuu o tee a ja jin jakitnuni o, te tee ya'a chi jin kendoo de ja jin koo de ñuu o a —ka kúu Hamor ma ji'in sayii de Siquem ma ka jiña'a de nuu ñayii ñuu de ma.

²⁴ Te ndaka tee ka ndatna'a ye'e nuu kivi o ini ñuu ma ni ka kendoo ini sukan ka ka'an Hamor ma ji'in sayii de Siquem ma, te ni ka jakitnuni ndaka ndikuyaa tee ñuu Siquem ma.

²⁵ Kovaa kivi ku-uni ja ni ka jakitnuni ndaka tee ñuu Siquem ma, kivi inu-u'vi xeen-ka de ma, te Simeón ma ji'in Leví ma, nduu sayii Jacob ma ja ka kuu i ku'va Dina ma, ni ka ke'en i yuchi kúu espada i ma, te ni ka kivi koo i ñuu Siquem ma, te ni ka ja'ni i ndaka tee ma, vaa ñatuu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu de ka iyo kivi yukan.

²⁶ Te suni ni ka ja'ni tna i Hamor ma ji'in Siquem ma, te ni ka ndene'e i Dina ma ve'e tee kúu Siquem ma, te kuan nu koo i ji'in suchi ma.

²⁷ Te suni ni jan koo tna jaku-ka sayii Jacob ma, te ni ka sakui'na i ndaka ja iyo ini ñuu ma, vaa ni ka ndakiti ini i ja ni sa-u'vi Siquem ma ku'va i Dina ma.

²⁸ Te ni ka jeka i ndikachi ma, xndiki ma, burru ma, ji'in ndaka ja iyo ñuu ma, ji'in ndaka ja ka iyo itu ma,

²⁹ te ni ka sakui'na i ndaka ja ka iyo ve'e ma, te kuan koo i ji'in ndaka suchi kuechi ma ji'in ndaka ña'a ma.

³⁰ Sani te Jacob ma, jiña'a de nuu Simeón ma ji'in Leví ma:

—¿Nava'a ni ka sa'a ro sa'a, te ni ka chunee ña'a ro nuu tnundo'o ya'a? Te vitna chi kuiti jin ndakiti ini ñayii cananeo ya ji'in ñayii ferezeo ya nuu o. Te nuna jin ndaxtutu tna'a ñayii a te ki koo i ja jin kanaa o ji'in i chi jin ka'ni ña'a i ndaka o, vaa masu kua'a o kúu ja jin kanaa o —kúu de jiña'a de.

³¹ Te sa'a ni ka ndakone'e sa'ya de ma:

—¿Te naku xi va'a-ni ja ni ka sa'a i ku'va sa a kuenda tnu'u ja in ña'a kunee ku-uun jani ini ni? —ka kuu i ka jiña'a i.

Su'si ma, ni skuta'vi ya ja vii ja va'a Jacob ma ja ni ndenda de Bet-el ma

35 Sani te sa'a jiña'a Su'si ma nuu Jacob ma:

—Ndokuiñi ni, te kuán no'o ni Bet-el ma, nuu ni kenda sa nuu ni nuu jinu ndee ni ñani ni Esaú ma, te koo ni yukan, te sa'a ni in altar nuu sa —kúu ya jiña'a ya.

² Sani te Jacob ma, jiña'a de ndaka tna'a de ma ji'in ndaka ñayii ka iyo ji'in de ma:

—Jin xndoo ni ndaka ja masu Su'si ka kuu ma te ka chiñu'u ni ma, te jin ndasavii jin ndasandoo ni maa ni, te jin ndaxsama ni sa'ma ni.

³ Vitna, te jin koo o Bet-el ma, te yukan sa'a sa in altar nuu jin ndachiñu'u o Su'si ndija iya chíndee chítuu ña'a ora kéndá tnundo'o tnuneni nuu sa ma, te yoxtnuu kua'an yoxtnuu vee ya nuu sa nde kua'an nde vee sa ma —kúu de jiña'a de.

⁴ Te ndaka ñayii ma, ni ka ndakua'a ja ka kuu su'si i ja ka neva'a i ma, ji'in siki ka yi'i so'o i ma. Te Jacob ma, ni xtutu de ndaka te ni chinee de chii ñu'ú ma xuu in tnu yaa núkoo yatni ñuu Siquem ma.

⁵ Sani te ni ka ke koo de kuan koo de, te ni sa'a Su'si ma ja ñayii ka iyo ñuu yatni yukan, ni ka yu'u xeen i, te ñatuu ni ka sondikin i Jacob ma ji'in sa'ya de ma.

⁶ Sani te ni ka kenda koo Jacob ma nuu nani Luz ma, ja kúu i Bet-el ma ja iyo i Canaán ma.

⁷ Te yukan ni sa'a Jacob ma in altar ja ndachiñu'u de Su'si ma, te ni xnani de El Bet-el ja kúni ka'an "Nuu iyo Su'si ma", vaa yukan ni kenda Su'si ma nuu de, nuu jinu ndee de ñani de ma.

⁸ Te Bet-el ma ni ji'i Débora ña'a ni yo jinukuechi ja ni yo jito ña Rebeca ma, te ni ka chu'u de ña xuu in tnu yaa núkoo yuñuu ma, te ni ka xnani de yukan "Tnuu Yaa Nuú ni ka Nda'yu o."

⁹ Nuú ni ndenda Jacob ma Bet-el ma ja ni ja'an de ñuu Padan-aram, te ni kenda tuku Su'si ma in-ka jichi nuu de, te ni ka'an ya ja vii ja va'a ja kuu de,

¹⁰ te sa'a jiña'a ya:

—Vitna chi Jacob nani ni, kovaa masu konani-ka ni sukan chi onde vitna te kivi ki'in o a, te Israel nukonani ni —kúu ya jiña'a ya.

¹¹ Te suni sa'a jiña'a tna ya:

—Saña kúu Su'si Iya Kúu Sa'a Ndaka ma, te sa'a sa ja koo kua'a sa'ya tata ni. Ja maa ni, te jin ko kuu sa'ya tata ni ma in ñuu ka'nu, ji'in kua'a-ka ñuu. Te ne'un sa'ya tata ni ma jin ke koo rey ja jin ko tatnuni de.

¹² Te ñu'ú ni skuiso sa ja kua'a sa ta'nu ni Abraham ma ji'in nuu yuva ni Isaac ma ndataa sa nuu maa ni, te kuee-ka, te ndakua'a sa nuu sa'ya tata ni ma —kúu ya jiña'a ya.

¹³ Sani te kua'an Su'si ma, te ni ndoo maa-nka Jacob ma.

¹⁴ Sani te ni ke'en de in yuu te ni jani de maa nuu ni iyo de ja ni ka'an Su'si ma nuu de ma te ni chiso de aceite siki yuu ma.

¹⁵ Te ni xnani Jacob ma yukan Bet-el, vaa yukan ni ka'an Su'si ma nuu de ma.

Ni kâku sa'ya Raquel ma, te ni ji'i ña

¹⁶ Sani te ni ka ke koo de Bet-el ma, te kuan koo de, te jika-ka sana kenda koo de Efrata ma, te ni keja'a Raquel ma ja kâku

lulu ña ma, te ni ndo'o xeen ña, vaa ñatuu nde kúu kâku i.

¹⁷ Te ora nuu ndó'o xeen-ka ña ja sani te kâku i ma, te sa'a jiña'a ña'a skâku lulu ma:

—Má koyu'u ni chi jâ ni kâku in suchi yii-ka ni —kúu ña jiña'a ña.

¹⁸ Kovaa Raquel ma chi yika-nka-ni ja ni kuu ni ka'an ña ja Benoni konani sa'ya ña ma, sani te ni ji'i ña. Kovaa yuva i Jacob ma chi Benjamín ni xnani de i.

¹⁹ Sa'a ni kuu ja ni ji'i Raquel ma, te ni ka chu'u de ña ichi kuan koo de Efrata ma, ja kúu i Belén ma.

²⁰ Te vivii ni sama Jacob ma in ja nukuiñi nuu ni chu'u de Raquel ma, te na'a-ka onde vitna.

²¹ Sani te kuan koo-ka de, te ni ka yanduu-ka de nuu nani Migdal-edar ma, te yukan ni ka sa'a de ve'e sa'ma nuu jin koo de ma.

²² Te nuu ka iyo Jacob ma yukan, te sa'ya de Rubén ma, ni ja'an i te ni kixi i ji'in Bilha ña'a ni iyo tna ji'in yuva i ma. Te ni jini yuva i Jacob ma ja sukan ni sa'a i ma.

Sa'ya Jacob ma

Uxi uu (12) sa'ya Jacob ma ni yo kuu.

²³ Te suchi ya'a ka kuu sa'ya de ji'in Lea ma: Rubén ma kúu sa'ya xinañu'u Jacob ma. Sani te Simeón ma, Leví ma, Judá ma, Isacar ma, ji'in Zabulón ma.

²⁴ Te sa'ya de ji'in Raquel ma ka kuu José ma ji'in Benjamín ma.

²⁵ Sa'ya Bilha ña'a jinukuechi nuu Raquel ma ka kuu Dan ma ji'in Neftalí ma.

²⁶ Te sa'ya Zilpa ña'a jinukuechi nuu Lea ma ka kuu Gad ma ji'in Aser ma. Ndaka suchi ya'a ka kuu sa'ya Jacob ma suchi ni ka kaku ñuu Padan-aram ma.

Ni ji'i Isaac ma

²⁷ Sani te kuan no'o Jacob ma Mamre ma nuu iyo yuva de Isaac ma, ja suni nani i Arba xi Hebrón ma. Yukan ni ka iyo tna Abraham ma ji'in Isaac ma.

²⁸ Te ni yo tekú Isaac ma ciento kuun xiko (180) kuiya.

²⁹ Te ni kuu java'a xeen de sana ni ji'i de, te ni ndatna'a de ji'in tna'a de ñayii jana'a-ka ma. Te nduu sa'ya de ma, Esaú ma ji'in Jacob ma, ni ka chu'u ña'a.

Sa'ya tata Esaú ma

36 Tee ya'a ka kuu sa'ya tata Esaú, tee ni yo nani tna Edom ma.

² Ña'a Canaán ma ni jeka Esaú ma ja jin ko kuu ña ñasi'i de, te ña'a ya'a ka kuu ña: Ada sasi'i Elón tee kúu heteo ma, ji'in Aholibama sasi'i Aná tee kúu sayii Zibeón ma tee kúu heveo ma,

³ ji'in Basemat sasi'i Ismael ma, ku'va Nebaiot ma.

⁴ Ada ma ni yo kuu si'i Elifaz ma, Basemat ma ni yo kuu si'i Reuel ma.

⁵ Te Aholibama ma ni yo kuu si'i Jeús ma ji'in Jaalam ma ji'in Coré ma. Suchi ya'a ni ka yo kuu sa'ya Esaú ma ja ni ka kâku i Canaán ma.

⁶ Sani te ni jeka Esaú ma ñasi'i de ma ji'in ndaka sa'ya de ma ji'in ndaka ñayii ka iyo ve'e de ma, te suni ni jeka de ndaka kiti neva'a de ma, te ni ke'en de ndaka ja neva'a de ve'e de ma, te kua'an de in-ka lado ja koo de, sukan-va'a ma koo yatni de ji'in ñani de Jacob ma.

⁷ Vaa kua'a xeen ja ka neva'a nduu de ji'in ñani de ma, te kiti de ma chi kua'a xeen ti ka neva'a in in de, te ñatuu kua'a nawa jin kaa kiti nduu de ma iyo yukan.

⁸ Chukan kúu ja Esaú ma chi kua'an de ichi yuku ñuu Seir ma ni iyo de. Esaú ma chi suni maa de kúu Edom ma.

⁹ Sa'ya tata Esaú ma ni ka yo kuu ñayii edomita ma, ja ni ka iyo i ichi yuku Seir ma.

¹⁰ Sa'a ka nani sa'ya Esaú ma: Elifaz ma kúu sa'ya Esaú ma ji'in ña'a kúu Ada ma, Reuel ma kúu sa'ya de ji'in ña'a kúu Basemat ma.

¹¹ Sa'ya Elifaz ma ni yo kuu Temán ma, Omar ma, Zefo ma, Gatam ma ji'in Cenaz ma.

¹² Elifaz ma, ni iyo in sa'ya de ji'in ña'a nani Timna ma, te ni yo nani i Amalec. Ndaka tee ya'a ni yo kuu sa'ya tata Esaú ma ji'in ñasi'i de Ada ma.

¹³ Sa'ya Reuel ma ni yo kuu Nahat ma, Zera ma, Sama ma ji'in Miza ma. Tee ya'a ni ka yo kuu sa'ya tata Esaú ma ji'in ñasi'i de Basemat ma.

¹⁴ Sa'ya Esaú ma ji'in ñasi'i de Aholibama ña'a kúu sasi'i Aná tee kúu sayii Zibeón ma ka kuu Jeús ma, Jaalam ma ji'in Coré ma.

¹⁵ Sa'ya Elifaz ma ja kúu de sa'ya xinañu'u Esaú ma ni ka yo kuu tee ni ka yo tatnuni nuu ñayii edomita ma, suu de ka kuu Temán ma, Omar ma, Zefo ma, Cenaz ma,

¹⁶ Coré ma, Gatam ma ji'in Amalec ma. Tee ya'a ka kuu sa'ya tata Esaú ma ji'in ñasi'i de Ada ma ja ni ka yo tatnuni de nuu ñayii edomita ma.

¹⁷ Te suni Nahat ma, Zerah ma, Sama ma ji'in Miza ma ja ka kuu de sa'ya Reuel ma ja kúu de sa'ya Esaú ma, suni ni ka yo tatnuni de nuu ñayii edomita ma. Tee ya'a chi sa'ya tata Esaú ma ji'in ñasi'i de Basemat ma ka kuu de.

¹⁸ Te Jeús ma, Jaalam ma ji'in Coré ma, suni tee ni ka yo tatnuni nuu ñayii edomita ma ka kuu de. Tee ya'a chi sa'ya Esaú ma ji'in ñasi'i de Aholibama ma ña'a kúu sasi'i Aná ma ka kuu de.

¹⁹ Ndaka tee ya'a ni ka yo kuu sa'ya Esaú ma ja kúu de Edom ma, ndaka de ni ka yo kuu tee ni ka yo tatnuni nuu ñayii edomita ma.

²⁰ Ichi Edom ma ni iyo tee ni yo nani Seir ma, tee kúu horeo ma, te sa'ya de ma ka kuu: Lotán ma, Sobal ma, Zibeón ma, Aná ma,

²¹ Disón ma, Ezer ma ji'in Disán ma. Tee ya'a ni ka yo kuu sa'ya Seir ma ja ni ka iyo de Edom ma, te ni ka yo tatnuni de nuu ñayii horeo ma.

²² Sa'ya Lotán ma ni yo kuu Hori ma ji'in Hemam ma. Ku'va Lotán ma ni yo kuu Timna ma.

²³ Sa'ya Sobal ma ni ka yo kuu Alván ma, Manahat ma, Ebal ma, Sefo ma ji'in Onam ma.

²⁴ Sa'ya Zibeón ma ni yo kuu Aja ma ji'in Aná ma, te Aná ma kúu tee ni ndani'i nuu ka too ndute ma nuu yikuu de jito de burru neva'a yuva de Zibeón ma.

²⁵ Sayii Aná ma ni yo kuu Disón ma, te sasi'i de ma ni yo kuu Aholibama ma.

²⁶ Sa'ya Disón ma ni ka yo kuu Hemdán ma, Esbán ma, Itrán ma ji'in Querán ma.

²⁷ Sa'ya Ezer ma ni ka yo kuu Bilhán ma, Zaaván ma ji'in Acán ma.

²⁸ Sa'ya Disán ma ni ka yo kuu Uz ma ji'in Arán ma.

²⁹ Tee ka kuu horeo ma ja ni ka yo tatnuni de nuu ñayii ñuu de ma ni ka yo kuu Lotán ma, Sobal ma, Zibeón ma, Aná ma,

³⁰ Disón ma, Ezer ma ji'in Disán ma. Tee ya'a ni ka yo tatnuni nuu ñayii horeo ma ja ni ka iyo i ichi Seir ma.

Rey ni ka yo tatnuni Edom ma

³¹ Nuu ñatuu koo-ka rey tatnuni nuu ñayii israelita ma, te já iyo rey ni yo tatnuni nuu ñayii edomita ma.

³² Bela sa'ya Beor ma, ni iyo de ñuu Dinaba ma, te ni yo tatnuni de nuu ñayii edomita ma.

³³ Nuu ni ji'i Bela ma, te ni nukuiñi Jobab sa'ya Zera tee ñuu Bosra ma ja ni yo kuu de rey.

³⁴ Nuu ni ji'i Jobab ma, te ni nukuiñi Husam tee ñuu Temán ma ja ni yo kuu de rey.

³⁵ Nuu ni ji'i Husam ma, te ni nukuiñi Hadad sa'ya Bedad tee ñuu Avit ma ja ni yo kuu de rey. Hadad ma kúu tee ni kundee nuu tee kúu Madián ma, nuu ni ka kanaa de Moab ma.

³⁶ Nuu ni ji'i Hadad ma, te ni nukuiñi Samla tee ñuu Masreca ma ja ni yo kuu de rey.

³⁷ Nuu ni ji'i Samla ma, te ni nukuiñi Saul tee ñuu Rehobot ma ja ni yo kuu de rey. Ñuu Rehobot chi yu'u yute Éufrates ma iyo i.

³⁸ Nuu ni ji'i Saul ma, te ni nukuiñi Baal-hanán sa'ya tee kúu Acbor ma ja ni yo kuu de rey.

³⁹ Nuu ni ji'i Baal-hanán sa'ya tee kúu Acbor ma, te ni nukuiñi Hadar tee ñuu Pau ma ja ni yo kuu de rey. Te ñasi'i Hadar ma ni yo kuu Mehetabel ma ja kúu ña sasi'i Matred ma ja kúu ña sasi'i tee kúu Mezaab ma.

In jichi-ka sa'ya tata Esaú ma

⁴⁰ Tee ya'a ka kuu jaku-ka sa'ya tata Esaú ma ja ni ka yo tatnuni de nuu ñayii ñuu de ma: Timna ma, Alva ma, Jetet ma,
⁴¹ Aholibama ma, Ela ma, Pinón ma,
⁴² Cenaz ma, Temán ma, Mibzar ma,
⁴³ Magdiel ma ji'in Iram ma. Tee ya'a ka kuu tee ni ka yo tatnuni nuu ñayii edomita ma, te yuva de ma kúu Esaú ma, ja suni ni yo nani de Edom ma.

José ma, ni ndakani i sukan ni jani i ma

37 Te ni iyo Jacob ma nuu ni iyo yuva de ma Canaán ma.
² Sa'a ni ndo'o Jacob ma ji'in sa'ya de ma: Nuu yi'i José ma ja'un uu (17) kuiya ma, ni ka yo jito i ji'in ñani i sa'ya Bilha ma ji'in sa'ya Zilpa ma ña'a ni ka iyo ji'in yuva i ma, ndaka kiti yuva i ma. Te José ma, ni yo ndakani i nuu yuva i ma ndaka ja masu ja va'a ka sa'a ñani i ma.

³ Te ni yo kutoo xeen-ka Israel ma sa'ya de José ma sana ndaka-ka sa'ya de ma, vaa jâ ni kuu nija'nu de nuu ni kâku i ma. Te ni sa'a de in sa'ma ita vivii ni yo ndii i.

⁴ Te ni ka jini ñani i ma ja kútoo xeen-ka ña'a yuva i ma sana maa i ma, te ni ka ndakiti xeen ini i nuu José ma, te ñatuu ni ka yo ka'an vii-ka i nuu suchi ma.

⁵ Ni jani José ma, te ni ndakani i nuu ñani i ma, te vi'i-ka ni ka ndakiti ini i nuu suchi ma,

⁶ vaa sa'a jiña'a José ma:

—Jin koniniso'o, te ndákani ri ja ni jani ri ma.

⁷ Ni jani ri ja ka ju'ni o triu itu ma, te ja ni ju'ni ri ma, ni nukuiñi ndaa i, te ndaka tna'a ja ni ka ju'ni ro ma, ni ka ndakonduu i ja ni ju'ni ri ma, te ni ka jakindeyi i nuu ja ni ju'ni ri ma —kúu i jiña'a i.

⁸ Te ka jiña'a ñani i ma:

—¿Ja sukan, ro'o tatnuni nuu ndaka ri? —ka kuu i ka jiña'a i.

Te ni ka ndakiti xeen-ka ini i nuu José ma, kuechi ja sukan ni ndakani i ja ni jani i ma.

⁹ In-ka tuku jichi ni jani José ma, te ni ndakani i nuu ñani i ma. Te sa'a jiña'a i:

—Ni jani ri in-ka jichi ja kandii ma ji'in yoo ma ji'in uxi in (11) tiuxini ma, ni ka jakindeyi i nuu ri —kúu i jiña'a i.

¹⁰ Te ni ndakani i nuu yuva i ma ji'in nuu ñani i ma, te ndónda yuva i ma, te jiña'a de:

—¿Nawa kúu ja ni jani ro a? ¿Xi ki koo ri ji'in si'i ro ma ji'in ñani ro a, te jin jakindeyi ri nuu ro? —kúu de jiña'a de.

¹¹ Sani te ñani José ma, ni ka kukueñu ini i nuu José ma, kovaa yuva i ma chi ndaa ndivi ini de nawa kúni ka'an ja ni jiña'a i ma.

José ma, ni ka xiko ña'a ñani i ma

¹² Sani te in kivi, te ñani José ma, ni jan koo i ni ka yo jito i kiti neva'a yuva i ma ichi ñuu Siquem ma.

¹³ Te Israel ma ja ni yo nani de Jacob ma, jiña'a de nuu José ma:

—Ichi ñuu Siquem ma ka jito ñani ro ma ndikachi ma. Ne'e, te tetniñu ña'a ri ki'in ro jin koto ro i —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakone'e i:

—Ya'a iyo sa —kúu i jiña'a i.

¹⁴ Jiña'a Israel ma:

—Kua'an, te koto ro naxe ka iyo ñani ro ma ji'in kiti ma, te ki ndikaxtnu'u ro —kúu de jiña'a de.

Onde ndu'va Hebrón ma ka iyo de ji'in José ma, te ni tetniñu de i kua'an i ichi ñuu Siquem ma.

¹⁵ Ichi kua'an i ma, te ni ski'in i maa i ichi yuku ma, te ni ndatna'a i ji'in in tee, te ni jikan-tnu'u de i:

—¿Nawa ndúku ro? —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Te ni ndakone'e José ma, te jiña'a i:

—Ñani sa ma ndánduku sa, te jikan-ta'vi sa nuu ni ja kaxtnu'u ni ndenu ka iyo i ka jito i kiti sa ma —kúu i jiña'a i.

¹⁷ Te ni ndakone'e tee yukan, te jiña'a de:

—Ñatuu-ka i ka iyo ya'a, ni jiniso'o ri ja ka ndatnu'u i: “Jín koo o ichi ñuu Dotán ma”, ka kuu i ka ka'an i —kúu de jiña'a de.

Sani te kua'an José ma kuan nunduku i ñani i ma, te ni ndani'i i suchi ma onde ñuu Dotán ma.

¹⁸ Jika-ka kua'an José ma, te ni ka jini ña'a ñani i ma, te ni ka ndatnu'u tna'a i sukan jin ka'ni i suchi ma.

¹⁹ Te ka ndatnu'u i:

—Ya'a vee suchi jáni a.

²⁰ Ne'e koo, te jín ka'ni o i, te jín chinee o i in yavi, te jín ka'an o ja in kiti xeen ni jaa ña'a, te koto naxe ko kuu ndaka ja ni jani i ma —ka kuu i ka ka'an i.

²¹ Nuu ni jiniso'o Rubén ma sukan, te ja'nu ndee i ja jin sa'a i suchi ma sukan, te jiña'a i:

—Má jin ka'ni o i.

²² Máko jin kati o niñi i ma. Jín chinee o i in yavi iyo nuu ñatuu na ve'e ñayii ka ndaa ma, te má jin xtnakue'e o i —kúu i jiña'a i.

Sukan-ni ni ka'an i, sukan-va'a kaku José ma nuu nda'a ñani i ma, te kuu ndakokuiñi i nuu yuva i ma.

²³ Kovaa nuu ni kenda José ma nuu ka iyo ñani i ma, ni ka xtandee i sa'ma ita vivii ndii i ma,

²⁴ te ni ka tnii i suchi ma, te ni ka skêe ña'a i yavi ma. Kovaa yavi ma chi iyo yichi, vaa masu na ndute ñu'u.

²⁵ Te ni ka jinkoo i ja jin kaa i xtatila, sani te ni ka ndonenuu i, te ni ka jini i kua'a tee ka kuu ismaelita ma ja ve koo de ichi Galaad ma. Te camellu de ma, ka ndiso ti ndute jaxiko asi ji'in suja jaxiko asi ja jin koo de jin xsia'a de Egipto ma.

²⁶ Sani te jiña'a Judá ma ñani i ma:

—¿Nawa jin ni'i o ja nuna jin ka'ni o ñani o ma te jin xnda'vi o yuva o ma?

²⁷ Ne'e koo, te jín xiko o i nuu tee ka kuu tna'a Ismael ma, te má jin ko nde kuechi o i, vaa ñani o kúu i, te in-ni niñi o ji'in i —kúu Judá ma jiña'a i.

Te ni ka kendoo ini ñani i ma sukan.

²⁸ Te nuu ni ka kenda koo tee ka kuu ismaelita ja ka iyo de Madián ma ja ka jaan de ndatniñu te ka ndaxiko de ma, te ni ka ndatava i José ma yavi ma, te ni ka xiko i suchi ma nuu tee ka kuu ismaelita ma, te oko (20) xu'un plata ni ka wa'a de, te kuan koo de ji'in José ma Egipto ma.

²⁹ Te nuu ni ja'an Rubén ma ni jan koto i yavi ma, te ñatuu ni ndani'i i José ma, te ni kachi i sa'ma i ma ja ni kuxii ini i.

³⁰ Te kuan no'o i nuu ka iyo ñani i ma, te jiña'a i:

—Masu nde iyo José ma, ¿te vitna nawa sa'a ri? —kúu i jiña'a i.

³¹ Sani te ni ka ke'en ñani i ma sa'ma ita vivii ni yo ndii José ma, te ni ka ja'ni i in ndixi'yu, te ni ka chi'i i niñi ti ma nuu sa'ma vivii ma.

³² Te ni ka ndatetniñu i sa'ma ita vivii ma nuu yuva i ma, te ka jiña'a i:

—Cha'a ni ka ndani'i sa. Ndakuni ni, te nú sa'ma vivii ni yo ndii José ma kúu, xi ña'a —ka kuu i ka jiña'a i.

³³ Te ni ndakuni de ja suu kúu, te jiña'a de:

—Sa'ma ni yo ndii sa'ya ri ma kúu. In kiti xeen ni jaa ña'a, te ni sakuechi, ni salikin ña'a ti —kúu de jiña'a de.

³⁴ Sani te Jacob ma, ni kachi de sa'ma de ma, te ni iyo xii ini de kua'a xeen kivi ja ni ji'i sa'ya de José ma.

³⁵ Te ndaka sa'ya de ma, ni ka yo ndaka'an mani i de, kovaa maa de, masu ni yo kachi de, te jiña'a de:

—Onde vitna te onde kivi kúu ri ma, kuxii ini ri ja ni ji'i sa'ya ri ma —kúu de jiña'a de, te ni yo nda'yu de ja kuu sa'ya de ma.

³⁶ Te tee ka kuu madianita ma, ni ka ndaxiko de José ma Egipto ma nuu tee nani Potifar ma, tee jinukuechi nuu Faraón ma, te tee nani Potifar ma, tee tátnuni nuu soldado ma kúu de.

Sukan ni ndo'o Judá ma ji'in janu de Tamar ma

38 Te Judá ma, ni xndoo de ñani de ma, te kua'an de ñuu Adulam ma, te ni iyo de ve'e in tee nani Hira.

² Te ñuu yukan ni jini de sasi'i tee kúu Súa ma, te ni tnanda'a de ji'in ña.

³ Te ni iyo in sayii de ji'in ña, te ni xnani de i Er.

⁴ Te ni iyo in-ka sayii de ji'in ña, te ni xnani de i Onán.

⁵ Te sani te, ni iyo in-ka sayii de ji'in ña, te ni xnani de i Sela. Suchi ya'a chi ni kâku i nuu iyo de ñuu Quezib ma.

⁶ Sani te ni xtnanda'a Judá ma Er, sayii de suchi xinañu'u ma, ji'in ña'a nani Tamar ma.

⁷ Kovaa Su'si Iya Tátnuni ma, ñatuu ni jatna ini ya ja u'vi ni yo sa'a Er ma, te ni sa'a ya ja ni ji'i de.

⁸ Te Judá ma, sa'a ni jiña'a de nuu Onán, sa'ya de suchi ku-uu ma:

—Ndakueka ñasi'i ñani ro ma, sukan ká'an tnu'u tátnuni Su'si ma, sukan-va'a sa'ya ro ji'in ña ma, te jin ko kuu i sa'ya tata ñani ro ma —kúu de jiña'a de.

⁹ Te Onán ma chi visi ni ndakueka i ñasi'i ñani i ma, kovaa já jini i ja nuna koo sa'ya i ji'in ña ma chi masu sa'ya tata maa i jin ko kuu suchi ma, te visi ni yo kixi i ji'in ñasi'i ñani i ma, kovaa ni yo sa'a i ja ma ni'i sa'ya ña.

¹⁰ Ja sukan ni yo sa'a Onán ma, te Su'si ma chi ñatuu ni yo jatna ini ya, te suni ni sa'a ya ja ni ji'i tna i.

¹¹ Sani te Judá ma, sa'a ni jiña'a de nuu janu de Tamar ma:

—Kuan no'o ve'e yuva ro ma te koo maa in-ni ro onde nú ni ja'nu sa'ya ri Sela a, te tnanda'a ro ji'in i —kúu de jiña'a de.

Kovaa masu ndija de, vaa jani ini de ja nuna tnanda'a Sela ma ji'in janu de ma chi suni kûu tna i. Sani te kuan no'o Tamar ma ve'e yuva ña ma, te yukan ni iyo ña.

¹² Ni ya'a jaku kuiya, te ni ji'i Súa ña'a ni yo kuu ñasi'i Judá ma. Nuu ni ya'a ja ni kuxii ini Judá ma ja ni ji'i ñasi'i de ma, te kua'an de ji'in tee nani Hira tee kúu adulamita tee ka ketna'a ini ji'in de ma ñuu Timnat ma nuu ka iyo tee ka sete ndikachi de ma.

¹³ Nuu ni jini Tamar ma ja kua'an yuva xiso ña ma ñuu Timnat ma ja jin sete ndikachi de ma,

¹⁴ sani te ni tava ña sa'ma ni yo ne'nu ña ja kúu ña ña'a ni ndoo ja ni ji'i yii ña ma, te ni jasi ña in sa'ma nuu ña ma, sukan-va'a ñatuu na in ndakuni ña'a, te ni jinkoo ña ye'e nuu kivi o ini ñuu Enaim ma ja iyo i ichi nuu ki'in o ñuu Timnat ma. Sukan ni sa'a ña, vaa jini ña ja Sela sa'ya Judá ma chi jâ iyo i ja kuu tnanda'a i, kovaa ñatuu ká'an Judá ma ja tnanda'a ña ji'in i.

¹⁵ Nuu ni jini Judá ma ja núkoo ña ma, te ni jani ini de ja in ña'a kúnee ku-uun kúu ña, vaa ndesi sa'ma ma nuu ña ma.

¹⁶ Te ni kee de yu'u ichi nuu núkoo ña ma, te jiña'a de:

—Kachi ro te jin kava tuu o —kúu de jiña'a de, vaa masu nde jini de ja janu de ma kúu ña ma.

Te Tamar ma, jiña'a ña:

—¿Nawa taa ni nuna jin kava tuu o? —kúu ña jiña'a ña.

¹⁷ Te Judá ma, ni ndakone'e de:

—Tetniñu ri nuu ro in litu ri ma —kúu de jiña'a de.

Te maa ña chi jiña'a ña:

—Kuu nusaa, kovaa nawa taa ni vitnañu'ni, te nú ni tetniñu ni litu ma te ndataa sa —kúu ña jiña'a ña.

¹⁸ Te Judá ma, ni ndakone'e de:

—¿Nawa kúni ro ja taa ri? —kúu de jiña'a de.

Te Tamar ma, jiña'a ña:

—Taa ni sellu ni a ji'in yu'va nu'ni a, te suni taa ni karroti yinda'a ni a —kúu ña jiña'a ña.

Te ni wa'a Judá ma ja ni jikan ña ma, te ni katuu de ji'in ña, te ni ni'i sa'ya ña.

¹⁹ Sani te kuan no'o Tamar ma ve'e yuva ña ma, te ni ndinuu ña sa'ma ne'nu ña ja kúu ña ña'a ni ndoo ja ni ji'i yii ña ma.

²⁰ Ni tetniñu Judá ma tee kúu adulamita ma ja kuan xsia'a de litu ma, sukan-va'a ndakone'e ña ja ni wa'a Judá ma. Kovaa tee kúu adulamita ma chi ñatuu ni ndani'i de ña.

²¹ Te sa'a ni jikan-tnu'u de tee ka iyo yatni yukan:

—¿Ndeni iyo ña'a kúnee ku-uun, ña'a núkoo yu'u ichi ñuu Enaim ya? —kúu de jiña'a de.

Te tee ka iyo yukan, ni ka ndakone'e de:

—Masu nama uun ka jini sa ja koo in ña'a kúnee ku-uun —ka kuu de ka jiña'a de.

²² Sani te tee kúu adulamita ma, ni ndakokuiñi de, te sa'a jiña'a de nuu Judá ma:

—Masu nde ni ndani'i sa ña, te tee ka iyo yatni yukan chi ka ka'an de ja masu nama uun ka jini de in ña'a kúnee ku-uun yatni yukan —kúu de jiña'a de.

²³ Te Judá ma, ni ndakone'e de:

—Nusaa, te ndóo maa ña ji'in ja ni wa'a sa ma, kuu-nka ja masu na kuechi saña, vaa ni tetniñu sa litu ma, te ñatuu ni ndani'i ni ña ja ndoo ña ji'in ti —kúu de jiña'a de.

²⁴ Nuu ni ya'a visi uni (3) yoo ma, te sa'a ni ka jiña'a ñayii ma nuu Judá ma:

—Tamar ña'a kúu janu ni ma, ni kivi nduu ña ji'in tee kuenda tnu'u ja in ña'a kúnee ku-uun, te vitna chi ñu'u sa'ya ña —ka kuu i ka jiña'a i.

Te Judá ma ni ndakone'e de:

—¡Jin kene'e ni ña, te jin ka'mi ni ña! —kúu de jiña'a de.

²⁵ Nuu ka yikuu ñayii ma ka kene'e i Tamar ma, te jiña'a ña:

—Jin kuña'a ni yuva xiso sa ma ja tee xi-kuenda ka kuu ndatniñu ya'a kúu yuva sa'ya sa a. Te jin kuña'a ni de xi ma ndakuni de na in xi-kuenda kúu sellu ya'a ji'in yu'va nu'ni a ji'in karroti ya'a —kúu ña jiña'a ña.

²⁶ Nuu ni yo nde'ya Judá ma ndatniñu ma, te ni ndakuni de, te ni ka'an de: “Ña'a ya'a chi va'a-ka ni sa'a ña sana saña, vaa ñatuu ni ndaxtnanda'a sa sa'ya sa Sela ma ji'in ña”, kúu de ká'an de. Te ñatuu nama ni katuu-ka de ji'in Tamar ma.

²⁷ Kivi ni kenda ja ni kâku sa'ya Tamar ma, te kuati ka kuu i.

²⁸ Nuu yikuu ña kâku sa'ya ña ma, te in lulu ma, ni kene'e i nda'a i ma, te ña'a skâku lulu ma, ni ju'ni ña nda'a i ma in yu'va kua'a, te ká'an ña: “Suchi ya'a kâku xinañu'u”, kúu ña ká'an ña.

²⁹ Te maa ora yukan, te ni ndachi'i i nda'a i ma, te ni kâku ñani i ma, te ña'a skâku lulu ma, ni ka'an ña: “Ro'o chi ni june ro ichi, te ni kâku ro xinañu'u-ka”, kúu ña ká'an ña. Te ni xnani ña i Fares.

³⁰ Sani te ni kâku ñani i suchi ni ju'ni ña nda'a i ma ji'in yu'va kua'a ma, te ni xnani ña i Zara.

Sukan ni ndo'o José ma ja kuechi ñasi'i Potifar ma

39 Nuu ni jan koo tee ka kuu ismaelita ma ji'in José ma Egipto ma, te tee nani Potifar tee jinukuechi nuu Faraón ma te tátunni de nuu soldado ma, ni ndakuaan de José ma.

² Te Su'si Iya Tátunni ma, iyo ya ji'in José ma, te chindee ya i ja ndaka ja sa'a ja kúu i ma kée vava'a nuu jinukuechi i ve'e tee Egipto ma.

³ Te ni jini de ja iyo Iya Tátunni ma ji'in i, te ndaka ja sa'a i ma chi maa ya chindee chítuu ña'a.

⁴ Te ni jatna ini de ndaka ja sa'a José ma, te ni jinukuechi i nuu de, te ni tatnuni de ja suu i tatnuni nuu ndaka ja iyo ve'e de ma.

⁵ Te kuu-ni ni wa'a de ndaka ja neva'a de ja iyo ve'e de ma ja ko koto José ma, te ni sa'a va'a Iya Tátunni ma ndaka ja iyo ve'e tee Egipto ma ji'in ndaka ja iyo itu de ma ja kuechi ja iyo José ma.

⁶ Te ni xndoo de ndaka ja neva'a de ma nuu nda'a José ma, te ni ñatuu ni yo ndii ini-ka de ni-in ja iyo ve'e de ma, yika ja kaa-nka de ma-ni. Te José ma, vivii kaa i, te vivii jito i.

⁷ Te ñasi'i tee nani Potifar ma, ni kuu ini ña nuu José ma, te jiña'a ña:

—Kava tuu ji'in ri —kúu ña jiña'a ña.

⁸ Te ñatuu ni kuni i, te jiña'a i:

—Masu kuu, vaa ñasi'i tee xi-nuu jinukuechi sa a kúu ni, te nuu nda'a sa ni xndoo de ndaka ja iyo ve'e ni ya. Te masu ndii ini de, vaa iyo sa ya.

⁹ Masu na in iyo-ka ja tátnuni i ve'e ya, nú masu ja maa in-ni sa. Te ni-in ndatniñu ñatuu ja'nu ndee de nuu sa, nú masu ja ndijin, vaa ñasi'i de kúu ni. ¿Nava'a kúni ni ja sa'a sa ja u'vi te kuiso kuechi sa nuu Su'si ma? —kúu i jiña'a i.

¹⁰ Ndaka kivi jiña'a ña José ma ja kava tuu i ji'in ña, kovaa masu nde ni kandija i.

¹¹ Te ni kenda in kivi, te ni kivi i ini ve'e ma ja satniñu i, te ni-in ñayii ñatuu ka iyo ve'e ma.

¹² Te ni tniñ ña sa'ma i ma, te jiña'a ña:

—Kava tuu ji'in ri —kúu ña jiña'a ña.

Te ni tnuñu ki'vi i, te ni yaa i, te ni ndoo sa'ma i ma nuu nda'a ña ma, te ni jinu i kua'an i.

¹³ Nuú ni jini ña ja sa'ma-nka i ma ni ndoo nuu nda'a ña ma ja ni jinu i kua'an i ke'e ma,

¹⁴ te ni kana ña ñayii ka jinukuechi ve'e ña ma, te jiña'a ña:

—Jin konde'ya ja ni kii de ni ki xsia'a de suchi kúu hebreo ma ja xnda'vi ña'a i. Vaa ni kii i ka'an i ja kava tuu ri ji'in i, te ni kayu'u ri.

¹⁵ Te nuu ni jini i ja ni'i-ka káyu'u ri ma, te ni xndoo i sa'ma i ma nuu iyo ri ya, te ni kee i, te kua'an i —kúu ña jiña'a ña.

¹⁶ Te ni jakin-tuu ña sa'ma José ma nuu iyo ña ma, onde nuu ni ndenda yii ña ma.

¹⁷ Te suni maa tnu'u yukan ni ndakuña'a ña:

—Suchi kúu hebreo jinukuechi ni kijaa ji'in ro ma, ni kii i nuu iyo ri ya ja sa-u'vi ña'a i.

¹⁸ Te nuu ni keja'a ri káyu'u nini'i ri ma, te ni xndoo i sa'ma i a nuu iyo ri ya, te ni jinu i kua'an i —kúu ña jiña'a ña.

¹⁹ Te nuu ni jiniso'o tee xi-nuu jinukuechi José ma tnu'u ndákani ñasi'i de ma ja sukan ni sa'a José ma, te ni ndakiti xeen ini de.

²⁰ Te ni tniñ de José ma, te ni chinee de i vekaa nuu ka yinee suchi ni ka yo jinukuechi nuu rey ma, te yukan ni yinee i.

²¹ Kovaa Iya Tátnuni ma iyo ya ji'in José ma, te ni kunda'vi ini ya i, te ni sa'a ya ja tee netniñu vekaa ma, ni jatna ini de sukan sa'a sukan kúu i ma.

²² Te ni sacargu de José ma ja ko koto i ndaka ñayii ka yinee vekaa ma. Te maa José ma ni yo tatnuni ndaka ja ni ka yo sa'a i yukan.

²³ Masu nde ni yo jito-ka tee netniñu vekaa ma ndaka ja ni wa'a de ja ko koto José ma, vaa Iya Tátununi ma iyo ji'in José ma, te ja ni yo sa'a i ma, maa Iya Tátununi ma ni yo chindee ña'a.

Ni ndakaxtnu'u José ma sukan kúni ka'an ja ni ka jani uu (2) tee

40 Ni ya'a jaku tiempu te tee kúu rey tátununi Egipto ma ni ndakiti ini de nuu uu (2) tee ka jinukuechi nuu de ma. In de ma chi tee wa'a ndute nde'ya nani uva ma kúu de, te in-ka de ma chi tee sa'a xtatila ma kúu de.

² Te Faraón tee kúu rey tátununi Egipto ma, ni ndakiti xeen ini de nuu nduu tee ka jinukuechi nuu de ma, tee tátununi nuu tee ka wa'a ndute nde'ya nani uva ma ji'in tee tátununi nuu tee ka sa'a xtatila ma,

³ te ni jasi va'a de tee ma ve'e tee tátununi nuu soldado ma nuu iyo vekaa nuu yinee José ma.

⁴ Te tee tátununi nuu soldado ma, ni xndoo de tee ma nuu nda'a José ma, te ni yo jinukuechi i nuu de. Te kua'a kivi ni ka yinee de vekaa ma.

⁵ Te nduu tee ni ka yo jinukuechi nuu rey ma, tee ni yo wa'a ndute nde'ya nani uva ma ji'in tee ni yo sa'a xtatila ma, ka yinee de vekaa ma, te nduu de ni ka jani in-ni jakuaa, te siin siin ja ni ka jani in in de, te siin siin ja kúni ka'an ja ni ka jani in in de ma.

⁶ Kii yutnee ma ni ja'an José ma nuu ka iyo de ma, te ni jini i ja ka kuxii xeen ini de.

⁷ Te ni jikan-tnu'u i nuu tee ni ka yo jinukuechi nuu Faraón ma, tee ka yinee ji'in i vekaa ma:

—¿Nava'a ka kuxii xeen ini ni vitna? —kúu i jiña'a i.

⁸ Te ka jiña'a de:

—Kuechi ja ni ka jani ri, te ñatuu na in iyo ja kaxtnu'u i nawa kúni ka'an —ka kuu de ka jiña'a de.

Te ni ndakone'e José ma, te jiña'a i:

—Maa Su'si ma kúu iya ndákaxtnu'u nawa kúni ka'an. Jin ndakani ni sukan ni ka jani ni ma —kúu i jiña'a i.

⁹ Sani te tee tátnuni nuu tee ka wa'a ndute nde'ya nani uva ma, ni ndakani de nuu José ma sukan ni jani de ma, te jiña'a de:

—Ru'u ya chi ni jani ri ja núkoo in tnu uva nuu ri ma,

¹⁰ te yika tnu ma ka iyo uni (3) nda'a tnu, te nuu ka kana koo nda'a tnu ma, te jáa ita. Sani te ve jin kuaan uva tnu ma.

¹¹ Te nuu nda'a ri ma yoxtnee copa Faraón ma, te tñí ri uva ma, te ju'ni ri nuu copa ma, te wa'a ri nuu nda'a Faraón ma —kúu de jiña'a de.

¹² Te jiña'a José ma:

—Cha'a kúu ja kúni ka'an ja ni jani ni ma: Uni (3) nda'a tnu ma chi uni (3) kivi kúu.

¹³ Nuu uni (3) kii ma, te ndene'e ña'a Faraón ma, te ndakunukuechi ni nuu de, te kua'a ni ndute nde'ya nani uva ma nuu nda'a de ma, sukan ni yo sa'a ni nuu ni yo jinukuechi ni nuu de ma.

¹⁴ Te jikan-ta'vi sa ja ndaka'án ña'a ni kivi ndenda ni nuu de ma te koo va'a ni ma, te kunda'vi ini ña'a ni, te ka'an ni nuu Faraón ma ja kuu sa, te sukan-va'a sa'a ni ja kene'e ña'a de ve'e ya'a.

¹⁵ Vaa ni ka sakui'na ña'a i ne'un ñayii hebreo ma, te masu na kuechi sa te ni ka chinee ña'a i vekaa ya —kúu i jiña'a i.

¹⁶ Ja ni jini tee tátnuni nuu tee ka sa'a xtatila ma sukan ni kaxtnu'u i ja va'a ja kuu in-ka de ma, te jiña'a tna de nuu José ma:

—Ru'u ya chi ni jani tna ri ja uni (3) chika kuijin ka yoxtnee xini ri ma.

¹⁷ Nuu chika sukun-ka ma ka ñu'u ndaka nuu xtatila vixi kuenda Faraón ma, te ka jaa lasaa ma nuu chika yoxtnee xini ri ma —kúu de jiña'a de.

¹⁸ Te ni ndakone'e José ma, te jiña'a i:

—Sa'a kúni ka'an: Uni (3) chika ma chi uni (3) kivi kúu.

¹⁹ Nuu uni (3) kii ma, te xtandoso Faraón ma xini ni, te kata kaa ña'a de in nuu yutnu, te lasaa ma jin kaa yikikuñu ni ma —kúu i jiña'a i.

²⁰ Nuu uni (3) kii ma ni ndi'i Faraón ma in kuiya-ka, te ni sa'a de in viko ka'nu nuu ndaka ñayii ka jinukuechi nuu de ma, te ni ndene'e de tee tátnuni nuu tee ka wa'a ndute nde'ya nani uva ma jil'in tee tátnuni nuu tee ka sa'a xtatila ma.

²¹ Te ni ndakua'a Faraón ma tniñu tee wa'a ndute nde'ya nani uva ma, te maa kivi yukan ni ndakua'a de copa ma nuu nda'a Faraón ma, te ni ndakunukuechi tuku de nuu tee ma.

²² Kovaa ni jata kaa de tee sa'a xtatila ma, te ni yo kuu sukan ni jiña'a José ma.

²³ Te tee wa'a ndute nde'ya nani uva ma, masu ni ndaka'án de José ma, su'va ni ndunaa de i.

José ma ni ndakaxtnu'u sukan kúni ka'an ja ni jani Faraón ma

41 Ni ya'a uu (2) kuiya ja ni kuu sukan ma, te Faraón ma, ni jani de ja yuyute ma iyo de,

² te yute ma ni ka kana koo uja (7) xndiki na'nu na'nu te vivii ka ndaa ti, te ka jaa ti yi'i yuyute ma.

³ Te suni ni ka kana koo tna uja (7) xndiki yiki xen-xeen, te nda'vi xeen ka ndaa ti, te ni ka jinkuiñi ti nuu ka iyo xndiki na'nu vivii ma yuyute ma.

⁴ Te kiti inuyiki ma, ni ka kokon ti kiti na'nu vivii ma. Sani te ni ndoto Faraón ma.

⁵ Te ni ndakusu de te ni jani tuku de in-ka jichi, ja in-ni yutnu triu te ni ka kana koo uja (7) yoko triu vivii ka ndaa i ja ni ka chitu i.

⁶ Sani te ni ka kana koo uja-ka (7) yoko kuiñi ni ka yichi-nka i ja kuechi tachi yi'i ichi nuu kána kandii ma.

⁷ Te yoko kuiñi ni ka yichi-nka ma, ni ka kokon i yoko na'nu vivii ni ka chitu triu ma. Sani te ni ndoto Faraón ma, te ni jini de ja ja ni jani de kúu.

⁸ Kii yutnee ma ndíi ini xeen de, te ni kana de ndaka tee ka jini tnuni ma ji'in ndaka tee ka jini-ka tnu'u ndichi Egipto ma. Te ni ndakani Faraón ma ja ni jani de ma. Kovaa ni-in de ñatuu ni kuu ndakaxtnu'u nawa kúni ka'an.

⁹ Sani te sa'a jiña'a tee tátnuni nuu tee ka wa'a ndute nde'ya nani uva ma nuu tee kúu Faraón ma:

—Vitna te ni ndaka'án sa ja masu nde ni sa'a sa ja va'a.

¹⁰ Kivi ni ndakiti ini ni nuu sa ji'in nuu tee ni yo tatnuni nuu tee ka sa'a xtatila ma, te ni chinee ña'a ni vekaa ma ja iyo ve'e tee tátnuni nuu soldado ma.

¹¹ Te ni ka jani sa ji'in de in-ni jakuaa, te ja ni ka jani in in sa ma siin siin ja kúni ka'an.

¹² Nuú ni ka iyo sa ma, iyo in suchi kúu hebreo, suchi jinukuechi nuu tee tátnuni nuu soldado ma, te ni ka ndakani sa ja ni ka jani sa ma, te ni ndakaxtnu'u i sukan kúni ka'an ja ni ka jani sa ma.

¹³ Te sukan ni ka'an i ma ni yo kuu. Saña chi ni nukuiñi sa nuu tniñu sa a, te in-ka de ma chi ni jata kaa ni de —kúu de jiña'a de.

¹⁴ Sani te Faraón ma, ni tatnuni de ja ni ka jan nundene'e i José ma vekaa ma, te ni ndasete ixi xini i, te ni nukone'nu va'a i, te ni ja'an i nuu iyo Faraón ma.

¹⁵ Te jiña'a Faraón ma:

—Ru'u ya chi iyo in ja ni jani ri, te ni ñatuu na in kúu ndakaxtnu'u nawa kúni ka'an, kovaa ni jiniso'o ri ja ro'o chi nuna koniniso'o ro ja ni jani ri ma chi kuu ndakaxtnu'u ro nawa kúni ka'an —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Te ni ndakone'e José ma nuu Faraón ma, te jiña'a i:

—Masu saña ka'an, nú masu ja maa Su'si ma ndakaxtnu'u nawa kúni ka'an ja ni jani ni ma —kúu i jiña'a i.

¹⁷ Sani te jiña'a Faraón ma nuu José ma:

—Nuu ni jani ri ma, ni jini ri ja yuyute ma iyo ri,

¹⁸ te ni ka kana koo uja (7) xndiki na'nu na'nu te vivii ka ndaa ti, te ka jaa ti yi'i ma,

¹⁹ te suni ni ka kana koo in jichi uja-ka (7) xndiki yiki te nda'vi xeen ka ndaa ti. Ni masu nama uun jini ri xndiki kiti kini xeen ka ndaa ni-ka'nu Egipto a sukan ka ndaa kiti yukan.

²⁰ Te xndiki yiki kini xeen ka ndaa ma, ni ka kokon ti kiti na'nu vivii ma.

²¹ Te visi ni ka kokon ti kiti ma, kovaa masu nde ni jakona'a, vaa saa-ni ka ndaa yiki maa ti sukan ka ndaa ti onde xinañu'u ma. Te ni ndoto ri.

²² Te ni ndakusu tuku ri, sani te ni jani ri in-ka tuku jichi, ja in-ni yutnu triu te ni ka kana koo uja (7) yoko triu, te vivii ka ndaa i ja ni ka chitu i.

²³ Sani te ni ka kana koo tuku uja (7) yoko kuiñi-ni ja masu nawa ka yi'i, ni ka xii-nka i ja kuechi tachi yi'i ichi nuu kána kandii ma.

²⁴ Te yoko masu nawa ka yi'i ma, ni ka kokon i ndi-uja yoko ka ndaa vivii ma. Te ni ndakani ri nuu tee ka jini tnuni ma, kovaa masu nde ka ndani'i de nawa kúni ka'an —kúu de jiña'a de.

²⁵ Sani te ni ndakone'e José ma, te jiña'a i:

—Nduu ja ni jani ni ma chi in-ni ja kúu. Su'si ma káxtnu'u nuu ni sukan iyo ja sa'a ya.

²⁶ Ndi-uja xndiki vivii ka ndaa ma chi uja (7) kuiya kúu. Suni ndi-uja tna yoko vivii ka ndaa ma uja (7) tna kuiya kúu. Ja ni jani ni ma suni maa i kúu.

²⁷ Suni uja (7) xndiki yiki kiti nda'vi xeen ka ndaa ma, kiti ni ka kana koo kuae-ka ma, uja (7) kuiya kúu. Suni uja (7) tna yoko triu kuiñi ni ka xii kuechi ja tachi yi'i ichi nuu kána kandii ma, suni uja (7) tna kuiya kúu ja koo tnama.

²⁸ Ja ká'an sa nuu ni kúu ja Su'si ma chi ni kaxtnu'u ya nuu ni ja iyo ja sa'a ya ma.

²⁹ Uja (7) kuiya kuu ndaka itu ka iyo Egipto a.

³⁰ Sani te uja (7) kuiya koo tnama, te ndaka ja jin kuu itu Egipto a xndi'i tnama koo ma.

³¹ Te ndaka ja jin kuu itu ma, masu jin jakuu i ja kuechi tnama xeen kii ma.

³² Te ûni ndija Su'si ma ja sa'a ya sukan ni kaxtnu'u ya a, chukan kúu ja ni jani ni uu (2) jichi ma, te masu kua'a-nka-ni te sa'a ya sukan.

³³ Chukan kúu ja nduku ni in tee ndichi, tee jani va'a ini, te sukan-va'a ko koto va'a de ni-ka'nu Egipto a.

³⁴ Sa'a ni sa'a, te sunkoo ni tee jin tatnuni ndaka ñuu ma, te ndaxtutu ni vala vala ja jin kuu itu ma ndi-uja kuiya ma.

³⁵ Te kuña'a ni, te jín ndaxtutu de triu yukan ndi-uja kuiya kuu i ma, te jín ndataa de triu ma nuu nda'a ni, sukan-va'a tava'a ni, te koo ja jin kaa ndaka ñuu ma.

³⁶ Te jin ndaxtutu ni te kóo va'a i, sukan-va'a koo ja jin kaa ñayii ma ndi-uja kuiya kii tnama Egipto ya, sukan-va'a ma jin kûu i —kúu José ma jiña'a i.

José ma, tátnuni de Egipto ma

³⁷ Te ni ka jani ini Faraón ma ji'in tee ka jinukuechi nuu de ma ja va'a xeen-ni kúu ja ni ka'an José ma,

³⁸ te jiña'a Faraón ma nuu tee ka jinukuechi nuu de ma:

—¿Xi nde jin ni'i o in-ka tna'a tee ya'a ja iyo Xtumani Ndios ma ini anua de? —kúu de jiña'a de.

³⁹ Faraón ma jiña'a de José ma:

—Cha'a chi maa Su'si ma ni kaxtnu'u nuu ni, vâa ni-in tee ndichi ni masu jáku'ni ini de sukan jáku'ni ini ni a.

⁴⁰ Vitna, te ndijin tatnuni ve'e sa ya, te maa ni tatnuni nuu ndaka ñuu sa ya. Te maa in-ni sa ja kúu sa rey ya tatnuni nuu ni —kúu de jiña'a de.

⁴¹ Suni jiña'a Faraón ma nuu José ma:

—Te vitna súnkoo ña'a sa ja tatnuni ni ni-ka'nu Egipto ya —kúu de jiña'a de.

⁴² Sani te ni tava Faraón ma xe'e ñu'u nda'a de ma, te ni chu'un de nda'a José ma. Te ni tatnuni de ja jín skone'nu i José ma sa'ma va'a sa'ma vivii te jín skondeku i de in yo'o siki oro.

⁴³ Te ni jiña'a de ja jin kaa José ma nuu carru ndandikin yata carru de ma, te ni sonuu de jaku ñayii nuu de ma, te ni tatnuni de ja jín kayu'u i nuu ñayii ma ja jin kune i ichi ma. Te sukan ni kuu ja ni kunda'a José ma ni-ka'nu Egipto ma.

⁴⁴ Te jiña'a Faraón ma nuu José ma:

—Saña kúu Faraón, te ni-in ñayii Egipto a masu nawa kuu sa'a i, nú masu ja tatnuni maa ni —kúu de jiña'a de.

⁴⁵ Te ni ndaxnani Faraón ma José ma Zafnat-panea. Te ni wa'a de sasi'i tee nani Potifera tee kúu sutu ñuu On ma ja tnanda'a i ji'in José ma. Te ni tatnuni José ma ni-ka'nu Egipto ma.

⁴⁶ Oko uxi (30) kuiya yi'i José ma nuu ni kenda de ja keja'a de kunukuechi de nuu Faraón tee kúu rey Egipto ma. Sani te ni kee de nuu iyo Faraón ma, te kua'an de, te ni ndakonduu de ni-ka'nu ñu'u Egipto ma.

⁴⁷ Ndi-uja kuiya ma ni ka kuu vava'a ndaka itu Egipto ma.

⁴⁸ Te José ma, ni ndaxtutu de jaku jaku ja ni ka kuu ndaka itu Egipto ma ndi-uja kuiya ma, te ni tnaa va'a de, sukan-va'a koo ja jin kaa ñayii ma. Te maaaa ñuu ma ni tnaa va'a de ndaka ja ni ka kuu itu yu'u ñuu ma.

⁴⁹ Kua'a xeen triu ni ndaxtutu José ma kuenda tnu'u ja ñuti kaa yu'u mar ma, ûni ja masu ni'i o ka'vi o.

⁵⁰ Nuú ñatuu kenda-ka tnama xeen ma, te ni ka iyo uu (2) sa'ya José ma ji'in ña'a nani Asenat sasi'i tee nani Potifera tee kúu sutu ñuu On ma.

⁵¹ Te ni xnani José ma sa'ya de suchi xinañu'u ma Manasés, vaa ka'án de: “Su'si ma ni sa'a ja ni ndunaa o ndaka tnundo'o ni yo tna'a o ma ji'in ve'e yuva o ma.”

⁵² Te suchi ku-uu ma ni xnani de Efraín, vaa ka'án de: “Su'si ma ni sa'a ja ni ka kenda koo sa'ya o ñuu nuu ni yo ndo'o ni yo neni o a.”

⁵³ Sukan, sani te ni ndi'i ndi-uja kuiya ni ka kuu itu Egipto ma.

⁵⁴ Te ni keja'a ndi-uja kuiya tnama xeen ma, sukan ni ka'an José ma. Te ni iyo tnama ndaka-ka ñuu ma, kovaa Egipto ma chi ni iyo ja jin kaa ñayii ma.

⁵⁵ Nuu ni kenda tnama xeen ma ni-ka'nu Egipto ma, te ni jan koo ñayii ma nuu Faraón ma ka jikan i ja jin kaa i, te jiña'a de ndaka ñayii Egipto ma:

—Kuan koo ni nuu José ma, te jin sa'a ni sukan ka'an de ma —kúu de jiña'a de.

⁵⁶ Te nuu ni kenda tnama xeen ma ni-ka'nu Egipto ma, sani te ni ndakune José ma yaka nuu ni tnaa va'a de triu ma, te ni xiko de nuu ñayii Egipto ma, vaa tnama iyo Egipto ma chi ndi-kivi ndi-kivi te ve kuka'vi-ka.

⁵⁷ Te ndaka-ka ñuu ma, ni jan koo i nuu José ma ni ka jan kuaan i triu, vaa tnama xeen kúu ja iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi ma.

Ni jan koo ñani José ma Egipto ma

42 Nuu ni jini Jacob ma ja iyo ja jin kaa de Egipto ma, te ni jiña'a de sa'ya de ma:

—¿Nawa ka sa'a ro ja ñatuu ka nduku ro ja jin kaa o?

² Ka ka'an ñayii ja Egipto ma chi iyo ja kaa o. Kuan koo yukan, te jin kuaan ro ja jin kaa o, sukan-va'a jin koteku o te ma jin kúu o —kúu de jiña'a de.

³ Te kuan koo uxi (10) ñani José ma kuan kuaan i triu Egipto ma.

⁴ Kovaa Jacob ma, ñatuu ni tetniñu de Benjamín ñani José ma ja ki'in i ji'in ñani i ma, vaa ni jani ini de: “Nasa yukan te nawa kuu i”, ka'án de.

⁵ Te ne'un ñayii kuan koo ma, kuan koo tna sa'ya Israel ma kuan kuaan i triu, vaa iyo tnama xeen Canaán ma.

⁶ Te José ma kúu tee tátnuni Egipto ma, te suu de xiko triu nuu ndaka ñayii kenda koo ma. Te ni ka kenda koo ñani de ma, te onde nuu ñu'ú ma ni ka jakindeyi i nuu de.

⁷ Te José ma, nuu ni jini de ñani de ma, te ni ndakuni de i, kovaa ni sa'a de ja ñatuu jini de i, te ni ka'an ni'i xeen de, te jiña'a de:

—¿Te ro'o, ndende ve koo ro? —kúu de jiña'a de.

Te ni ka ndakone'e i:

—Onde Canaán ma ve koo sa ja jin kuaan sa ja jin kaa sa —ka kuu i ka jiña'a i.

⁸ José ma ni ndakuni de ñani de ma, kovaa maa i, masu nde ni ka ndakuni i de.

⁹ Sani te ni ndaka'án José ma sukan ni jani de i ma, te sa'a jiña'a de:

—Ñayii ka jito yu'u ka kuu ro. Yika ja ve koo ro ve koto ro ndenu ñatuu na ñayii ka jito ñuu ya —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Te ni ka ndakone'e i:

—Señor, ña'a, chi saña chi yika-ni ja ve koo sa ja jin kuaan sa ja jin kaa sa.

¹¹ Ndaka saña chi sa'ya in-ni tee ka kuu sa, te tee va'a ini ka kuu sa. Masu nama uun ka jito yu'u sa —ka kuu i ka jiña'a i.

¹² Kovaa jiña'a José ma:

—Ña'a, ro'o chi ve koo ro ja jin kuni ro ndenu ñatuu na in jito ñuu ya'a —kúu de jiña'a de.

¹³ Te ni ka ndakone'e i:

—Saña chi uxi uu (12) tna'a sa kúu. Sa'ya in-ni tee Canaán ma ka kuu sa. Te suchi lule-ka ma, iyo i ji'in yuva sa ma vitna, te in-ka i ma chi masu na nde ndenda-ka i —ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁴ Kovaa José ma, jiña'a de:

—Sukan ká'an ri, te ndija ja ñayii ka jito yu'u ka kuu ro.

¹⁵ Te onde kii ñani ro suchi lule-ka ma, sana kutnuni, te kuu jin nde koo ro ya'a. Te ûni ká'an ndija ri ja sukan ko kuu.

¹⁶ Jin tetniñu in ñani ro a jin nukueka i in-ka ñani ro ma. Te ro'o chi jin kendoo ro vekaa ma, te kutnuni ja nú ndija sukan ni ka ka'an ro a xi ña'a. Te nú ñatuu chi kaji a ñayii ka jito yu'u ka kuu ro —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Sani te ni chinee tutu de i vekaa ma uni (3) kii.

¹⁸ Nuuni (3) kii ma, te sa'a jiña'a José ma:

—Ru'u a chi kándija ri Su'si ma. Jin sa'a sukan ka'an ri a, te jin koteku ro.

¹⁹ Nú ndija ro ja tee ka jani va'a ini ka kuu ro, kéndoo in ñani ro a vekaa ya, te ndaka-ka ro jin nu koo ve'e ro ma ji'in triu a ja jin kaa ro.

²⁰ Kovaa ki koo ro ji'in ñani ro suchi lule-ka ma, sukan-va'a kuni ri nú ka ka'an ndaa ro, te ma jin kûu ro —kúu de jiña'a de.

Te ni ka kendoo ini i sukan ni ka'an José ma.

²¹ Te ka ndatnu'u i:

—Ja ndaa ndija kúu ja ni ka jiso kuechi o ja ni ka sa'a o ñani o José ma, vaa ni ka jini o sukan kúxii ini i nuu ni ka sa'a ndeva'a o i ma, te ni masu ni ka yo niniso'o o ja ka'an i ma. Chukan kúu ja vitna, te ka ndani'i ka ndatna'a o a —ka kuu i ka ka'an i.

²² Sani te Rubén ma, ni ndakone'e i, te jiña'a i:

—¿Masu ni ka'an ri ma, “Máko jin kuiso kuechi ro siki suchi ya'a”? Kovaa masu ni ka jaku'ni ini ro ma. Te vitna, te ka ndachunaa o kuechi o ja ni ji'i i ma —kúu i jiña'a i.

²³ Kovaa masu ka jini i ja jaku'ni ini José ma ja ka ndatnu'u i ma chi vaa sa'an hebreo ma ka ka'an i, te iyo in tee ndákaxtnu'u nuu José ma sa'an Egipto ma ndaka tnu'u ka ka'an i ma.

²⁴ Te ni jandiyo José ma in lado nuu ka iyo i ma, te ni nda'yu de. Sani te ni ndenda tuku de nuu ka iyo i ma, te ni ka ndatnu'u-ka de ji'in i, te ni tnii de Simeón ma nuu ndaka i ma, te ni chinee de i vekaa ma.

²⁵ Sani te ni tatnuni José ma ja jín xchitu de triu nuu kostali i ma, te jín ndachunee de nuu kostali maaaa i ma xu'un ni ka chuya'vi i ma, te jín kua'a de ja jin kaa i ichi jin nu koo i ma. Te sukan ni ka sa'a de ji'in i.

²⁶ Te ni ka tee i triu i ma yata burru i ma, te kuan nu koo i.

²⁷ Kovaa nuu ni ka kenda koo i nuu jin ndoo i ma, te in i ma ni ndakune yu'u kostali i ma ja kua'a i ja kaa burru i ma, te ni jini i ja ñunee xu'un i ma nuu kostali i ma.

²⁸ Te jiña'a i nuu ñani i ma:

—Xu'un ri a chi ni ka ndakone'e de, te ñunee nuu kostali ri ya —kúu i jiña'a i.

Sani te ni ka yu'u xeen i, te ka ndatnu'u ndi-in ndi-in i:

—¿Nawa kúu cha'a ja sa'a ña'a Su'si ma? —ka kuu i ka ka'an i.

²⁹ Te nuu ni ndenda koo i Canaán ma nuu iyo yuva i Jacob ma, te ni ka ndakani i ndaka sukan ni ka ndo'o i ma, te ka jiña'a i:

³⁰ —Tee tátnuni ñuu yukan, ni ndonda de, te ni ka'an de ja ñayii ka jito yu'u ñuu yukan ka kuu sa.

³¹ Te saña chi ni ka jiña'a sa: “Tee ka jani va'a ini ka kuu sa. Masu nama uun ka jito yu'u sa.

³² Uxi uu (12) tna'a sa kúu sa'ya yuva sa ma. Te in ñani sa ma masu nde ndénda-ka i, te suchi lule-ka ma chi yuva sa ma iyo ji'in i Canaán ma vitna”, ka kuu sa ka jiña'a sa.

³³ Sani te tee tátnuni ñuu yukan, sa'a ni ka'an de: “Jin sa'a sa'a, te kuni ri nú ndija ja tee ka jani va'a ini ka kuu ro: jin xndoo in ñani ro a nuu iyo ri a, te jin ke'en triu ja jin kaa tna'a ro ma, te kuan nu koo ve'e ro ma,

³⁴ te ki koo ro ji'in ñani ro suchi lule-ka ma, sukan-va'a kuni ri ja masu ñayii ka jito yu'u ka kuu ro, nú masu ja tee ka jani va'a ini ka kuu ro, sukan-va'a ndaxsíaa ri ñani ro a, te kuu ko ki koo ro ichi ñuu ya'a”, kúu de ká'an de —sukan ni ka ndakani i nuu yuva i ma.

³⁵ Te ni kuu ja nuu ni ka kochu'un i kostali i ma, te ni ka jini i ji'in yuva i ma ja ka ñunee xu'un i ma nuu kostali mamaa i ma, te ni ka yu'u xeen i.

³⁶ Sani te yuva i Jacob ma, jiña'a de:

—Ro'o chi ka kendee ro sa'ya ri a, vaa José ma, masu nde ndénda-ka i, te Simeón ma, suni ñatuu i, te vitna, te jin koo tuku ro ji'in Benjamín a ka kuni ro. Te ndimaa tnu'u xii ini ka taa ro —kúu de jiña'a de.

³⁷ Te ni ka'an Rubén ma nuu yuva i ma, te jiña'a i:

—Xndoo ni Benjamín a nuu nda'a sa te kúcargu maa sa i, te nú ma ndakone'e sa i nuu ni, te ka'ni ni nduu sa'ya sa ma —kúu i jiña'a i.

³⁸ Te jiña'a yuva i ma:

—Masu jin koo ro ji'in sa'ya ri a. Vaa ni ji'i ñani i José ma, te maa in-nka i ni ndoo. Te nú nawa na kuu i ichi jin koo ro ji'in i ma chi kuechi maa ro jin ko kuu ja kûu ri kue'e xii ini —kúu de jiña'a de.

Ni jan koo i ji'in ñani i Benjamín ma Egipto ma

43 Te tnama ka'nu xeen kúu ja iyo ñuu yukan,
² te nuu ni ndi'i ni ka jaa i triu ni jan koo i ni jan kuaan i Egipto ma, te jiña'a yuva i ma:

—Kuan koo in-ka jichi Egipto ma, te jin kuaan ro jaku-ka ja jin kaa o —kúu de jiña'a de.

³ Te ni ndakone'e Judá ma, te jiña'a i:

—Tee tátnuni ñuu yukan, sa'a ni ka'an kaji de: “Nú ma ki koo ro ji'in ñani ro suchi lule-ka ma, máko ki koo-ka ro nuu iyo ri a”, kúu de ká'an de.

⁴ Nuna kachi ni ja jin koo sa ji'in ñani sa a, te kuu jin koo sa jin kuaan-ka sa ja jin kaa o.

⁵ Kovaa nú ma kachi ni ja jin koo sa ji'in i chi ma jin koo-ka sa, vaa tee yukan chi sa'a ni ka'an kaji de: “Masu ki koo-ka ro nuu iyo ri a, nú ma ki koo ro ji'in ñani ro ma” —kúu i jiña'a i.

⁶ Sani te jiña'a yuva i Israel ma:

—¿Nava'a ni ka jiña'a ro ja iyo in-ka ñani ro, te ni ka sa'a ña'a ro ja u'vi a? —kúu de jiña'a de.

⁷ Te ka jiña'a i:

—Vaa maa de ni jikan-tnu'u nasaa tna sa kúu ve'e o ya. Te ka'an de: “¿Teku-ka yuva ro ma? ¿Iyo-ka in-ka ñani ro?” Te ni ka ndakone'e sa sukan ni jikan-tnu'u ña'a de ma. ¿Xi ka jinitnuni sa ja ka'an de nuu sa ja jin koo sa ji'in in-ka ñani sa a? —ka kuu i ka jiña'a i.

⁸ Sani te jiña'a Judá ma nuu yuva i Israel ma:

—Nú ka kuni o ja jin koteku o, kachi ni, te ki'in koo sa ji'in ñani sa a, te kucargu maa sa i, te ki'in koo sa vitnañu'ni, sukan-va'a ma jin kúu o ji'in suchi kuechi a.

⁹ Te maa sa kucargu i. Nuu maa sa ndakan ni kuenda, nú ma ndi koo sa ji'in i. Te kuechi maa sa ko kuu ni-kani ni-jika, nú ma ndenda sa ji'in i nuu ni.

¹⁰ Vâa jâ ni ka ndenda koo sa uu (2) jichi, nute ñatuu ni ka sunkani tna'a xeen o ya —kúu i jiña'a i.

¹¹ Sani te yuva i Israel ma, jiña'a de:

—Sukan kó kuu, vaa masu naxe sa'a-ka o. Jin ke'en nuu ndaka ja va'a ni kee ñuu o a, te jin tnaa ro nuu kostali ro a, te jin skuta'vi ro nuu tee yukan. Jin kinda'a vala suja balsamo ji'in vala nduxi ji'in ndute jaxiko asi ji'in suja mirra ji'in nuez ji'in almendra.

¹² Suni jin kinda'a uu (2) jichi xu'un, te jin ndakua'a ro xu'un ni ka ndani'i ro nuu kostali ro ma, nú masu saa ni ka ya'a nduu ini de.

¹³ Jin kueka ñani ro a, te kuan koo ji'in i in-ka jichi nuu iyo tee yukan.

¹⁴ Te maa Su'si Iya Kúu Sa'a Ndaka ma, na sa'a ya ja kunda'vi ini ña'a de, sukan-va'a ndaxsaa de in-ka ñani ro ma ji'in Benjamín a. Te ru'u ya, te nú iyo ja skenaa ri sa'ya ri a, te sukan na ko kuu —kúu de jiña'a de.

¹⁵ Sani te ni ka ke'en i ndaka ja jin skuta'vi i tee yukan ji'in uu (2) jichi xu'un ma, te ni ka jeka i Benjamín ma, te kuan koo i Egipto ma. Te nuu ni ka kenda koo i nuu iyo José ma,

¹⁶ te ni jini José ma ja ni kenda koo i ji'in Benjamín ma, te ni tatnuni de nuu tee netniñu ve'e de ma, te jiña'a de:

—Kua'an ni ji'in ndaka suchi yukan ve'e sa ma, te ka'ni ni in xndiki ma, te satu'va ni ja jin kaa o, vaa suchi ya'a chi jin kuxe'ñu sa ji'in i —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Te tee netniñu ma, ni jeka de ndaka i, te kuan koo de ji'in i ve'e José ma, te ni sa'a de sukan ni tatnuni José ma.

¹⁸ Kovaa ka yu'u xeen i, te nuu kuan koo i ji'in de ve'e José ma, te ka ndatnu'u i:

—Kuechi ja xu'un ni ka ndachunee de nuu kostali o ma nuu ni ki koo o xinañu'u ma kúu, chukan kúu ja ni ka jeka ña'a de ve koo o ya'a, te jin tñii ña'a de, sukan-va'a jin kunukuechi o nuu de ji'in kiti o a —ka kuu i ka ka'an i.

¹⁹ Te nuu ni kenda koo i ye'e ma, ni ka jan tu'va i tee netniñu ve'e José ma,

²⁰ te ka jiña'a i:

—Señor, konekanu ini ni, ja ndaa ndija kúu ja saña chi jâ ni ki koo sa ni ki kuaan sa triu in jichi.

²¹ Te nuu ni ka kenda koo sa nuu jin ndoo sa ma, te ni ka ndakune sa kostali sa ma, te nuu kostali mamaa sa ma ka ñunee xu'un sa ma, te vitna, te ka yinda'a sa ve koo sa, sukanva'a jin ndataa sa.

²² Te suni ka yinda'a sa jaku-ka xu'un ja jin kuaan sa jaku-ka triu ja jin kaa sa. Kovaa masu ka jini sa na in ni ndachunee xu'un sa ma ini kostali sa ma kivi ni ki koo sa xinañu'u ma —ka kuu i ka jiña'a i.

²³ Te tee netniñu ma, ni ndakone'e de:

—Jin koo sii ini ni, te má jin koyu'u ni. Su'si ka kandija ni ji'in yuva ni ma ni ndachunee xu'un ma nuu kostali ni ma. Vaa maa sa ni tñii xu'un ni ka chuya'vi ni ma —kúu de jiña'a de.

Te ni ndene'e de Simeón ma, te ni ka ndatna'a i ji'in ñani i ma.

²⁴ Sani te ni kivi de ji'in ndaka i ve'e José ma, te ni wa'a de ndute ni ka ndakate i ja'a i ma, te suni ni wa'a de ja jin kaa burru i ma.

²⁵ Te maa i chi ni ka satu'va i ja ka yinda'a i ja jin skuta'vi i José ma, vaa ni ka jiniso'o i ja ndajaa de yukan jin kuxe'ñu de ji'in i.

²⁶ Te ni ndenda José ma ve'e de ma, te ni ka skuta'vi i de ndaka ja ka yinda'a i ma, te onde nuu ñu'ú ma ni ka jakindeyi i nuu de.

²⁷ Sani te ni jikan-tnu'u José ma naxe ka kuu i, te jiña'a de:

—¿Yuva ro ma, tee nija'nu ka ka'an ro ma, iyo va'a de?

¿Teku-ka de? —kúu de jiña'a de.

²⁸ Te ni ka ndakone'e i:

—Yuva sa ma tee kuu kunukuechi nuu ni a, iyo va'a de, te teku-ka de —ka kuu i ka jiña'a i.

Te onde nuu ñu'ú ma ni ka jakindeyi tuku i nuu José ma.

²⁹ Te ni ndonenuu José ma, te ni jini de Benjamín suchi kúu ñani de ja in yuva in si'i de ma, te jiña'a de:

—¿Suchi ya'a kúu ñani ro suchi lule-ka ka ka'an ro ma?

—kúu de jiña'a de.

Sani te jiña'a de:

—Chindee ña'a Su'si, sa'ya ri —kúu de jiña'a de.

³⁰ Sani te José ma ni kusii ini xeen de, kuechi ja ni jini de ñani de ma, te ni nduku de ndenu kuu konda'yu de. Te ni ndivi kunuu de ve'e de ma, te ni keja'a de nda'yu de.

³¹ Te nuu ni jinu ni nda'yu de ma, ni ndakate de nuu de ma, te ni kee de, te jiña'a de:

—Jin tnaa ni ndeyu jin kaa sa —kúu de jiña'a de.

³² Te ni ka tnaa siin de ja kaa José ma in lado, te siin ni ka tnaa de ja jin kaa jaku-ka ñani José ma, te siin ni ka tnaa de ja jin kaa tee Egipto ma, tee ka jinkoo ka jaa ji'in José ma, vaa tee Egipto ma, masu kuu jin kaa kaa de ji'in tee ka kuu hebreo ma.

³³ Te ni ka jinkoo ñani José ma sukan ni jiña'a de ja jin kunukoo i ma. Xinañu'u ma ni jinkoo suchi java'a-ka ma. Sani te ni jinkoo in-ka i ma, te sukan onde ni kenda suchi lule-ka ma. Te ni ka sa'vi ini i ja sukan ni ka jinkoo i ma, te ka nde'ya tna'a ndi-in ndi-in i.

³⁴ Te ni wa'a José ma ja jin kaa maaa i, kovaa u'un (5) jichi kua'a-ka ni wa'a de Benjamín ma sana ndaka-ka i ma. José ma ji'in ñani de ma, ni ka kusii ini de ja ni ka yo nukoo kaa de ni ka jaa de xita ma.

Sukan ni ndo'o Benjamín ma

44 Nuu ni jinu ni ka jaa de ma, te ni tatnuni José ma nuu tee netniñu ve'e de ma, te jiña'a de:

—Xchitu ni triu kostali i a, sukan kuu jin nu koo ji'in i, te ndachunee ni xu'un maaa i ma nuu kostali i ma.

² Suni chunee tna ni kaa kuijin ñu'u ndute nde'ya uva ji'i sa ma nuu kostali suchi lule-ka ma ji'in xu'un ni chuya'vi i triu i ma —kúu de jiña'a de.

Te ni sa'a de sukan ni tatnuni José ma.

³ Nuu ni ndii ma, ni wa'a José ma tnu'u kuan nu koo ñani de ma ji'in burru i ma.

⁴ Ñatuu jin nduu jika-ka i ñuu ma, sani te ni tatnuni José ma nuu tee netniñu ve'e de ma, te jiña'a de:

—Ndikin ni suchi yukan, te kua'an ni. Nú ni jan tna'a ni i, te kuña'a ni: “¿Nava'a ka ndakone'e ro ja u'vi nuu ja va'a ma?

⁵ ¿Nava'a ni ka sakui'na ro nuu ñu'u ndute nde'ya uva ji'i tee xi-nuu jinukuechi ri ma? Vaa chukan kúu ja jatniñu de te kúu jinitnuni de nawa kúu ndaka ma. In ja masu va'a kúu ja ni ka sa'a ro a”, kuña'a ni —kúu de jiña'a de.

⁶ Te tee netniñu ve'e José ma, nuu ni jan tna'a de i ma, suni maa tnu'u yukan ni jiña'a de nuu i.

⁷ Te ni ka ndakone'e i:

—¿Nava'a ká'an ni nuu sa sukan? Ni masu nama uun kuiti ka sa'a sa sukan.

⁸ ¿Xi masu onde Canaán ma ve koo sa ja jin ndakone'e sa xu'un ni ka ndani'i sa nuu kostali sa ma? ¿Naxe jin sakui'na sa kaa kuaan xi kaa kuijin ve'e tee xi-nuu netniñu ni a?

⁹ Nusaa, te ndee sa xi-nuu kostali ndani'i ni ja ñu'u ndute nde'ya uva ma, te na kúu maa sa, te suni jín ko kuu sa ñayii jin satniñu nuu ni, nú ni ndani'i ni ya'a —ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁰ Sani te ni ndakone'e de, te jiña'a de:

—Kó kuu sukan ka ka'an ro a, kovaa maa in-ni suchi xi-nuu kostali ndani'i ri ja ndanduku ri a ko kuu suchi satniñu nuu ri, te ndaka-ka ro a chi kuu jin nu koo maa ro —kúu de jiña'a de.

¹¹ Sani te ndaka i ni ka nune'e vitna vitna kostali i ma nuu ñu'ú ma, te ni ka ndakune i.

¹² Te ni keja'a de ni ndanduku de nuu kostali suchi java'a-ka ma, te sukan ni ndanduku de onde nuu kostali suchi lule-ka ma. Te ja ñu'u ndute nde'ya uva ma ni ndani'i de nuu kostali Benjamín ma.

¹³ Sani te ni ka kachi i sa'ma i ma ja ka kuxi ini i, te ni ka ndaskuiso i burru i ma, te ni ka ndakokuiñi i ini ñuu ma.

¹⁴ Te iyo-ka José ma nuu ni ka ndenda koo Judá ma ji'in ñani i ma ve'e de ma. Te onde nuu ñu'ú ma ni ka jakindeyi i nuu José ma.

¹⁵ Te jiña'a José ma:

—¿Nawa kúu a ni ka sa'a ro a? ¿Ñatuu ka jini ro ja ru'u ya chi jinitnuni ri ndaka? —kúu de jiña'a de.

¹⁶ Sani te jiña'a Judá ma:

—Señor, masu naxe jin ka'an-ka sa nuu ni. Masu kuu naxe jin sa'a-ka sa ja kuni ni ja masu na kuechi sa. Su'si ma ni ndani'i ña'a nuu kuechi sa ya. Ya'a ka iyo sa ja jin kunukuechi sa nuu ni ji'in suchi xi-nuu kostali ni ndani'i ja ñu'u ndute nde'ya uva ji'i ni ma —kúu i jiña'a i.

¹⁷ Kovaa jiña'a José ma:

—Masu kuu ja sa'a ri sukan. Nú masu ja maa in-ni suchi xi-nuu kostali ni ndani'i ja ñu'u ndute nde'ya uva ji'i ri ma ko kuu suchi kunukuechi nuu ri. Ndaka-ka ro a chi kuu jin nu koo sii ini ro ve'e yuva ro ma. Masu na in xtna'a-ka ña'a —kúu de jiña'a de.

Judá ma, jikan-ta'vi i ja na ndayaa Benjamín ma

¹⁸ Sani te Judá ma, ni jan tu'va i de, te jiña'a i:

—Señor maa sa, jikan-ta'vi xeen sa ja kachi ni ká'an sa in tnu'u nuu maa in-ni ni. Te masu ko ndakiti ini ni nuu sa. Vaa sukan kúu Faraón ma kúu ni, jani ini sa.

¹⁹ Señor, maa ni ni jikan-tnu'u nú iyo yuva sa xi in ñani sa,

²⁰ te saña, ni ka ndakone'e sa ja iyo-ka yuva sa ma, te in tee nija'nu kúu de, te iyo in-ka ñani sa suchi jaa suchi ni kâku nuu jâ ni kuu nija'nu yuva sa ma. Te maa in-nka i iyo, vaa ñani i ja in-ni si'i i ma chi ni ji'i i. Chukan kúu ja kútoo xeen de suchi ya'a.

²¹ Sani te maa ni ni ka'an ja ki koo sa ji'in i, sukan-va'a kuni ni i.

²² Te saña chi ni ka ka'an sa ja masu kuu xndoo i yuva i ma, vaa nuna xndoo i de chi kûu de.

²³ Te ni ka'an ni nuu sa: “Nú ma ki koo ro ji'in ñani ro ma, masu ko ki koo-ka ro nuu iyo ri a.”

²⁴ Sani te nuu ni ndenda koo sa nuu iyo yuva sa tee kuu kunukuechi nuu ni a, te ni ka ndakani sa sukan ni ka'an ni ma.

²⁵ Sani te yuva sa ma, ni tatnuni de: “Kuan koo in-ka jichi kuan kuaan jaku-ka triu ja jin kaa o”, kúu de ká'an de.

²⁶ Te saña chi ni ka jiña'a sa: “Masu kuu ki'in koo-ka sa nú masu ja onde ki'in ñani sa suchi lule-ka a. Vaa nú ma ki'in koo sa ji'in i chi masu kuu kivi koo-ka sa nuu iyo tee yukan”, ka kuu sa ka jiña'a sa.

²⁷ Sani te yuva sa tee kuu kunukuechi nuu ni a, ni ka'an de: “Ka jini maa ro ja uu-ni (2) sa'ya ñasi'i ri ma ni taa ña.

²⁸ In i ma chi ni kee i te kua'an i, te onde kivi yukan te onde vitna masu nde jini-ka ri i. Ja ndaa ja jani ini ri ja in kiti xeen ni sakuechi ni salikin ti i.

²⁹ Te nú jin kueba ro in-ka sa'ya ri ya te jin koo ro ji'in i, te nú nawa na kuu i chi kueba maa ro jin ko kuu ja kûu tee nija'nu ya'a kue'e xii ini”, kúu de ká'an de.

³⁰ Vaa tee kuu kunukuechi nuu ni ma chi ni kaan xeen de suchi ya'a, te nú ma jin nu koo sa ji'in i

³¹ chi kûu de, nú ma kuni de suchi ya'a, te kueba maa sa ko kuu ja kûu yuva sa ma kue'e xii ini.

³² Te maa sa ja kuu kunukuechi sa nuu ni a, ni kucargu sa suchi ya'a nuu yuva sa ma, te suni ni jiña'a sa de: “Nú ma ki ndi xsia'a sa i nuu nda'a ni a te kueba maa sa ko kuu ni-kani ni-jika”, kúu sa jiña'a sa.

³³ Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja kendoo maa sa kunukuechi sa nuu tniñu suchi ya'a, te kua'a ni tnu'u, te no'o maa i ji'in ñani i a.

³⁴ Vaa, ¿naxe no'o sa nuu iyo yuva sa ma, nú ma no'o sa ji'in suchi ya'a? ¡Vaa masu kundee ini sa konde'ya sa yuva sa ma ja ndo'o neni de! —kúu i jiña'a i.

José ma, ni kaxtnu'u de nuu ñani de ma na in kúu de

45 Masu ni kundee-ka ini José ma, te káyu'u de ni tatnuni de nuu ndaka tee ka jinukuechi nuu de ma:

—¡Kuan koo ndaka ni ke'e ma! —kúu de jiña'a de.

Te ni-in-ka tee ka jinukuechi nuu de ma ka iyo, nuu ni jiña'a de nuu ñani de ma na in kúu de ma.

² Sani te káyu'u de nda'yu de, te ni ka jiniso'o ndaka ñayii Egipto ma, te onde ve'e Faraón ma ni kenda tnu'u ja sukan ni kuu ma.

³ Te José ma, jiña'a de nuu ñani de ma:

—Ru'u ya kúu José ma. ¿Teku-ka yuva ri ma? —kúu de jiña'a de.

Kovaa masu nde kuu jin ndakone'e ñani de ma, vaa ka yu'u xeen i ka iyo i nuu de ma.

⁴ Sani te jiña'a José ma nuu ñani de ma:

—Vitna, ne'e koo kí tu'va-ka ña'a —kúu de jiña'a de.

Te nuu ni ka jan tu'va-ka i de ma, te jiña'a de:

—Ru'u ya kúu ñani ro José suchi ni ka xiko ro nuu tee Egipto a.

⁵ Kovaa máko jin kuxii ini ro, ni a ko jin ndakiti ini ro nuu maa ro ja ni ka xiko ña'a ro ma, vaa maa Su'si ma ni tetniñu ña'a xi'na-ka sana ki koo ro'o ma, sukan-va'a jin kaku kua'a ñayii,

⁶ vaa já ni kuu uu (2) kuiya iyo tnama ni-ka'nu ñuu a, te kuni-ka u'un-ka (5) kuiya ja koo-ka tnama, te visi na in na chi'i itu i ma, kovaa masu nawa ndaxtutu i.

⁷ Kovaa maa Su'si ma ni tetniñu ña'a xi'na-ka sana ro'o, te sukan ni sa'a ya ja vii ja va'a, sukan-va'a jin koo-ka tna'a o ñuu ñayivi a, te jin koteku o ji'in i.

⁸ Chukan kúu ja masu ro'o ka kuu suchi ni ka tetniñu ña'a ñuu ya'a, nú masu ja maa Su'si ma ni tetniñu ña'a, te maa ya ni jani ña'a ja ka'an-so'o ri nuu Faraón ma, te jito ri ni-ka'nu ve'e de ma, te tátnuni ri ni-ka'nu Egipto a.

⁹ Kuan nu koo kunu nuu iyo yuva ri ma, te sa'a jin kuña'a ro de: “Sa'a ka'an sa'ya ni José ma: Maa Su'si ma ni jani ña'a, sukan-va'a ko koto sa ni-ka'nu Egipto a. Ne'e kunu ni nuu iyo sa ya. Máko kukuee ni.

¹⁰ Te koo ni ji'in sa'ya ni a ji'in sañani ni a ji'in ndaka kiti ni a ji'in ndaka ja neva'a ni a ñuu Gosén ma, sukan-va'a koo yatni ni nuu iyo sa ya.

¹¹ Te ya'a ko taa sa ja jin kaa ni ji'in sa'ya tata ni a ji'in ndaka ñayii ka iyo ji'in ni a, sukan-va'a ñatuu nawa ko ka'ni ña'a i, vaa kuni-ka u'un-ka (5) kuiya ja ko kuu tnama a", sa'a jin kuña'a ro de.

¹² Testigu ka kuu ro ji'in ñani ri Benjamín a ja maa ri ni ka'an sa'a.

¹³ Jin ndakani ro nuu yuva ri ma sukan tátnuni ri Egipto a ji'in ndaka ja ni ka jini ro a. Ñama, te kuan nu koo kuan nu kueka yuva ri ma —kúu de jiña'a de.

¹⁴ Ni ndakanu ni'ni José ma ñani de Benjamín ma, te ni keja'a de nda'yu de. Suni Benjamín ma chi nda'yu tna i, nuu ñuni'ni ña'a José ma.

¹⁵ Sani te José ma, ni chitu de yiki nuu ndaka ñani de ma, te ni ndakanu ni'ni de i, te ni nda'yu de. Sani te ni ka kusaa ini i, te ni ka ka'an i nuu de.

¹⁶ Te ni kenda tnu'u ve'e Faraón ma ja ni kenda koo ñani José ma, te ni ka kusii ini Faraón ma ji'in tee ka netniñu nuu de ma, ja ni ka jini de sukan ma.

¹⁷ Te jiña'a Faraón ma nuu José ma:

—Kuña'a ñani ro a, te jín skuiso i burru i a triu, te jín nu koo i Canaán ma,

¹⁸ te kí koo i ji'in yuva ro ma ji'in tna'a ro ma ya'a. Te kua'a ri ndaka ja va'a-ka iyo Egipto a, te jin kaa i ndaka ja iyo ñuu ya'a.

¹⁹ Tatnuni ja jín koo i ji'in carreta ñuu ya'a, te kí koo i ji'in ñasi'i i ma ji'in sa'ya i ma ji'in yuva tna ro ma.

²⁰ Te má jin ko ndii ini i ja jin xndoo i ja ka neva'a i yukan, vaa kuenda maa i jin ko kuu ja va'a-ka iyo Egipto ya —kúu de jiña'a de.

²¹ Sukan ni ka sa'a sa'ya Israel ma, te ni wa'a José ma carreta sukan ni tatnuni Faraón ma ji'in ja jin kaa i ichi jin nu koo i ma.

²² Te suni ni wa'a tna de in in moda sa'ma jaa ja jin ndaxsama i maa i, kovaa Benjamín ma chi ni wa'a de uni ciento (300) xu'un plata ji'in u'un (5) moda sa'ma jaa.

²³ Te nuu yuva de ma ni tetniñu de uxi (10) burru ka ndiso ti ja

va'a-ka ja iyo Egipto ma ji'in uxi-ka (10) burru ka ndiso ti triu ji'in xtila ji'in ja kaa yuva de ma ichi kii de ma.

²⁴ Te nuu ni ndakuan-ta'vi José ma nuu ñani de ma, ni tatnuni de ja máko jin kanaa i ichi jin nu koo i ma. Sani te kuan nu koo i.

²⁵ Ni ka nde koo i Egipto ma, te nuu ni ka ndenda koo i Canaán ma nuu iyo yuva i Jacob ma,

²⁶ ni ka ndakani i nuu Jacob ma ja teku José ma te suu i tátnuni Egipto ma, te masu nde ni'i ini de nawa sa'a de ni a nawa ká'an de, vaa masu nde kandija de ja ka ndakani i ma.

²⁷ Te ni ka ndakani i ndaka sukan ni jiña'a José ma, te ja nde'ya de carreta ni tetniñu José ma sukan-va'a jin koo de ma, te ni kutachi xeen de, te ni nduu sii ini xeen de.

²⁸ Sani te jiña'a de:

—Ni kuu na. Jâ ni jini ri ja teku sa'ya ri José ma, te ki'in ri jin koto ri i xi'na-ka sana kûu ri —kúu de jiña'a de.

Kuan koo Jacob ma ji'in ndaka ñayii ve'e de ma Egipto ma

46 Ni xtutu Israel ma ndaka ja neva'a de ma, te ni ke'en de ichi, te kua'an de. Nuu ni kenda de Beerseba ma, te ni ja'mi de in kiti ni ndakua'a de nuu Su'si iya ni yo kandija yuva de Isaac ma, te sukan ni ndachiñu'u de ya.

² Te jakuaa yukan ni jinuu Israel ma ja ni ka'an Su'si ma. Ni kana ya de sukan nani de ma. Te Jacob ma, ni ndakone'e de:

—Ya'a iyo sa —kúu de jiña'a de.

³ Te jiña'a ya:

—Saña kúu Su'si iya ni yo ndachiñu'u yuva ni ma. Má koyu'u ni ja ki'in ni Egipto ma, vaa yukan, te sa'a sa ja sa'ya tata ni ma, te jin ko kuu i in ñuu ka'nu xeen.

⁴ Te ki'in maa sa ji'in ni Egipto ma, te maa sa ndene'e sa'ya tata ni ma yukan. Te kivi kûu ni ma, nuu nda'a José ma kûu ni —kúu ya jiña'a ya.

⁵ Sani te ni kee Jacob ma Beerseba ma, te ni ke'en de ichi, te kua'an de. Te sa'ya de ma, ni ka skaa i de ji'in ñasi'i i ma ji'in sa'ya i ma nuu carreta ni tetniñu Faraón ma, sukan-va'a jin koo i ma.

⁶ Ni ka jeka i kiti i ma, te ni ka ke'en i ndaka ja ka neva'a i Canaán ma. Sukan kua'an Jacob ma ji'in sa'ya tata de ma Egipto ma.

⁷ Kua'an de ji'in ndaka sayii de ma ji'in ndaka sasi'i de ma ji'in ndaka sañani de ma. Ndaka sa'ya tata de ma kua'an ji'in de.

⁸ Sa'a ka nani tee israelita ma ja ka kuu de sa'ya Jacob ma: Rubén ma kúu sa'ya de suchi xinañu'u ma.

⁹ Te sa'ya Rubén ma ka kuu: Hanoc ma, Falú ma, Hezrón ma ji'in Carmi ma.

¹⁰ Te sa'ya Simeón ma ka kuu: Jemuel ma, Jamín ma, Ohad ma, Jaquín ma, Zohar ma, ji'in Saúl sa'ya de ji'in ña'a Canaán ma.

¹¹ Te sa'ya Leví ma ka kuu: Gersón ma, Coat ma ji'in Merari ma.

¹² Te sa'ya Judá ma ka kuu: Er ma, Onán ma, Sela ma, Fares ma ji'in Zara ma; kovaa Er ma ji'in Onán ma chi ni ka ji'i i maa Canaán ma. Te sa'ya Fares ma ka kuu: Hezrón ma ji'in Hamul ma.

¹³ Te sa'ya Isacar ma ka kuu: Tola ma, Fúa ma, Job ma ji'in Simrón ma.

¹⁴ Te sa'ya Zabulón ma ka kuu: Sered ma, Elón ma ji'in Jahleel ma.

¹⁵ Ndaka tee ya'a ka kuu sa'ya tata Jacob ma ji'in Lea ma ja ni ka kâku ñuu Padan-aram ma, te suni sasi'i de Dina tna ma. Te oko uxi uni (33) sa'ya tata de ji'in Lea ma ka kuu.

¹⁶ Te sa'ya Gad ma ka kuu: Zifión ma, Hagui ma, Ezbón ma, Suni ma, Eri ma, Arodi ma ji'in Areli ma.

¹⁷ Te sa'ya Aser ma ka kuu: Imna ma, Isúa ma, Isúi ma, Bería ma, ji'in Sera sasi'i de ma. Te sa'ya Bería ma ka kuu Heber ma ji'in Malquiel ma.

¹⁸ Ndaka tee ya'a ka kuu sa'ya tata Jacob ma ji'in Zilpa ña'a ni wa'a Labán ma ja kunukuechi ña nuu sasi'i de Lea ma. Ja ndaka sa'ya tata de ji'in Zilpa ma chi ja'un in (16) i ka kuu.

¹⁹ Te sa'ya Jacob ma ji'in ñasi'i de Raquel ma ka kuu José ma ji'in Benjamín ma.

²⁰ Te sa'ya José ma ji'in Asenat sasi'i Potifera tee kúu sutu ñuu On ma ka kuu Manasés ma ji'in Efraín ma ja ni ka kâku i Egipto ma.

²¹ Te sa'ya Benjamín ma ka kuu: Bela ma, Bequer ma, Asbel ma, Gera ma, Naamán ma, Ehi ma, Ros ma, Mupim ma, Hupim ma ji'in Ard ma.

²² Ndaka tee ya'a ka kuu sa'ya tata Jacob ma ji'in Raquel ma. Ja ndaka i chi uxi kuun (14) i ka kuu.

²³ Te sa'ya Dan ma kúu Husim ma.

²⁴ Te sa'ya Neftalí ma ka kuu: Jahzeel ma, Guni ma, Jezer ma ji'in Silem ma.

²⁵ Tee ya'a ka kuu sa'ya tata Jacob ma ji'in Bilha ña'a ni wa'a Labán ma ja kunukuechi ña nuu sasi'i de Raquel ma. Te ndaka sa'ya tata de ji'in Bilha ma chi uja (7) i ka kuu.

²⁶ Ndaka sa'ya tata Jacob ma ja ni jan koo ji'in de Egipto ma chi uni xiko iñu (66) i ja maa ve'e de ma kúu. Te siin ka kuu janu de ma.

²⁷ Te ka iyo (2) uu sa'ya José ma ja ni ka kâku i Egipto ma. Jacob ma ji'in ndaka sa'ya tata de ma ja ni ka kivi koo de Egipto ma, uni xiko uxi (70) de kúu.

²⁸ Jacob ma, ni tetniñu de Judá ma ja jakoxtnuu i ki'in i jin kaxtnu'u i nuu José ma ja ki koto de yuva de ma ñuu Gosén ma. Te ni ka kenda koo de ñuu Gosén ma,

²⁹ te José ma, ni tatnuni de ja jin satu'va i carreta de ma, sukanva'a ki'in de jin tna'a de yuva de ma ñuu Gosén ma. Nuu ni ka ndatna'a de ma, ni kanuni'ni de yuva de ma, te ni nda'yu nana'a de.

³⁰ Sani te Israel ma, jiña'a de José ma:

—Vitna ja ni jini ña'a ri ja teku ro a, te jâ kuu kûu ri —kúu de jiña'a de.

³¹ José ma, jiña'a de ñani de ma ji'in ndaka ñayii ve'e yuva de ma:

—Kí'in sa jín kaxtnu'u sa nuu Faraón ma, te kuña'a sa de: “Ñani sa ma ji'in yuva sa ma ji'in ñayii ve'e de ma ja ka iyo de Canaán ma, jâ ni kijaa koo de nuu iyo sa ya ja jin koo de”, kuña'a sa.

³² Te kuña'a sa ja tee ka jito kiti ka kuu ni, te ni kijaa koo ni ji'in ndikachi ni a ji'in xndiki ni a ji'in ndaka ja ka neva'a ni ma.

³³ Te ora kana ña'a Faraón ma, te kakan-tnu'u ña'a de na tniñu ka sa'a ni,

³⁴ te jin kuña'a ni ja ndimaa kiti ma ka jito ni sukan ni ka yo kuu tna'a o ñayii jana'a ma, sukan-va'a kuu jin kendoo ni ñuu Gosén a. Vaa ñayii Egipto a chi ka saxiko i ndaka ñayii ka jito kiti ma —kúu de jiña'a de.

47 José ma, ni ja'an de ni jan kaxtnu'u de nuu Faraón ma, te jiña'a de:

—Yuva sa ma ji'in ñani sa ma ji'in ndikachi de ma ji'in xndiki de ma ji'in ndaka ja ni ka yo neva'a de Canaán ma, jâ ni kijaa koo ji'in de ñuu Gosén ma —kúu de jiña'a de.

² José ma, ni kaji de u'un (5) ñani de ma, sukan-va'a kaxtnu'u de i nuu Faraón ma.

³ Te Faraón ma, ni jikan-tnu'u de nuu ñani José ma:

—¿Nde tniñu ka sa'a ro? —kúu de jiña'a de.

Te ka jiña'a i:

—Saña ja kuu jin kunukuechi sa nuu ni a, tee ka jito kiti ka kuu sa sukan ni ka yo kuu tna'a sa ñayii jana'a ma —ka kuu i ka jiña'a i.

⁴ Te suni ka jiña'a i:

—Ve koo sa ja jin koo sa ñuu ni a, vaa iyo tnama xeen Canaán ma, te ñatuu-ka na kuu iyo ja jin kaa kiti sa ma. Te ka jikan-ta'vi sa nuu ni ja kachi ni ja jin kendoo sa ñuu Gosén ma —ka kuu i ka jiña'a i.

⁵ Sani te Faraón ma, jiña'a de José ma:

—Yuva ni ma ji'in ñani ni a, ve koo i ja jin koo i nuu iyo ni a.

⁶ Ñu'ú Egipto a nuu nda'a ni iyo. Kua'a ni ñu'ú Gosén ma ja jin koo i, vaa ñu'ú va'a-ka kúu. Te nú jini ni ja iyo in i ne'un ndaka i a ja kuu i, te sacargu ni i ja ko koto i kiti maa sa ma —kúu de jiña'a de.

⁷ Suni ni ja'an José ma ji'in yuva de Jacob ma nuu Faraón ma ja na kuni ña'a Faraón ma. Te Jacob ma, tnu'u respetu ni wa'a de nchuxi Faraón ma.

⁸ Te Faraón ma, ni jikan-tnu'u de:

—¿Nasaa kuiya yi'i ni? —kúu de jiña'a de.

⁹ Te ni ndakone'e Jacob ma:

—Jaku-ni kúu. Jâ iyo sa ciento oko uxi (130) kuiya ja kua'an vee sa ya'a yukan kúu sa va'a xi u'vi, kovaa masu nde kenda-ka sa sukan ni ka yo tekú tna'a sa ñayii jana'a ma —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Tnu'u va'a tnu'u respetu ni ndakuan-ta'vi Jacob ma nuu Faraón ma. Sani te ni ndee de nuu iyo tee ma.

¹¹ Te ni wa'a José ma ñu'ú va'a-ka iyo Egipto ma ja jin koo ñani de ma ji'in yuva de ma, sukan ni tatnuni Faraón ma. Te ñani José ma ji'in yuva de ma, ni ka ni'i de ñu'ú ñuu Ramesés ma.

¹² Te suni ni yo wa'a José ma ja jin kaa ñani de ma ji'in yuva de ma ji'in ndaka ñayii ve'e yuva de ma, sukan ni ka yo jiniñu'u in in de ma.

Sukan ni wa'a José ma ja jin kaa ñayii ma

¹³ Te tnama iyo Egipto ma ji'in Canaán ma chi tnama ka'nu xeen kúu. Te masu nawa iyo-ka ja jin kaa ñayii ma ni-in-ka ñuu. Sani te jin kûu i ka kuni i ja masu ka kanda-ka i.

¹⁴ José ma, ni ndaxtutu de ndaka xu'un ja ni ka chuya'vi ñayii Egipto ma ji'in Canaán ma ja ni ka jaan i triu ma, te ni ndatava'a de ve'e Faraón ma.

¹⁵ Nuú ñatuu-ka na xu'un ka neva'a ñayii Egipto ma ji'in Canaán ma, ni jan koo ñayii Egipto ma ka jiña'a i nuu José ma:

—¡Taa ni ja jin kaa sa! ¡Masu va'a-ni ja kua'a ni tnu'u ja jin kûu sa soko kuechi ja ni ka ndi'i xu'un sa ma! —ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁶ José ma, ni ndakone'e de:

—Nú ñatuu na xu'un-ka ka neva'a ni, ki koo ni ki xsia'a ni kiti ni ma, te sama sa ti ji'in triu —kúu de jiña'a de.

¹⁷ Te ñayii Egipto ma ni jan koo i ni ka jan xsia'a i kiti na'nu ka neva'a i ma ji'in ndikachi i ma ji'in xndiki i ma ji'in burru i ma, te ni wa'a José ma ja jin kaa i nii kuiya yukan.

¹⁸ Te in-ka kuiya ma ni jan koo tuku ñayii ma nuu José ma ka jiña'a i:

—Ja ndaa ndija kúu ja ñatuu-ka na xu'un ka neva'a sa, te ndaka kiti sa ma chi kuenda maa ni ni ka nduu ti. Masu nawa ka neva'a-ka sa ja jin taa sa, nú masu ja ñu'ú sa ma ji'in maa-nka sa-ni ka iyo.

¹⁹ Ndakuaan ña'a ni ji'in ñu'ú sa ma, sukan-va'a taa ni triu ja jin kaa sa, te jin koteku sa, te visi ñayii jin kunukuechi nuu Faraón ma na jin ko kuu sa, cuentu kúu ja na taa ni triu, sukan-va'a jin koteku sa. Nú ña'a, te jin kúu sa, te maa-ni-nka ñu'ú a ndoo —ka kuu i ka jiña'a i.

²⁰ Te sukan ni ndakuaan José ma ndaka ñu'ú Egipto ma, te ni nduu kuenda Faraón ma, vaa ndaka ñayii Egipto ma, ka kuni i xi ñatuu ka kuni i, te ni ka ndaxiko i ñu'ú i ma, kuechi ja iyo tnama ka'nu xeen ma. Te sukan ni kuu ja ni nduu kuenda Faraón ma ndaka ñu'ú ma,

²¹ te ndaka ñayii Egipto ma, ni ka kendoo i ka jinukuechi i nuu Faraón ma.

²² Te maa in-nka ñu'ú tee ka kuu sutu ma ñatuu ni ndakuaan José ma. Vaa Faraón ma chi ni yo wa'a de ja ni ka yo jaa tee yukan. Chukan kúu ja ñatuu ni ka ndaxiko de ñu'ú de ma.

²³ Sani te ni jiña'a José ma nuu ñayii ma:

—Ndaka ni ji'in ñu'ú ni a vitna chi ni ka nduu ni kuenda Faraón ma, vaa ni ndakuaan ña'a sa. Ya'a iyo triu a, te jin saka ni nuu ñu'ú ma.

²⁴ Te kivi jin ndaxtutu ni ma, te jin ndakua'a ni in jichi triu ma nuu Faraón ma, te kuun (4) jichi ma jin kendoo ji'in ni ja jin kaa ni ji'in sa'ya ni ma ji'in ndaka ñayii ka iyo ji'in ni ma, sukan-va'a jin koteku ni, te jin ni'i ni ja jin saka ni nuu ñu'ú ma —kúu de jiña'a de.

²⁵ Te ñayii ma, ni ka ndakone'e i:

—Ndijin chi in tee va'a xeen ini kúu ni. Ni sa'a ni ja jin koteku sa. Te jin kunukuechi sa nuu Faraón ma —ka kuu i ka jiña'a i.

²⁶ Te sukan ni sa'a José ma ja ndaka ñayii Egipto ma jin ndakua'a i nuu Faraón ma in jichi triu ja jin ndaxtutu i itu i ma, te kuun (400) jichi ma jin ndake'en maa i. Te sukan ni kendoo

onde vitna. Te maa in-nka ñu'ú tee ka kuu sutu ma ñatuu ni nduu kuenda Faraón ma.

Sukan ni jikan Jacob ma ja jin chu'u i de ma

²⁷ Te ni ka kendoo ñayii ñuu israelita ma Egipto ma, te ni ka ni'i i ñu'ú Gosén ma ja jin koo i.

²⁸ Ni iyo Jacob ma ja'un uu (17) kuiya Egipto ma, te ndaka kuiya ni yo teku de ma kúu ciento uu xiko uja (147) kuiya.

²⁹ Nuu sani te kúu Jacob ma, ni kana de sa'ya de José ma, te jiña'a de:

—Nú ndija ro ja kútoo ña'a ro, chinee nda'a ro a chii ja'a ri a, te skuiso ja sa'a ro sukan kakan ri nuu ro a. ;Ja jikan-ta'vi ri kúu ja máko chu'u ña'a ro Egipto ya!

³⁰ Nuna kúu ri te ndatatu ri sukan ka ndatatu tna'a o ñayii jana'a ma, ndene'e ña'a ro Egipto ya, te jin nu chu'u ña'a ro nuu ka yinee tna'a o ñayii jana'a ma —kúu de jiña'a de.

Te jiña'a José ma:

—Sa'a sa sukan jikan ni a —kúu de jiña'a de.

³¹ —Skuiso, te nú ûni ndija ro ja sa'a ro sukan —kúu Jacob ma jiña'a de. Te ni skuiso José ma ja sa'a de sukan. Sani te ni kukanu ini Jacob ma, te ni nukatuu de nuu jito kixi de ma.

Ni ka'an Jacob ma ja vii ja va'a ja kuu Efraín ma ji'in Manasés ma

48 Ni ya'a jaku kivi, te ni ka kaxtnu'u i nuu José ma ja yuva de ma chi ku'u de. Sani te ni jeka José ma sa'ya de Manasés ma ji'in Efraín ma, te kua'an de kuan koto de yuva de ma.

² Nuu ni ka kaxtnu'u i nuu Jacob ma ja ni kenda sa'ya de José ma ja kuan koto ña'a de ma, te ni kundee ini de, te ni nukoo de nuu jito de ma.

³ Te sa'a ni jiña'a Jacob ma nuu sa'ya de José ma:

—Su'si Iya Kúu Sa'a Ndaka ma, ni kenda ya nuu ri ñuu Luz ma ja iyo i Canaán ma, te ni ka'an ya ja vii ja va'a ja kuu ri.

⁴ Te sa'a ni ka'an ya nuu ri: “Saña chi sa'a sa ja kua'a xeen sa'ya ni ko kuu, te ja maa ni te kua'a xeen ñuu koo ñuu ñayivi a. Te kua'a sa ñu'ú iyo nii Canaán a ja jin ko kuu ta'vi sa'ya tata ni ma ni-kani ni-jika.” Sa'a ni ka'an Su'si ma nuu ri —kúu de jiña'a de.

⁵ Sani te jiña'a Jacob ma nuu José ma:

—Sa'ya ro Efraín a ji'in Manasés a ja ni ka kâku i Egipto ya nuu ñatuu kijaa-ka ri ma chi sa'ya maa ri jin ko kuu i, kuenda tnu'u ja sa'ya ri Rubén ma xi Simeón ma.

⁶ Te sa'ya ro suchi jin kâku kuee-ka ma te jin ko kuu i sa'ya maa ro, te ja jin kuta'vi Efraín a ji'in Manasés a, te jin ko kuu ta'vi tna suchi jin kenda koo kuee-ka ma.

⁷ Nuu ni ndee ri ñuu Padan-aram ma te ve ndii ri ma, te ichi ma nuu sani te ndenda ri ñuu Efrata ma ja iyo i Canaán ma, te ni ji'i si'i ro Raquel ma, te ni chu'u ri ña ichi nuu ki'in o ñuu Efrata ma ja kúu i Belén ma —kúu de jiña'a de.

⁸ Sani te nde'ya Jacob ma sa'ya José ma, te jiña'a de nuu José ma:

—¿Te suchi ya'a, nde suchi ka kuu i? —kúu de jiña'a de.

⁹ Te José ma, ni ndakone'e de:

—Suchi ya'a ka kuu sa'ya sa ja ni taa Su'si ma ja ni ka kâku i Egipto ya —kúu de jiña'a de.

Sani te jiña'a yuva de Jacob ma:

—Kí xsia'a i ya'a, sukan-va'a ká'an ri ja vii ja va'a ja jin kuu i —kúu de jiña'a de.

¹⁰ Ni xtu'va-ka José ma sa'ya de ma, vaa Jacob ma chi jâ ni kuu java'a de, te ñatuu kundijin va'a-ka nuu de. Te ni kanuni'ni Jacob ma suchi kuechi ma, te ni chitu de yikinuu i.

¹¹ Te jiña'a de nuu José ma:

—Ni jani ini ri ja kuiti masu kuni-ka ña'a ri nkuu, kovaa Su'si ma ni chindee ña'a, te ni sa'a ya ja onde sa'ya ro a ni jini ri —kúu de jiña'a de.

¹² Sani te ni nune'e José ma sa'ya de ma nuu jiti Jacob ma, te ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma.

¹³ Sani te ni tnii José ma nduu sa'ya de ma te ni sunkani de i nuu Jacob ma. Efraín ma ni tnii de ji'in nda'a kua'a de ma, te ni sunkani de i ichi nda'a satni Jacob ma, te Manasés ma ni tnii de ji'in nda'a satni de ma, te ni sunkani de i ichi nda'a kua'a Jacob ma.

¹⁴ Te nuu ni sonee Jacob ma nda'a de xini sa'ya José ma, te ñukuun ni chunenu de ni sonee de nda'a de ma xini sa'ya José ma. Nda'a kua'a de ma ni sonee de xini Efraín ma visi suchi luluu-ka kúu i ma, te nda'a satni de ma ni sonee de xini Manasés ma visi suu i kúu suchi java'a-ka ma.

¹⁵ Sani te sa'a ni ká'an Jacob ma ja vii ja va'a ja kuu José ma ji'in sa'ya de ma:

—Maa Su'si iya ni ka kukanu ini ta'nu ri Abraham ma ji'in yuva ri Isaac ma, iya jito ña'a onde kivi nuu ni kâku ri ma te onde vitna,

¹⁶ iya ni sa'a ja ni kaku ri nuu ndaka ja u'vi ma, maa ya na skuta'vi suchi kuechi ya'a ja vii ja va'a. Te maa i ji'in sa'ya tata i ma jín sa'a ja ko jin ndakune'e ña'a ñayii ma ru'u ya ji'in ta'nu ri Abraham ma ji'in yuva ri Isaac ma. Te na jin koo kua'a sa'ya i, te na jin ndakaya i ni-ka'nu ñuu ñayivi a —kúu de ká'an de.

¹⁷ Ja ni jini José ma ja xini Efraín ma ni sonee yuva de ma nda'a kua'a de ma, te ni jani ini de ja masu va'a-ni. Chukan kúu ja ni tnii de nda'a kua'a Jacob ma sukan-va'a ndasonee de xini Manasés ma.

¹⁸ Te jiña'a de nuu yuva de Jacob ma:

—Ma sa'a ni sukan taa, su'va xini Manasés ya sonee ni nda'a kua'a ni a, vaa suu i kúu suchi java'a-ka —kúu de jiña'a de.

¹⁹ Kovaa yuva de Jacob ma chi ñatuu ni kachi de, te jiña'a de:

—Sa'ya maa ri, jini ri ja ká'an ro a, kovaa Manasés a, suni kenda i ko kuu i ñuu ka'nu tna. Kovaa ñani i suchi lule-ka a chi kenda i ko kuu i in ñuu ka'nu-ka, te sa'ya tata i ma jin ko kuu kua'a ñuu ñuu ñayivi a —kúu de jiña'a de.

²⁰ Kivi yukan, sa'a ni ka'an Jacob ma ja vii ja va'a ja jin kuu sa'ya José ma:

—Ñayii ñuu Israel ya chi kivi jin ka'an i ja vii ja va'a ja kuu in-ka ñayii ma chi sa'a jin ka'an i: “Na skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a sukan ni sa'a ya ja jin kuu Efraín ma ji'in Manasés ma”, jin ka'an i —kúu de ká'an de.

Sukan ni sa'a Jacob ma ja ni sonuu de Efraín ma nuu Manasés ma.

²¹ Sani te jiña'a Jacob ma nuu José ma:

—Ru'u ya chi sani te kúu ri, kovaa Su'si ma chi koo ya ji'in ro, te kenda in kivi ja ndakueka ña'a ya ja jin nu koo ro Canaán ma, nuu kúu ñuu tna'a o ñayii jana'a-ka ma.

²² Te ru'u ya chi ni taa ri kua'a-ka ja ko kuu ta'vi ro sana ñani ro ma. Ni taa ri ñuu Siquem ma ja ni kundee ri nuu ñayii ñuu yukan nuu ni kanaa ri ji'in i ma —kúu de jiña'a de.

Sukan ni ka'an Jacob ma ja jin kuu sa'ya de ma

49 Ni kana Jacob ma ndaka sa'ya de ma, te jiña'a de:

—Ne'e koo ndaka ro, te ká'an ri sukan jin ko kuu ro kivi ki'in o a.

² Ndaka ro ja ka kuu ro sa'ya maa ri ja kúu ri Jacob a, ne'e koo te jin konini ro ja ka'an ri ja kúu ri yuva ro a:

³ Ro'o Rubén, ja kúu ro sa'ya ri suchi xinañu'u ma, ja ni kâku ro nuu iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ri ma, ro'o kúu xinañu'u ja ni ni'i ro tnu'u ndee tnu'u ndatnu.

⁴ Kovaa masu ro'o ko kuu-ka xinañu'u, vaa kuenda tnu'u ja in yute ka'nu nuu jika kua'a ndute, sukan kúu ro. Te ni sa'a ro in ja kayu'u ja kan-nuu ja ni kivi nduu ro ji'in ña'a ndeka ri ma.

⁵ Ro'o Simeón ji'in Leví, inuu kuiti ka kuu ro. Ndimaa ja jin kanaa ro te jin sa'a ndeva'a ro ka ñu'u ini ro.

⁶ Ñatuu kúni ri ja koo ri nuu ka ndatna'a ro ma, vaa sukan ni ka sa'a ro ja ni ka ndakiti ini ro te ni ka ja'ni ro tee ma, te ja vii kúu ka jini ro te ni ka ja'nu ro ja'a xndiki ma.

⁷ Ja u'vi kúu ja sukan ka ndakiti ini ro te ka sa'a ndeva'a ro ma. Ja sukan ka sa'a ro ja u'vi ma te jin kuite nuu ro ni-ka'nu ñuu Israel ma.

⁸ Ro'o Judá, ñani ro ma chi jin kuatnu'u ini ña'a i te jin ka'an vii jin ka'an va'a i nuu ro. Ndaka ñayii ñatuu ka kuni mani nuu ro ma chi kundee ro nuu i, te onde ñani ro ma jin kuandetu nuu ro.

⁹ Ro'o chi kuenda tnu'u ja in sa'ya ndika'a kúu ro, ja nú ni jinu ni jaa ti kiti ni ni'i ti ma, sani te nukavatu ti kuenda tnu'u ja in ndika'a ka'nu, te ni masu na in xtna'a-ka ña'a.

¹⁰ Masu na in kundee ja xtandee i tnu'u ndee tnu'u ndatnu nuu nda'a Judá a. Masu na in kundee ja xtandee i yutnu yinda'a Judá a ja tátununi i a, onde kenda maa iya iyo ja tatnuni ma, te iya yukan chi ndaka ñayii ñuu ñayivi a iyo ja jin kuandetu i nuu ya.

¹¹ Iya ku'ni burru ya ma tnu uva ma, iya ndakate sa'ma ndii ya ma ji'in ndute uva ma.

¹² Iya kua'a-ka nduchi nuu ya sana ndute nde'ya uva ma, te kuijin-ka nu'u ya ma sana lechi ma.

¹³ Te ro'o Zabulón chi ichi yu'u mar ma koo ro, nuu kuu kenda koo barcu ma. Te onde yatni ñuu Sidón ma ko kuu kuenda ro.

¹⁴ Te ro'o Isacar, kúu ro sukan kúu in burru ja jiso ndee ti, sani te jínkavatu ti ndatatu ti.

¹⁵ Te ja ni jini ti ja va'a kúu ja ndatatu ti ma ji'in ja iyo kua'a ja kaa ti ñuu yukan, te ni ja'nde ini ti ja kunukuechi ti te ndimaa kondiso ti.

¹⁶ Te ro'o Dan, ja kúu ro sa'ya tata Israel a chi suni tatnuni ro nuu ñayii ñuu ro ma.

¹⁷ Ro'o Dan chi ko kuu ro sukan kúu koo ma, ja tuu ti nda'a caballu ma te jinkava yata tee yoso ti ma.

¹⁸ ¡Su'si maa sa, kúkanu ini sa ja sa'a ni ja kaku sa!

¹⁹ Te Ro'o Gad chi kenda koo ñayii ja jin kanaa ro ji'in i, kovaa kundee ro nuu i te sondikin ro i.

²⁰ Ro'o Aser chi koneva'a kua'a ro ja kaa ja ko'o ro, te koo ja kaa ro sukan ka jaa tee ka kuu rey ma.

²¹ Ro'o Neftalí chi sukan kúu in isu kiti si'i ja iyo uun ti te ka iyo kua'a sa'ya ti, sukan kúu ro.

²² Ro'o José chi sukan kúu in yutnu núkoo yu'u ndute ma kúu ro, ja kúun kua'a nde'ya tnu ma te sukun sukun-ka ka ka koo nda'a tnu ma sana in yika ve'e.

²³ Ni ka kiti ini i nuu ro te ndimaa ka kuni i ja jin sa'a ña'a i ja u'vi. Sukan ka kuu tee ka kani ka kani flecha ma ka kuu i.

²⁴ Kovaa ro'o chi iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu ro, te ni kundee ro ji'in kuji ro ma. Su'si iya jito ña'a ma iya kúkanu ini Jacob ma ni chindee ña'a.

²⁵ Maa Su'si iya kúkanu ini yuva ro a na chindee ña'a, Su'si Iya Kúu Sa'a Ndaka ma na skuta'vi ña'a ja vii ja va'a. Na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a iyo onde andivi ma ji'in onde kunu ma. Te ndaka ña'a ma na jin koo sa'ya ña te na jin koo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ña ja jin skaxi ña sa'ya ña ma.

²⁶ Sukan ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a nuu maa ri ji'in nuu yuva ri ma, te na skuta'vi ña'a ya kua'a-ka ja va'a ro'o ja kúu ro in tee tátunni a.

²⁷ Ro'o Benjamín, kúu ro sukan kúu in lobo kiti xeen, ja xtnee ma jaa ti kiti ni ni'i ti ma te onde jañini ma sana wa'a ti ja ni ndoo-ka ma ja jin kaa jaku-ka kiti ma —kúu de jiña'a de.

²⁸ Ndaka tee ya'a ni ka yo kuu ndi-uxi uu sa'ya Jacob ma, te sukan ni ka'an de ja vii ja va'a ja jin kuu in in de ma.

Sukan ni ji'i Jacob ma

²⁹ Suni ni tatnuni Jacob ma nuu sa'ya de ma, te jiña'a de:

—Masu kua'a-ka, te kúu ri, te jin chu'u ña'a ro maa nuu ka yinee tna'a o ñayii jana'a ma, yavi iyo ñu'ú tee nani Efrón, tee kúu heteo ma

³⁰ ja iyo Canaán ma, tna'a ja iyo Macpela ma, kuan ndaya'a nuu nani Mamre ma, tna'a ja iyo ñu'ú nuu ni jaan Abraham ma nuu tee nani Efrón, tee kúu heteo ma, sukan-va'a ko kuu i nuu jin kuyu'u ndaka tna'a o ma.

³¹ Yukan ni ka chu'u i Abraham ma ji'in ñasi'i de Sara ma ji'in Isaac ma ji'in ñasi'i de Rebeca ma. Suni yukan ni chu'u ri Lea ma.

³² Ñu'ú ma ji'in yavi iyo yukan kúu ja ni ka jaan de nuu sa'ya tata Het ma —kúu de jiña'a de.

³³ Nu ni jinu ni tatnuni Jacob ma sukan nuu sa'ya de ma, sani te ni nukatuu va'a de te ni ji'i de.

50 Sani te ni kanuni'ni José ma ñunde'yu yuva de ma, te ni nda'yu de, te ni chitu de yiki nuu yuva de ma.

² Te ni tatnuni José ma nuu tee tatna ka jinukuechi nuu de ma ja jin chi'i de in ndute nani balsamo ñunde'yu Jacob ma, sukan-va'a ma tivi i te ma jaxiko kini i. Te sukan ni ka sa'a de.

³ Uu xiko (40) kivi ni ka yo kuu de ja ni ka chi'i de tee ma ndute balsamo ma, vaa sukan kivi ka jatniñu de. Te tee Egipto ma chi ni ka iyo xii ini de uni xiko uxi (70) kivi ja kuechi ja ni ji'i Israel ma.

⁴ Nu ni ya'a kivi ja ni kuxii ini José ma, ni ka'an de nuu ñayii ka netniñu nuu Faraón ma, te jiña'a de:

—Nú ndija ja ka kuni mani ni nuu sa, jin kuña'a ni nuu Faraón ma

⁵ ja nuu sani te kúu yuva sa ma ni sa'a de ja ni skuiso sa ja chu'u sa de nuu iyo yavi ni satu'va maa de Canaán ma. Chukan kúu ja jikan-ta'vi xeen sa ja taa ni tnu'u, te no'o sa jin nu chu'u sa yuva sa ma, te sana ndii sa —kúu de jiña'a de.

⁶ Te Faraón ma, ni ndakone'e de:

—Kua'an ni kuan nu chu'u ni yuva ni ma sukan ni skuiso ni ja sa'a ni ma —kúu de jiña'a de.

⁷ Sani te kuan no'o José ma kuan nu chu'u de yuva de ma, te ni jan koo tna ndaka tee ka jinukuechi nuu Faraón ma, na ko ka'an o ja ndaka tee ka kuu ja'nu ka iyo ve'e de ma, ji'in tee nija'nu ka iyo Egipto ma.

⁸ Suni ni jan koo tna ndaka ñayii ve'e José ma ji'in ñani de ma ji'in ñayii ve'e yuva de ma. Yika-nka-ni ja sa'ya de suchi kuechi-nka ma ji'in kiti tata de ma ni ka xndoo de ñuu Gosén ma.

⁹ Suni ni jan koo tna carreta ji'in tee ka yoso caballu ma, te ni kuu kua'a xeen ñayii ma kuan koo.

¹⁰ Nu ni kenda koo de onde nuu ka jaxi i triu nuu nani Atad ma, ja iyo yatni yute nani Jordán ma, ni ka nda'yu xeen de ja

ka kuxii xeen ini de. Uja (7) kivi ni kuxii ini José ma yukan, kuechi ja ni ji'i yuva de ma.

¹¹ Te nuu ni ka jini ñayii ka iyo Canaán ma ja ka nda'yu xeen ñayii ka iyo nuu ka jaxi i triu ñuu Atad ma, te ka ka'an i: “Ñayii Egipto ma, ka kuxii xeen ini i”, ka kuu i ka ka'an i. Chukan kúu ja ni ka xnani i nuu ni ka iyo de ma Abel-mizraim, ja kuni ka'an: “Ni Ka Kuxii Ini Ñayii Ñuu Egipto Ma”, te Abel-mizraim ma chi iyo i in-ka lado yuyute nani Jordán ma.

¹² Te sa'ya Jacob ma, ni ka sa'a i sukan ni ka'an de ma:

¹³ ni jan nu koo i ji'in de Canaán ma, te ni ka chu'u i de yavi iyo yuku nani Macpela ma kuan ndaya'a Mamre ma, tna'a ñu'ú ni jaan Abraham ma nuu Efrón tee kúu heteo ma, sukan-va'a ko kuu i nuu jin kuyu'u ndaka tna'a de ma.

¹⁴ Sani te nuu ni jinu ni chu'u José ma yuva de ma, ni ndakokuiñi de kuan no'o de Egipto ma ji'in ñani de ma ji'in ndaka ñayii ni jan koo ji'in de ma.

Sukan ni skuiso José ma ja ko koto de ñani de ma

¹⁵ Ja ni ka jini ñani José ma ja ni ji'i yuva i ma, ka ndatnu'u tna'a i: “Nú masu saa ndakiti ini José ma nuu o, te ndasa'a ña'a de ja u'vi sukan ni ka sa'a o de ma”, ka kuu i ka ka'an i.

¹⁶ Chukan kúu ja ni ka tetniñu i in ñayii ja kuña'a i nuu José ma:

—Sa'a ni tatnuni yuva ni ma xi'na-ka sana kúu de ma:

¹⁷ “Sa'a kuña'a ni nuu José ma: ja konekanu ini xeen de ja u'vi ni ka sa'a ña'a ñani de ma”, ni ka'an de. Chukan kúu ja sakanu ini xeen ni ja u'vi ni ka sa'a tee kuu jin kunukuechi nuu Su'si yuva ni ma —kúu i jiña'a i.

Nuu ni jiniso'o José ma tnu'u yukan, ni keja'a de nda'yu de.

¹⁸ Sani te ni kenda koo ñani de ma nuu iyo de ma, te onde nuu ñu'ú ma ni ka jakindeyi i nuu de ma, te ka jiña'a i:

—Ya'a ka iyo sa ja kuu jin kunukuechi sa nuu ni —ka kuu i ka jiña'a i.

¹⁹ Te ni ndakone'e José ma:

—Má jin koyu'u ro. ¿Xi kuu ka'an ri nuu tniñu Su'si ma?

²⁰ Ja ndaa ndija kúu ja ni ka jani ini ro ja jin sa'a ña'a ro ja u'vi, kovaa Su'si ma, ni ndaxsama ya ja u'vi yukan, te ni nduu i ja va'a, te sukan ni sa'a ya, sukan-va'a jin koteku kua'a ñayii a sukan ka nde'ya o vitna a.

²¹ Chukan kúu ja má jin koyu'u ro. Maa ri ko ndii ini naxe jin kaa ro ji'in sa'ya ro ma —kúu de jiña'a de.

Te sukan, sani te ni ka nduu sii ini ñani José ma ji'in tnu'u vii tnu'u va'a ja ni jiña'a de i ma.

Sukan ni ji'i José ma

²² José ma ji'in ndaka tna'a yuva de ma ni ka iyo de Egipto ma, te ni kenda de ciento uxi (110) kuiya.

²³ Te ni jini-ka de ja ni kenda koo onde sasukua Efraín ma. Suni nuu ni ka kâku sa'ya Maquir ma sayii Manasés ma, te ni ndakuan-sa'ya de i kuenda tnu'u ja sa'ya maa de ka kuu i.

²⁴ Ni kuu kii ja ni kuu sukan ma, sani te José ma ni jiña'a de nuu ñani de ma:

—Ru'u ya chi iyo ri ja sani te kûu ri. Kovaa jin kona'a ro ja kii Su'si ma ki chindee ña'a ya, te ndene'e ña'a ya ñuu ya'a, te jin nu koo ro ñu'ú nuu ni skuiso ya nuu Abraham ma nuu Isaac ma ji'in nuu yuva o Jacob ma —kúu de jiña'a de.

²⁵ Sani te ni sa'a José ma ja ni ka skuiso ñayii Israel ma, te sa'a jiña'a de:

—Jin kona'a ni ja Su'si ma chi ki chindee ña'a ya te ndene'e ña'a ya ñuu ya'a. Te kivi ko kuu sukan ma, jin kona'a ni ja jin ndake'en ni yiki sa ma, te jin nu koo ji'in ni —kúu de jiña'a de.

²⁶ Te nuu yi'i José ma ciento uxi (110) kuiya ma, sani te ni ji'i de Egipto ma. Te ni ka chi'i i ñunde'yu de ma ndute nani balsamo ma, sani te ni ka chunee i de in nuu jatnu.